

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**1999 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK-YUNAN
SORUNUNUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLE
İLİŞKİLERİNE
ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

TUĞÇE GÜLİN KARDEŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**1999 YILINDAN GÜNÜMÜZE TÜRK-YUNAN
SORUNUNUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLE
İLİŞKİLERİNE
ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

TUĞÇE GÜLİN KARDEŞ

Danışman: DOÇ. DR. EMİRHAN GÖRAL

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Tuğçe Gülin Kardeş**, tarafından hazırlanan, "1999 Yılından Günümüze Türk-Yunan Sorununun Türkiye- Avrupa Birliği ile İlişkilerine Etkileri" başlıklı bu çalışma, 22.10.2019. tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda **OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYA BAŞARILI** bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Emirhan GÖRAL

Danışman

Dr. Öğr. Üye. Gökçen YAVAŞ

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üy. N. Aslı Şirin ÖNER

Jüri Üyesi

25/07/2019 tarih ve 2019/19 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

Tarihi süreç ele alındığında Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs sorunu başta olmak üzere Ege Denizi'nin getirdiği anlaşmazlıklar ve azınlık hakları dolayısıyla birçok kez karşı karşıya gelmişlerdir. Nitekim iki ülke de, anlaşmazları ortadan kaldırma konusunda getirdikleri çözümleri farklı hukuki belgelere dayandırmışlar. Bunun yanı sıra Türkiye meseleleri ikili ilişkiler çerçevesinde çözmeyi isterken Yunanistan bu sorunları uluslararası platformlara taşımayı tercih etmiştir. İki ülke arasındaki sorunlara bağlı olarak artış gösteren sert politikalar uluslararası konjonktürdeki gelişmeler doğrultusunda bazı zamanlarda yerini yumuşamaya bırakmıştır.

Bu çalışmada öncelikli olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların tarihsel arka planı incelenmiş, ardından ikili sorunlara değinilmiştir. İkili sorunlar açısından yumuşamaya olanak veren ve Helsinki Zirvesi ile Türkiye- AB ilişkilerinde 1999 yılı temel yıl olarak alınmış ve o yıla ait gelişmeler irdelenmiştir.

Buna bağlı olarak bu çalışmada Türk- Yunan sorunu ele alınarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde Yunanistan faktörünün ne derece etki ettiğine değinilecek, Avrupa Birliği'nin bu kapsamda Türkiye'ye olan tutumu Komisyon, Parlamento ve Konsey raporlarıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk- Yunan Sorunu, Ege Denizi Sorunları, Azınlık hakları, Kıbrıs, Avrupa Birliği.

ABSTRACT

During the historical process, Turkey and Greece have faced off against one another various times, regarding the conflicts stemming from the Aegean Sea, minority rights, and especially Cyprus issue. Both countries have grounded the solutions they offer in order for the conflicts to be resolved on different legal documents. In addition, Turkey has desired to solve these problems within the framework of bilateral relationships while Greece has opted for dealing with them by means of international platforms. In line with the progress observed in the international conjuncture, the harsh policies that tend to increase depending on the problems between the two countries have, at times, given way to moderation.

In this study, the historical background of the problems between Turkey and Greece, and bilateral problems have been examined. With regards to bilateral problems, the year 1999, which paved the way to moderation, has been considered the basis year, and the progress observed in that year have been addressed.

Correspondingly, in this study, Turkish-Greek issue is to be handled in order to refer to the possible effect of Greece on Turkey's relationship with the European Union, and in this scope, the Union's attitude towards Turkey is to be investigated by means of European Commission, European Parliament, and Council of the European Union reports.

Key words: Turkish-Greek Issue, Aegean Sea Issues, Minority rights, Cyprus, European Union.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin danışmanlığını üstlenen, çalışmanın akademik nitelikte bir boyut kazanmasında bana destek veren danışmanım Doç. Dr. Emirhan GÖRAL'a, savunma sınavında katkılarını esirgemeyen değerli jüri üyeleri Dr. Öğr. Üy. Aslı Şirin Öner ve Dr. Öğr. Üy. Gökçen Yavaş'a ve bu yoğun süreçte desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

İstanbul, 2019

Tuğçe Gülin KARDEŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE REALİZM	4
1.1. Realizmin Temel Kavramları	5
1.1.1. Devlete Bakış	5
1.1.2. Güç	6
1.1.3. Kazanç Sağlama	7
1.1.4. Varlığını Sürdürebilme	7
1.2. Klasik Realizm	7
1.3. Neorealizm	9
1.4. Neoklasik Realizm	13
2. TÜRKİYE - YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE MEVCUT SORUNLAR	14
2.1. Kıbrıs Sorunu	14
2.1.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Stratejik Önemi.....	14
2.1.2. Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve 1974 Barış Harekâtı.....	16
2.1.3. 1974 Barış Harekâtı Sonrası Yaşanan Gelişmeler	17
2.1.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı	19
2.1.5. BM Çatısı Altında Çözüm Çalışmaları	20
2.2. Ege Denizi Sorunları	22
2.2.1. Karasuları Sorunu.....	24
2.2.1.1. Tarafların Tezleri	25
2.2.1.1.1. Yunan Tezi	25
2.2.1.1.2. Türk Tezi	26

2.2.1.2. Tarafların Uzlaşma Çabaları ve İkili İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi.....	27
2.2.2. Kıta Sahaneliği Sorunu	27
2.2.2.1. İki Ülkenin Tezleri	29
2.2.2.1.1. Yunanistan Tezi	29
2.2.2.1.2. Türk Tezi.....	32
2.2.3. Doğu Ege Adaları'nın Silahlandırılması Sorunu.....	34
2.2.4. Hava Sahasına İlişkin Sorunlar	36
2.2.4.1. Tarafların Tezleri	37
2.2.4.1.1. Yunanistan Tezi	37
2.2.4.1.2. Türkiye Tezi.....	37
2.2.5. FIR Hattı Sorunu	38
2.2.6. Gri Bölge Sorunları (Kardak, Gavdos)	39
2.2.6.1. Kardak Kayalıkları Krizi.....	39
2.2.6.2. Gavdos Bunalımı.....	41
2.3. Azınlık Sorunları.....	42
2.3.1. Batı Trakya Sorunu	43
2.3.2. Müftülük Sorunu	45
2.3.3. Sadık Ahmet Olayı	47
2.3.4. Seçim Yasasında Değişiklikler.....	48
2.3.5. Ruhban Okulu'na İlişkin Sorunlar	49

3. HELSINKİ ZİRVESİ ÖNCESİ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE

YUNANİSTAN'IN ROLÜ	52
3.1. Türkiye'nin Birliğe Üyelik Süreci	52
3.1.1. Türkiye AB İlişkilerinde Ortaklık Kurumları	53
3.1.2. Ankara Anlaşması	55
3.1.2.1. Hazırlık Dönemi.....	55
3.1.2.2. Geçiş Dönemi.....	55
3.1.2.3. Son Dönem.....	57
3.2. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İlişkilerin Seyri Ve Avrupa Birliği	59
3.2.1. 1970'li Yıllar.....	59
3.2.2. 1980'li yıllar	60
3.2.3. 1990-99 Yılları Arası Türkiye- AB İlişkileri	63

3.2.4. AB Genişleme Politikası	65
3.2.5. Kopenhag Zirvesi	65
3.2.6. Gümrük Birliği	66
3.2.7. Amsterdam Zirvesi.....	71
3.2.8. Gündem 2000 ve Türkiye.....	72
3.2.9. Lüksemburg Zirvesi ve Türkiye	72
3.3. Yunanistan'ın Birliğe Üyelik Süreci ve Türkiye'ye Etkileri	77
3.3.1. AET - Yunanistan İlişkisi ve AET'nin Türkiye ve Yunanistan'a Olan Bakış Farklılığı	77
3.3.2. Yunanistan'ın Birliğe Tam Üyelik Süreci	79
3.3.3. Yunanistan'ın Topluluğa Üyeliğinin Ardından Türkiye ile Topluluk İlişkileri.....	81
3.3.4. 1999'a Kadar Olan Dönemde Yunanistan Faktörünün AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi	82
3.3.5. Kıbrıs Rum Kesimi'nin Üyeliği	82
4. HELSİNKİ ZİRVESİ SONRASI TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİ	84
4.1. Yumuşamaya Yönelik Adımlar.....	84
4.2. Liderler Dönemi	85
4.3. Ağustos ve Eylül Depremleri: Deprem Diplomasisi.....	89
4.4. Anlaşmalar dönemi	90
4.5. Türkiye'de İktidar Değişikliği ve İkili İlişkilere Yansımaları	94
4.6. Yunanistan'da Kabine Değişikliğinin İkili İlişkilere Etkisi.....	101
4.7. Yunanistan Ekonomik Krizinin Derinleşmesi ile Yaşanan Gelişmeler	107
4.8. 2014-2017 Yılları Arası Dönem	110
4.9. Türkiye- AB İlişkilerinde Yunanistan'ın Etkisinin Genel Bir Değerlendirmesi.....	112
4.9.1. İlerleme Raporlarında Geline Son Durum	113
4.9.2. Avrupa Parlamentosu Raporlarında Türkiye-Yunanistan Sorununun Etkileri	121
SONUÇ	124
KAYNAKLAR	127

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 Ege Denizi'nde Farklı Karasuları Genişliği Uygulandığında Karasuları ve Uluslararası Suların Dağılımı	24
Tablo 2 Türkiye ile Topluluk Arasında Akdedilmiş Mali Protokoller.....	56
Tablo 3 Türkiye-Yunanistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri.....	106

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKUT	Arama Kurtarma Teşkilatı
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BMDHS-UNCLOS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi
EOKA	Terör örgütü
EURATOM	Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)
FIR	Flight Information Region (Uçuş Bilgi Bölgesi)
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması; Ticaret ve Gümrük Vergisi Oranları Üzerinde Genel Anlaşma)
ICAO	International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INOGATE	Interstate Oiland Gas Transport to Europe (Güney Avrupa Gaz Ringi)
KEEM	Yunanistan İhracat Araştırma Merkezi
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği

KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MDAÜ	Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
NOTAM	Noticeto Airmen (Havacılara Duyuru)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
Paris Mou	Paris Memorandumu
PKK	Terör Örgütü
SAT	Su Altı Taarruz
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
YDİK	Yüksek Düzeyli İşbirliği
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Türk- Yunan ilişkilerinin geçmişten günümüze seyri, değişimi ve gelişimi ele alındığında bu ilişkinin karşılıklı kuşkuya dayalı sorunlar çerçevesinde oluşturulan, rekabete dayalı olarak ortaya çıkmış sorunlar olduğunu görmek mümkündür. Bu doğrultuda iki devlet arasında ana hatlarıyla “kıta sahanlığı, kara suları, hava sahası, Ege’de ada, adacık ve kayalıklar, Ege adalarının Yunanistan tarafından silahlandırılması” sorunları olarak ele alınabilir. Tarihi süreç ışığında değerlendirildiğinde ilişkiler zaman zaman oldukça sertleşse de bazı gelişmeler yumuşama politikalarını da doğurmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı 1999 yılından 2018 yılına kadar geçen yaklaşık 20 yıllık süre içinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği sürecinde nasıl bir etkisi olduğunu incelemektir. Dönemsel tercihin sebebi Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında önemli bir ivme kazanması olmuştur. Bu dönemle ilgili alanda çok fazla çalışma olmaması da önemli bir teşvik olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada tarihsel süreçteki olaylar değerlendirilirken teorik çerçeve olarak neo-realizm tercih edilmiştir. Bu tercihin temel sebebi ilişkilerin Avrupa Birliği’nin bütünleşme sürecinde oluşturduğu bütün olumlu yönlerine rağmen Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların esasının değişmeden sürmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle iki ülkenin ilişkilerini yönlendiren dış politika tercihleri neo-realizm ile açıklanabilir niteliktedir.

Temel yıl seçilen 1999 yılı Türk- Yunan ilişkilerinde Öcalan bunalımıyla beraber yeni bir krizi oluşturmuştur. Düzenlenen operasyonla Öcalan’ın Kenya’daki Yunanistan büyükelçiliğinden alınıp Türkiye’ye getirilmesi Yunanistan’da ekonomik ve siyasi açıdan sorun yaratmıştır. Bu yılda yeni bir güvenlik bunalımıyla karşılaşılsa da aynı zamanda uygulanılmaya başlanan detant politikaları ile Papandreu ve İsmail Cem ilişkilere farklı boyutlar kazandırmıştır. Tarihsel arka plan ele alındığında Ege’de yaşanan ikili sorunlar zamanla uluslararası bir boyut kazanmış, bu konu AB’nin de üzerinde önemle durduğu bir mevzu halini almıştır. Türkiye Yunanistan arasında ilişkilerin yumuşaması yönünde ilk somut adımlar 1999 yılı ile atılmış, Helsinki Zirvesi sonrasında yayınlanan ve Türkiye’yi AB’ye tam üyelikte aday olarak gösteren belgede

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların barışçıl yollarla çözülmesi amaçlanmıştır. 2000'li yıllara geçilmesi Türkiye'de ve Yunanistan'daki hükümet değişiklikleri ve oluşturulan yeni politikaların yanı sıra Yunanistan'da yaşanan ekonomik kriz, ilişkileri etkileyen bir diğer faktör olmuştur. Tüm bu gelişmeler ikili ilişkiler bazında gerek güvenlik gerekse politik anlamda farklı sonuçlar oluşturmuş ve Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır.

Buna bağlı olarak çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkilerin temel kuramlarından biri kabul edilen ve bu çalışmada analiz aracı olarak tercih edilen neo-realizm ele alınmaktadır. İkinci bölümde Türk- Yunan ilişkilerininin tarihsel arka planı ve mevcut sorunları ele alınmıştır. Bu bölümün içinde ilk olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların ayrılmaz bir parçası niteliğine dönüşen Kıbrıs sorunu ele alınmıştır. Ege Denizi'ndeki haklar sebebiyle iki ülkenin yaşadığı karasurları, kıta sahanlığı, Doğu Ege Adalarının silahlandırılması, hava sahası ve FIR hattı ile Gri Bölge sorunları bu bölümde ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Yine bu bölümde azınlık hakları ile ilgili sorular da üçüncü bir başlık olarak değerlendirilmiştir.

Takip eden bölümde, tezin temel ilgilendiği alan olan Helsinki sonrası döneme giden süreci anlamayı sağlamak adına Helsinki Zirvesi öncesi dönemde Türkiye-AB ilişkilerine Yunanistan ile olan ilişkiler çerçevesinde yer verilmiştir. Türkiye'nin Avrupa bütünleşmesinin ilk yıllarındaki başvurusundan itibaren ele alınan bu bölümde 10 yıllık dönemler incelenmiş, AB'nin 1990'lı yıllardaki genişleme süreci ayrıca ele alınmıştır. Genişleme karşısında Türkiye'nin ayrı tutulduğu ve Lüksemburg Zirvesi ile krize dönüşen dönem de yine bu bölümün içinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise tezin temel inceleme dönemini de kapsayan Helsinki sonrası dönem ele alınmıştır. 1999 yılından itibaren Öcalan Krizi ve depremlerin ardından oluşan yumuşama dönemi ile başlayan bu bölümde gerek Türkiye'nin gerekse Yunanistan'ın iç siyasetinde yaşanan gelişmelerin ilişkilere etkisi ele alınmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'nin AB üyeliği süreci üzerine etkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların ilerleme raporları ve Avrupa Parlamentosu raporlarına yansımaları da ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkardığı temel sonuç Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin Helsinki sonrası dönemde aktör ve yöntem bazında değişim göstermiş olmasına rağmen temel parametrelerin değişmemesi sebebiyle daha önceki dönemden farklı bir boyut ortaya koymadığıdır. Daha açık bir örnekle ifade etmek gerekirse, daha önce Türkiye'ye yönelik AB'nin aldığı olumsuz kararlarda özellikle Doğu Avrupa genişlemesi sonrasında Yunanistan yerine Güney Kıbrıs'ın etkili olduğu görülürken, meselenin özü olan sorunların aynı seyrini koruduğu görülmektedir. Bu durum çok kutuplu bir yapıya dönüşen uluslararası sistemde Avrupa Birliği'nin de çözmekte zorlandığı bir çatışma alanı oluşturmaya adaydır. Zira bu çalışmanın sona erdiği dönemde Doğu Akdeniz'deki hidro-karbon kaynaklarının kullanımına yönelik tartışmalar sebebiyle tarafların gerginlik yaşadığı görülmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara bir yenisi daha eklenirken büyük güçlerin bölgede etkinliğini artıracak faaliyetlerden kaçınmak gerek iki ülke gerekse Avrupa Birliği açısından daha olumlu bir dış politika tercihi olabilir.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE REALİZM

Dünya düzeninde yaygınca kabul gören İdealizm akımı, 1930'ların başından itibaren yaşanan gelişmelerle yerini Realizme bırakmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin başlangıcının Almanya'da Nasyonel Sosyalizmin öncülerinin başa geçmesi gösterilebilir (Sönmezoğlu, 2005, s.14). Nitekim bu tarihle birlikte otoriter güç öğeleri ön plana çıkmaya başlamış ve özellikle 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasının ardından uluslararası sistem açıklanırken Realist kurama başvurulmuş bu da Realizmin yükselişini perçinlemiştir (Sönmezoğlu, 2005, s.14).

Realizm esasen insanoğlunun doğasının kötü olduğuna vurgu yapmış, insanın yapısı gereği etrafındaki güçleri kontrol altında tutmaya meyilli canlılar olduğunu kabul etmiştir. Bu akım, devletlerin de tıpkı insanlar gibi çıkarlarını gerçekleştirmek için güç unsurunu kullandıklarını ve bunu kullandıkları oranda da başarılı olduğunu düşünmektedir (Balcı ve Kardeş, 2014, s. 119). Çünkü devletler ayakta kalabilmek için güvenilir olmayan bir platformda mücadele etmektedirler. Bu mücadele içerisinde yer alırken zaman zaman birbirleriyle ortaklık ilişkisi tesis etmek durumunda kalabilirler. Bazı durumlarda ise bir ittifaka gerek kalmadan güçlerini arttırmak stratejisini de uygulayabilirler. Güç elde etme gayesi moral- ahlak prensibinden önce gelmektedir ve Devletler egemenliğini korumak ve manevra alanını genişletmek için bu şekilde hareket etmek durumundadırlar.

Realizm temelde 3 başlık altında sıralanabilir:

1. Özellikle Hans Morgenthau ve Henri Kissinger'in üzerinde durduğu ve 1950'lerin sonuna kadar etkisini sürdüren Klasik Realizm.
2. Uluslararası sistemi anarşi kavramı üzerinden yorumlayan ve ülkelerin faaliyetlerini yapısal bir takım engeller üzerinden değerlendiren ve öncüler arasında Kenneth Waltz ve Robert Glipin'in yer aldığı Neo- Realizm.
3. Klasik Realizm fikrini yeniden yorumlamaya dayanan ve insana özgü özellikleri yapısal potada eritmeyi amaçlayan Gideon Rose ve Randall

Schweller'ın öncülüğünde gelişen Neo- Klasik Realizm (Balta, 2016, s. 112).

1.1. Realizmin Temel Kavramları

Realizm her ne kadar yapısal olarak bölümlere göre sınıflandırılmış olsa da, realizm temelinde oluşturulmuş her fikir ortak bir takım ifadeleri benimsemiştir. Bu ortak ifadelerin başında güç unsurunun geldiğini söylemek mümkündür. Güç unsurunun yanı sıra güç dengesini sağlamakta bu kuram için önemli bir diğer unsurdur.

Realizmin farklı yapısal içeriklerinde ortak olan kavramlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1.1.1. Devlete Bakış

Yasal güç kullanma yetkisini, sınırları çizilmiş bir kara parçasında icra etme hakkını kendinde barındıran yapı devlet olarak düşünmektedir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 124). Devlete bu bakış açısının beraberinde devletin bu sınırları koruma sorumluluğunu da getirdiği söylenebilir. Dünyadaki kaynaklar sınırlı sayıda olduğundan mütevellit, devletlerin başka ülkeleri kendilerine bir tehdit unsuru olarak algılamaları olağan bir durum olarak karşılanabilir. Devletin birincil vazifesi mevcut sınırlarını ve vatandaşlarını korumaktır.

Realizm kuramı devlet kavramını birinci ve en önemli aktör olarak değerlendirmektedir. Zira hiçbir uluslararası kuruluş devlet gibi bir yapıya sahip değildir ve bu kuruluşlar birçok bağımlı değişkene sahip olarak kabul edilmektedir. Sistemi yöneten devlet olduğundan uluslararası örgütler ya da farklı çıkar grupları bir devlet gibi varlığını sürdürememektedir. Bu sebeple devlet her zaman birincil önemli aktör olarak egemenliğini sürdürmek için yeni politikalar üretmek zorundadır (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 125).

1.1.2. Güç

Realizme göre güç, bir devletin elinde tutması gereken en önemli unsurdur. Elbette devletler ekonomik ilerleme, insan haklarına önem gösterme gibi amaçlar ilke edinebilirler ancak önem verdikleri ilk konunun güç ve güç dengesi sağlamak olduğu düşünüldüğünde bahsi geçen hedeflerin ikincil ehemmiyet taşıdığı söylenebilir. Realistler devletlerin anarşik yapıya sahip bir sistemde egemenliklerini sürdürdüğü ve bu sebeple gücünü en yüksek seviyeye çıkarabilmesi için bencilce davranabileceğini ifade etmektedir. Realizmin bu denli önem verdiği temel gücün askeri güç olduğunu söylemek mümkündür (Keyik ve Erol, 2019, s. 19). Elbette tek başına askeri güç uluslararası sistemde yeterli olmayacaktır. Askeri gücün ekonomik ve teknolojik kaynaklarla beslendiğinde çok daha verimli olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Güç kavramı kadar önemli bir diğer unsur gücü dengede tutmaktır. Nitekim Waltz devletlerin güçlerini belirlerken diğer devletlerin vaziyetlerine göre hareket etmeleri gerekliliğine vurgu yapmıştır. Başka bir ülkenin gücüne göre hareket etmek güç dengesinin temellerini oluşturmuştur (Brown, 2008, s.37). Zira Realizmin öngördüğü uluslararası sistemde bir devletin gücünü kontrol etmek ve bunu sabitlemek için en caydırıcı unsur bir diğer devletin elinde tuttuğu güçtür. Güç dengesini bozabilecek bir devlet, diğer devletlerin kendi aralarında anlaşmaya varmasını sağlamaktadır. Bu bakış açısıyla tarih boyunca bir çok ülke bir diğerine karşı ortak bir paydada bir araya gelmişlerdir (Keyik ve Erol, 2019, s. 35).

Realizm her ne kadar devletlerin ittifak oluşturacağını düşünse de bunun kalıcı olamayacağını vurgulamıştır. Nitekim değişen konjonktüre göre barışçıl ilişkiler yürütülen devletler zamanla birbirlerini tehdit halinde görebilmektedirler. Ya da ittifak oluşturulduktan sonra oluşan sistem, tarafsız devletleri başka devletlerle ittifak olmaya itebilmekte, bu da güç dengesine zarar vermektedir. Bu sebeplerle Realizm kuramı kalıcı ittifaklara güvenmeyeceğinden kendi gücünü yükseltmeye daha fazla önem vermektedir (Keyik ve Erol, 2019, s. 43).

1.1.3. Kazanç Sağlama

Kazanç sağlama kavramı Realizm açısından önemli bir diğer unsurdur. Nitekim Realizm kuramı bu konuda sadece devletin kazancına dikkat çekmez. Gerçek kazancı hesaplarken, diğer devletlerin kazançlarına göre kendi kazançlarını mukayese ederek gerçek kazancın tespit edilebileceğine vurgu yapmıştır (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 127). Bu sebeple bir devletin tek başına kazanç sağlama doğrudan bir anlam ifade etmemektedir. Nitekim Realizme göre bir devlet ilerledikçe ona tehdit oluşturma potansiyeline sahip devletin ilerleme kaydedememesinin kazancı artırdığı söylenebilir.

1.1.4. Varlığını Sürdürebilme

Devletlerin temel sorumluluğunun egemenliklerini sürdürmeleri olduğunu vurgulayan Realist kuram güvenliği sağlamanın en doğru çözümünün devletlerin iç yapısında olduğunu vurgulamaktadırlar. Nitekim egemenlik gibi önemli bir kavramda devletler yalnızca kendilerine güven duymalıdır. Bu güveni sağlamak isteyen devletler de ilk olarak askeri güçlerini kuvvetlendirmelilerdir. Ancak devletin askeri gücünün yeterli olduğunu tespit etmesi için temel alması gereken kıstas, kendi iç mekanizmasının söylemi değil, diğer devletlere nazaran hangi pozisyona yükseldiğidir. Bu sebeple devletler varlıklarını sürdürebilmek için daima kendisine tehdit yaratabilecek devletlerin aldığı önlemleri dikkate almalı ve onlara karşı üstünlük sağlayacak şekilde askeri gücünü yükseltmelilerdir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 126).

1.2. Klasik Realizm

Avrupa'daki güç dengesinin bozulması 1.Dünya Savaşı'na sebebiyet vermiş ve bu savaş beraberinde yeni sorunları doğurmuştur. Güç dengesinin yeniden oluşturulması ve barışın tesis edilebilmesi için bulunan genel çözümün uluslararası örgütlerin aktif rol alacağı bir sistem kurmak olduğu söylenebilir. Bu amaçla kurulan Milletler Cemiyeti çalışmalarını insanın doğasının iyi olduğu fikrini savunan İdealizm çerçevesinde yürütmeye çalışmıştır. İdealizm kuramıyla uluslararası hukuk, devletler arası işbirliği, uluslararası hukukun üstünlüğü savunulmuş ancak tüm bu çalışmalar 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir (Sönmezoğlu, 2005, s.10).

İdealizmin barışı sürekli kılamaması ve uluslararası örgütlerin etkilerinin yetersiz kalması ve İdealizme yönelik eleştirilerin ardından Realizm akımı yükselmeye başlamıştır. E. H. Carr 1. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan sistemin ütopyik olduğunu söylemiş ve ideal koşulların varlığını tasarlamak yerine, var olan düzeni olduğu gibi kabullenip bu düzen çerçevesinde yapılması gerekenlerin düşünülmesini dile getirmiştir (Balta, 2016, s. 113). Nitekim Carr'a göre 2. Dünya Savaşı'nın başlıca gerekçesi de 1. Dünya Savaşı'nın akabinde barışçıl uluslararası bir sistem yaratılabileceği ve güç politikasının dikkate alınmamasıdır (Gözen, 2016, s. 170).

Klasik Realizm düşüncesini etkin şekilde savunan bir diğer kişi Hans J. Morgenthau'dur. Morgenthau teorisini 6 ilke ile açıklamaktadır. Bunlar;

1. Uluslararası sistemde politika oluşturulurken insana ait özellikler dikkate alınmalıdır. İnsan doğasının özü dikkate alınmadan geliştirilen fikirler başarılı olamazlar. Nitekim rasyonel bir dünyada devlet adamları da tıpkı toplumun bir bireyi gibi düşünürler. Yani bir insan doğası gereği bir seçim yaparken nasıl en rasyonel olanı tercih ediyorsa, devlet adamları da aynı şekilde davranmayı tercih eder.
2. Devlet adamları kararları alırken ulusal çıkarları gözetmek zorundadırlar. Bu sebeple kararlar ekonomik ya da ahlaki değerlerden bağımsız olarak alınır ve devlet adamı bu kararı, ulusal çıkarın en yüksek olduğu biçimde şekillendirir.
3. Tüm insanlarda temel iç istek sonsuz güce sahip olmaktır. Bu sebeple birbiriyle barışçıl ilişkiler geliştiren insanlar dahi bir süre sonra çatışmaya başlarlar. Bu çatışma insanın bencil olduğunun bir örneğidir. Dolayısıyla çıkarlar her zaman aynı doğrultuda ilerlemezler.
4. Devletler politikalarını oluştururken evrensel ahlaki değerleri temel almazlar. Nitekim uluslararası ilişkilerde politika oluştururken kişisel değerlerden farklı düşünülmeli ve devletin çıkarları her zaman ön planda tutulmalıdır. Çünkü devletin sorumluluğu önce ulusun çıkarını gözetmektir.

5. Bir devletin ahlaki tercihleri uluslararası sistemi oluşturan değerlerle bir tutulamaz. Çünkü devletlerarası ilişkilerde neyin daha iyi olduğu göreceli bir kavramdır.
6. Siyasi alan kendi manevra genişliğine sahiptir. Her alan birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir (Aydın, 2004, s.45).

Bu ilkelerden yola çıkarak Morgenthau uluslararası sistemi yorumlarken temelde ele alınanın, ne olması planlanan ya da ne hayal edildiği değil, tam olarak ne olduğudur. Nitekim Realizme göre uluslararası ilişkilerde güç elde etmenin ilk adımının bu olduğu söylenebilir.

Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasıyla büyük bir ivme yakalayan Realizm akımı 1940'lı yılların ortalarından itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. Nitekim Soğuk Savaş ile dünyanın çift kutuplu bir sisteme evrileceğine inanan Klasik Realist kuram, Sovyetler Birliği'nin ancak hakim olma stratejisi ile durdurulabileceğine inanmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği doğrultuda başlayan yeni süreç tek bir politikayla kazanım sağlanamayacağını göstermiştir (Balta, 2016, s. 121). Nitekim özellikle askeri gücü en önemli faktör olarak ele alan Morgenthau ekolüne yönelik eleştiriler Soğuk Savaş'ın başlamasıyla belirginleşmiştir. Nitekim Klasik realizmin güce odaklanırken ekonomik varsayımların gücüne gerekli önemi vermediği düşünülmüştür (Dağı, 2008, s. 80).

1.3. Neorealizm

2. Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren Realist kuram uluslararası sistem tanımlanırken en çok başvurulan yöntem olmuştur. Ancak özellikle 1960'lı yılların başından itibaren Realizm 4 farklı açıdan eleştirilmeye başlanmıştır (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 132). Realizme yönelik birinci eleştiri Davranışsalcı kuramın öncülerinden George F. Kennan, Raymond Aron, Henry Kissenger'dan gelmiştir. Davranışsalcı kuram Realizmin tarihi süreci araştırmalara dahil etmeden yargıya vardığını öne sürmüş, askeri güce verilen önemin bu denli birincil olmaması gerektiğini ifadelendirmiştir (Sönmezoglu, 2005, s.16). Buna ek olarak Davranışsalcılar Realizmin bilimsel verilerden tam olarak faydalanmadıklarını düşünüp, devlet adamlarının karar verirken her zaman realist olamayacağını söylemişlerdir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 132).

Realizme yönelik ikinci eleştiri bürokratik siyaset yaklaşımından gelmiştir. Bu kuram çerçevesinde ele alındığında Küba Füze Krizi örnek verilerek devletin rasyonel bir aktör olduğu düşüncesinin hatalı bir söylem olduğu düşünülmüştür (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 133).

Realizme yönelik üçüncü eleştiri Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ve Liberal teoriden gelmiştir. Nitekim Realizmin en temel aktör olarak devleti alması, ve uluslararası sistemde diğer unsurların çok önemli olmadığı fikri yanlış bulunmuş, uluslararası sistemin karmaşık yapısına vurgu yapılmıştır. Nitekim dengeyi sağlamak için tek başına yeterli olamayacağı, ve uluslararası örgütler de dahil olmak üzere birden fazla aktörün karar belirlemede önemli yer edindiği söylenmiştir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 133).

Realizme yönelik dördüncü eleştiri ise Marksist görüşü temel alan Bağımlılık Teorisi savunucularından gelmiştir. Devletlerin birer aktör olduğunu ancak eşit olamayacaklarını vurgulamışlar bu sebeple Realizmin yetersiz kaldığını düşünmüşlerdir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 133).

Realizme yönelik eleştiriler ışığında K. Waltz Realist kuramı yeniden yapılandırmıştır, Realist bakışın kapsamını sınırlandırmayı tercih etmiştir. Waltz uluslararası sistemin ancak sistematik teorilerle çözümleneceğine inanmıştır. Ona göre yalnızca iki tane sistem vardır. Bunlar:

1. Hiyerarşik Sistem

2. Anarşik Sistemdir (Brown, 2008, s.37).

Bu iki sistem dışında yeni bir sistemin oluşturulması mümkün görülmemektedir. Waltz'a göre anarşi ve hiyerarşi birbirinden çok farklı tanımlara ve içeriklere sahiptir. Ona göre doğru görüşün oluşması için bu kavramların kapsamlı olarak irdelenmesi gerekmektedir. Waltz var olan sistemi anarşik olarak değerlendirmektedir. Dünya devleti oluşturulmayacağı sürece uluslararası sistemin anarşik yapısının değişmeyeceğini düşünmektedir (Brown, 2008, s.37). Waltz devletleri ve sistemi incelediğinde devletler arasında bir hiyerarşi olmadığını söylemektedir.

Sistem birbiriyle aynı ve eşit aktörlerden yani devletlerden oluşmaktadır. Devletlerin temel sorumluluğu ise varlıklarını sürdürmektir. Bu sebeple devletlerin davranışlarını belirlerken oluşturdukları stratejiler birbirine benzerlik teşkil edebilir. Devletler varlıklarını sürdürebilmek için elbette bencil olmak zorundadırlar. Her bir devletin bir diğeriyle eşit olmasına rağmen uluslararası sistemde aynı başarıyı elde edememesinin sebebi kapasite farkıdır. Sistemin sabit aktörü devlettir ve devletin sabit hedefi varlığını sürdürmektir. Bu sebeple tarih boyunca çatışmalar, savaşlar, çıkar ittifakları, güç dengesi çalışmaları yapılmaktadır (Balta, 2016, s. 124). Neorealizm, Klasik Realizmden farklı olarak uluslararası politikanın, devletlerin uluslararası sistem içinde edindikleri yerin durumuyla oluştuğunu söylemektedir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 134). Bunun yanı sıra Walt'u Morgenthau'dan ayıran bir başka konu güç odağı üzerine olmuştur. Nitekim Waltz insan doğasının savaşı açıklamakta yeterli olduğu ancak barışı ve işbirliğini açıklamakta yetersiz kaldığını öne sürmüştür. Zira uluslararası sistemde devletlerin hepsi aynı pozisyonda olmazlar. Bir devlet diğer devlete oranla daha güvenli pozisyonda yer alırken diğeri daha tehlide açık kalabilmektedir. Dezavantajlı durumda kalan devletler, uluslararası sistemdeki gücü dengelemek adına bir başka devletle ittifak geliştirebilirler. Daima güç kazanımı elde etmeye çalışan insana özgü özellik uluslararası sistemin bu yönünü açıklamakta yeterli değildir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 134).

Waltz anarşinin kolaylıkla değişmeyeceğini ifade etmektedir. Nitekim devletlerin özelliklerinin kısa vadede değişmeyeceği vurgulanır (Balta, 2016, s. 124). Neorealizm anarşiyi merkez otoritenin varlığının bulunmaması olarak açıklasa da bu kuram anarşiyi devletler arası sistemin belirleyici etmeni olarak tasvir etmektedir. Anarşik sistemde belirleyici olan sistem içerisinde devletlerin hangi pozisyonda oldukları ve total gücün devletlere nasıl paylaştırıldığıdır. Gücün büyük bir bölümünü elinde tutan aktörler anarşik sistemden en fazla fayda görenlerdir. Bu sebeptendir ki anarşik sistem hiç bozulmadan işlemeye devam etmektedir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 135). Anarşik sistemin istikrarlı gidişatı daima ortaya çıkan savaşların yaşanmamasını sağladığı gibi aynı zamanda tek kutupludan çok kutuplu seçeneklere giden sistemi açıklamaktadır (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 135).

Neorealist kurama göre uluslararası sistem kendi kendine destek veren bir sistemler bütünüdür. Zira devletler varlıklarını sürdürmek egemenlik alanını korumak için kendi politikalarını belirlemeli ve kendilerine yardım etmelidirler. Waltz devletleri varlıklarını korumakla yükümlü aktörler olarak ele almaktadır. Devletler varlıklarını korumak içinse sürekli bir diğer devletin manevrasını kontrol etmeli ve ona göre pozisyon almalıdırlar. Bu davranış prensibinin nihayeti güç dengelerini şekillendirmektedir (Brown, 2008, s.37). Güç dengeleri ise bahsi geçen kutuplara dayalı sistemi beraberinde getirmiştir. Waltz için istikrarın en kolay sağlanacağı sistem çift kutuplu sistemlerdir. Nitekim sistemde birden fazla güçlü aktör olduğu durumlarda, devletler tehdidin kimden geleceğini kolayca anlayamayacaklar ve savunma politikasını elverişli şekilde planlayamayacaklardır. İki kutuplu sistemlerin analizi daha kolaydır. Çünkü aynı zamanda sistemdeki aktör sayısı da daha azdır (Brown, 2008, s.37). Çok kutuplu sistemler büyük bir belirsizliğe yol açmaktadırlar. Oysa iki kutuplu sistemlerde hangi devletlerin birbiri ile düşman olduğu bellidir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 135). Bu sebeple ittifaklar arası değişimlerin çok büyük farklılıklar yaratmayacağı söylenebilir. Zira ittifaklara dahil olmaya çalışanlarda da çift kutuplu sistem içinde büyük aktörlerin arasında olmak isteyen küçük aktörlerdir. Waltz çift kutuplu sistemde güçlü olan aktörleri tanımlarken bu aktörlerin sahip olduğu ya da sahip olması gereken özelliklerden bahsetmiştir. Nükleer silahlara oldukça önem verilen düşüncede ekonomik ve askeri gücün de önemine değinilmiştir (Balta, 2016, s. 124). Bu tanımlamadan yola çıkılarak sistem içerisindeki en büyük iki gücün ABD ve SSCB olduğu söylenebilir. Nitekim Neorealizme göre sadece bu iki devlet birbirlerine tehdit oluşturabilecek güçtedir (Brown, 2008, s.37). Yani bu iki devlet birbirleri karşısındaki pozisyonlarını yitirmemek ve dengeyi bozmamak için güçlerini artırırken, gücünü bu denli yükseltme olanaklarına sahip olmayan devletler de varlıklarını devam ettirebilmek adına bu ülkelerin müttefiki olmayı tercih edeceklerdir (Balta, 2016, s. 124).

Waltz güçlü bir Neorealist kuramı geliştirmesine karşın Neorealizm kuramı kendi içinde bir takım kavramsal farklılıkları da doğurmuştur. Bu farklılıkların temelinde savunmacı strateji ve saldırmacı strateji kavramları yatmaktadır (Brown, 2008, s.37). Waltz'un teorisini Savunmacı Realizm olarak gören J. Mearsheimer kendisini ise Saldırgan Realizmin teorisyenlerinden biri olarak görmektedir (Balcı ve

Kardaş, 2014, s. 138). Mearsheimer teorisini açıklarken devletlerin yapısına değinmiştir. Ona göre devletlerin varlıklarını sürdürmek için bir diğer devletin kendisine saldıracak güce sahip olmalarını engellemeleri gerekmektedir. Güç dengesi devletin egemenliğinin garantisini oluşturmadığından, devletler hiçbir gücün kendisine tehdit oluşturmaması için daima güçlerini artırmaya odaklanırlar. Waltz nükleer silahların büyük güç olmada oldukça etkili olduğunu öne sürerken Mearsheimer devletlerin daha geleneksel silahlarla da bir savaşın içinde olabileceğini söylemiştir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 135).

1.4. Neoklasik Realizm

Gideon Rose'un öncülerinden olduğu Neoklasik Realizm, uluslararası sistemi tanımlamanın en doğru yolunun devletlerin dış politikası ve birbirlerine karşı tutumuyla olabileceğine inanmışlardır. Neoklasik Realizm tıpkı Neorealizm gibi sistemi anarşik olarak tanımlamıştır (Gözen, 2016, s. 170). Ancak teoriyi biraz daha ilerleterek Neorealizmden farklı olarak dış politika teorisi tanımıyla hareket etmişlerdir. Bu sebeptendir ki dış politika kavramında bir çok etkin güç vardır. Nitekim karar verme aşamasında devlet adamlarının birçok iç faktörle etkileşim halinde olduğu ve dış politikada da birçok sınırlayıcının varlığına dikkat çekilmiştir (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 143). Güç dengeleri oluşturulurken çıkar dengeleri oldukça önemli kabul edilmiştir. Tehdit ve güç unsurları bir arada düşünüldüğünde devlet kendisi için en makul olanı seçmekle yükümlüdür (Balcı ve Kardaş, 2014, s. 143).

Özetle bakıldığında İdealizmin uluslararası sistemi açıklamakta yetersiz kaldığının düşünüldüğü zaman diliminde güçlenen Realizm fikrinin, uluslararası ilişkileri açıklamada önemli bir yer edindiği söylenebilir. Özellikle 1970'li yılların başından itibaren eleştirilen yönleri bulunsa da uzun yıllar boyunca çatışmalar, savaşlar, güç dengeleri açıklanırken Realist kurama başvurulmuştur.

2. TÜRKİYE - YUNANİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE MEVCUT SORUNLAR

2.1. Kıbrıs Sorunu

2.1.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Stratejik Önemi

Geçmişten günümüze, insanların yaşam alanlarından biri olan Kıbrıs, çeşitli zaman dilimlerinde farklı milletlerin yönetiminde kaldıktan sonra M.Ö. 58'de Roma'nın hâkimiyetine girmiştir. Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs üzerinde Bizans İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Emeviler ve Abbasiler döneminde Kıbrıs, hem Bizans İmparatorluğu'na hem de bu devletlere vergi vererek yaşamını sürdürmüştür. Bizans İmparatorluğu'ndan yönetim gücü 1878 yılında İngiltere'ye geçen Kıbrıs, bir kez daha el değiştirmiştir. Ancak Kıbrıs üç yüzyıl kadar İngiltere'nin denetiminde kalmış olsa dahi bu topraklarda bir kez daha yönetim değişmiştir. Osmanlı Devleti ve Kıbrıs bağı Osmanlı Devleti'nin Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırmasıyla kurulmuştur. Bu tarihten sonra ada üzerinde Türk egemenliği hukuki olarak da sağlanmış ve Kıbrıs tarih boyunca kesintisiz en uzun süre olan 307 yıl boyunca Türklerin hâkimiyeti altında kalmıştır (Demir, 2005, s.349). Türklerin adayı hâkimiyetleri altına almasının ardından adada vatandaşların sahip olduğu haklar genişletilmiş ve insanlar daha huzurlu bir ortamda hayatlarını sürdürme imkânı elde etmişlerdir.

Kıbrıs 1832 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın istilası sonucunda bir süreliğine Mısır'a bağlanmış olsa dahi bu durum yalnızca 1840 yılına kadar sürmüş ve Kıbrıs'ın yönetim merkezi yeniden İstanbul olmuştur. 19. yy., Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi açıdan zayıf olduğu bir dönemdir. Bu zayıflık Osmanlı topraklarını işgale açık bir şekle getirmiş, özellikle İngiltere 19. yy. başlarından itibaren Kıbrıs'la ilgilenmeye başlamış ve buradan sağlayacağı askeri ve siyasi çıkarları sebebiyle adayı işgal için uygun bir an aramışlardır (Ahmetbeyoğlu ve Afyoncu, 2001, s.18).

Aradığı fırsatı I. Dünya Savaşı ile yakalayan İngiltere adayı ilhak etmiş, Türkiye ise bu tek taraflı kararı ancak Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla kabul etmek durumunda kalmıştır. İngiltere'nin eline geçtikten sonra adadaki Türkler

Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için Yunanlılar ve Kıbrıs Rumları tarafından yapılan girişimlere karşı çıkmışlardır ve Türkiye'ye olan bağlılıklarından vazgeçmemişlerdir (Demir, 2005, s.349).

Adanın Yunanistan'a bağlanmasına karşı çıkan bir diğer aktör İngiltere olmuştur. İngiltere buna karşı çıksa dahi Enosis (Yunanistan'a bağlanma) taraftarlarının faaliyetlerini engelleyememiştir. Kıbrıs'ta İngiliz hâkimiyetinin zayıflamasının ardından Rumlar adayı Yunanistan'a bağlamak adına harekete geçmişler, 1954'de Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için Birleşmiş Milletler BM'den karar çıkarmaya çalışmışlar ancak bu Türkiye'nin çabalarıyla gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Rumlar yeni bir adım atmış, EOKA¹ adlı terör örgütüyle adada baskı ve şiddete başvurmuşlardır (Ahmetbeyoğlu ve Afyoncu, 2001, s.19).

Kıbrıs'ta yaşanan karışıklıklar ve huzursuzluklar zaman içerisinde hızla artmış bu da beraberinde huzur ortamı oluşturma çabasını getirmiştir. Kıbrıs'ta yeniden bir denge ve düzen sağlamak adına adada bulunan topluluklar (Türkler ve Rumlar) ile ilgili devletler (İngiltere, Türkiye, Yunanistan) arasında Zürih ve Londra'da yapılan antlaşmalar akabinde 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (Demir, 2005, s.351). Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının garantörü olurken Londra Antlaşması ile Kıbrıs'ın bölünemeyeceğine karar verilmiştir. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş olup bu durum çok taraflı antlaşmalarla garanti altına alınmış olsa da yaşanan gelişmeler durumu farklı noktalara sürüklemiştir.

Özetle bakıldığında Türkiye'den 71 km, Yunanistan'dan 800 km. uzaklıkta olan Kıbrıs Adası'nın konumu ele alındığında Türkiye'nin güvenliğini sağlayabilmek ve Akdeniz' de deniz yollarının kontrolünü sağlayabilmek adına oldukça önem teşkil ettiği görülmektedir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s.7). Nitekim olası Yunan saldırılarına karşın adanın Türkiye'nin elinde bulunması kuşatma çemberi oluşturulmasını engelleyebilmek için oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın ekonomik açıdan da oldukça mühim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Dünya doğalgaz rezervlerinin önemli bir çoğunluğunun Doğu Akdeniz bölgesinde

¹ EOKA Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs'da Enosis'i gerçekleştirmek gayesiyle 1955 yılında kurmuş oldukları silahlı bir örgüttür.

olduğu düşünöldüğünde kıyıdaş ölkelerin burada edineceği hakların bir diğer devlete karşı ekonomik üstönlük sağlayacağı söylenebilir.

Geçmişten günümüze birçok medeniyet tarafından yönetilen ve hala kontrolü çeşitli devletler tarafından istenen Kıbrıs tüm bu sebeplerle yalnızca Türkiye ve Yunanistan arasında kalan bir mesele olmaktan çıkmış, önemli bir uluslararası mesele haline gelmiştir. Bu konu özellikle Yunanistan'ın 1981 yılında AB'ye tam üye olmasıyla AB nezdinde de oldukça önemli bir mevzu halini almış ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerinde etkili rol oynamıştır.

2.1.2. Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve 1974 Barış Harekâtı

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960'da kurulması bir uzlaşma ortamı yaratmamış aksine yeni krizlerin de başlangıcı olmuştur. Çünkü yapılan Londra ve Zürih Antlaşmaları Yunanlıların "Enosis" Türklerin ise "Taksim" tezlerinden vazgeçtiğini varsayıyor olsa dahi, antlaşmalara rağmen Rum tarafının Enosis düşüncesinden vazgeçmediği görölmüştür. Türk Genelkurmayı'na göre Rumlar bu antlaşmayı Enosis'e bir geçiş için sıçrama tahtası olarak görmüş buna bağlı olarak Kıbrıslı Rum lider Mihail Khristodulos Makarios 1963 yılında Kıbrıs Anayasası'nın bir kısmının bu amaçla değiştirilmesini önermiştir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s.15).

Bu önerilerin Türkler tarafından kabul görmemesinin ardından adada Türklerle yönelik saldırılar başlamıştır. Türk hükümeti, saldırılar karşısında garantör devletlere başvurmuş olsa dahi arkası kesilmeyen Rum saldırıları sonucu çeşitli tedbirler almıştır. 1964 yılında Türkiye'nin adaya müdahale kararını vermesinin akabinde Türk jetleri çeşitli askeri üsleri bombalamıştır. Ancak sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Lyndon Baines Johnson, İsmet İnönü'ye yazdığı mektupta, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı silahlı müdahalede Amerikan silahlarını kullanamayacağını, üstelik bu hareketin Kuzey Atlantik Paktı Örgütü (NATO) üyelerinden olan Türk ve Yunan kuvvetlerini karşı karşıya getireceğini ve Kıbrıs'a yapılacak çıkarmanın Sovyetler Birliği'nin başka bir müdahalesine yol açması halinde NATO'nun savunma bakımından hareketsiz kalacağını bildirmesi üzerine daha ileri aşamalara girililmemiştir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s.15).

Rumlar'ın 1967'de yaptığı yoğun saldırılar bir kez daha Türk hükümeti tarafından tepki ile karşılanmış, ABD'nin yumuşatma çabaları sonucu Türk hükümeti adaya müdahaleden bir kere daha vazgeçerken 1967 yılında adada "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" oluşturulmuştur. Bu tarihten sonra Rumların kendi aralarında da bölündüğü görülmüştür.

1974 yılında Yunan cunta rejiminin uzantıları tarafından Makarios Yönetimine yapılan darbe sonucunda Zürih ve Londra Antlaşmaları ihlal edilmiş ve ardından adanın Yunanistan'a ilhakını açıklamıştır. Türk hükümeti atılan bu ciddi adımın ardından meseleyi önce diplomatik yollardan çözmeyi amaçlasa da bu girişimin başarısız olması sonucunda 20 Temmuz 1974 yılında adaya barış harekâtı düzenleyerek hadiseye müdahale etmiştir. Türk hükümeti yaptığı müdahale ile adada Türklere uygulanan baskı ve saldırıların önüne geçmiştir. Barış harekâtı ile üç gün içinde adanın %40'ı Türk askeri kuvvetleri tarafından kontrol altına alınmış, ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısı üzerine ateşkes sağlanmıştır. Akabinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Cenevre'de görüşmelere başlamıştır. Burada Kıbrıs'ta biri Türk diğeri Rum olmak üzere iki özerk yönetimin var olduğu belirtilmiştir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1975, s.18).

Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte Yunanistan'da cunta rejimi etkisini kaybetmiştir. Yunanistan'ın cunta rejimini atlatmasının ardından Atina'dan Fransa'ya gönderilen Konstantin Karamanlis Yunanistan'a geri dönmüş ve demokratik temellerle inşa ettiği yeni hükümeti kurmuştur (Koç, 2005, s.236).

2.1.3.1974 Barış Harekâtı Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs Barış harekâtı ile birlikte ada yeni bir yönetim şekline geçmiştir. Kıbrıs Türk toplumu, Barış Harekâtı akabinde kendisini "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi" adı altındaki sistem doğrultusunda yönetmeye başlamıştır. Oluşturulan bu yapı Türklerin isteklerini sağlayamadığından ötürü değişikliğe gidilmiştir. Çünkü oluşturulan yapı ele alındığında Türk toplumuna tanınan hakların kısıtlandığı ve bu kısıtlamalarla Türkler ve Rumların birlikte yaşamasının güçleştiği yorumu yapılabilir (Toprak, 2002, s. 369). Tüm bu gelişmeler akabinde 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)

kurulmuştur. KTFD'nin amacı "İki bölgele coğrafi esasa dayalı federasyon bünyesi içinde Kıbrıs Rum toplumu ile birleşme" olarak gösterilmiştir (Hatip, 2014, s.35). BM, KDFD'nin ilanından sonra bu kararı kınamış, 12 Mart 1975 tarihli, 367 sayılı kararıyla iki toplum BM Genel Sekreterliği çatısı altında görüşmelere çağrılmıştır. Kıbrıs Türk Lideri Rauf Denktaş'ın Makarios'a bir mektup yazarak görüşme çağrısında bulunması Makarios tarafından olumlu karşılanınca taraflar BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in gözetiminde bir araya gelip dört maddeden oluşan bir metinde uzlaşmaya varmışlardır. Anlaşmanın iki ana unsuru mevcuttur. Bunlardan ilki iki toplumu esas alan "Federal bir cumhuriyet" oluşturmak üzerinedir. Devletin yapısı ve kuralları belirleyen anayasası bu federal sistem üzerinden belirlenecektir. İkinci önemli detay ise toprakların düzenlenmesine ilişkindir. bu düzenleme ekonomik kaynakların yeterlilik oranları ve toprak mülkiyetini esas alarak yapılacaktır. Makarios'un imzaladığı bu anlaşma halefi Spiros Kipriyanu tarafından oldukça eleştirilmiştir (Denktaş, 2004, s.48-50). Anlaşmadan çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde ise ortaya çıkan tek olumlu sonucun nüfus değişimi üzerine olduğu söylenebilir.²

3 Ağustos 1977'de Makarios'un ölümüyle başa geçen Kipriyanu yine BM gözetimi altında, Türk tarafı ile "On Nokta" Anlaşmasını imzalamıştır. 15 Haziran 1979 tarihinde iki toplumu bir araya getiren görüşmeler esnasında Rum tarafı, Türk tarafına uyguladığı ambargoyu kaldırmamıştır. Rumların bu uygulaması On Nokta Anlaşması'nın altıncı maddesine aykırılık teşkil ettiğinden taraflar arasında uzlaşma gerçekleşmemiş ve bu sebeple bu anlaşma ile de olumlu bir adım atılamamıştır (Aydoğdu, 2005, s.166).

1980'li yılların başına gelindiğinde Rum kesimin sorunu uluslararası mecralarda çözüme çabasını artırdığı görülmüştür. Ancak iki tarafın tutumları göz önüne alındığında Türkler uzlaşmayı sağlamak adına çeşitli ödünler vermeyi göze alırken, Rum tarafı yapıcı bir tutum sergilememiştir. Zira uluslararası platformda çözüm arayışlarını sürdürmesine karşın 09 Ağustos 1980 tarihinde Rum ve Türk tarafını bir araya getiren müzakerelerde Türkler "halklar arası eşitlik" ve "iki kesimlilik"

² BM Barış Gücü'nün gözetimi altında bu çerçevede Güney'de yaşayan Türklerin Kuzey'e geçmelerine ve aynı şekilde kuzeyde yaşayıp da güneye geçmek isteyen Rumların Güney'e geçmelerine olanak sağlanmıştır.

prensiplerinin uygulanması kapsamında BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in çözüme yönelik sunduğu önerileri kabul etmiştir. Buna karşın Rum tarafının öneriyi reddetmesi (Tuncer, 2005, s.117) ve bunun sonucunda bu görüşmelerden de Rum tarafının sergilediği tutuma bağlı olarak bir sonuç çıkmaması buna örnek teşkil etmektedir.

2.1.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı

Rum kesiminin uzlaşmaz tutumunun yanı sıra BM'nin 13 Mayıs 1983 yılında 37/253 sayılı kararı ile Kıbrıs'ta sadece tek bir halk olduğu, Türk toplumunun halkın içindeki azınlık olduğu izlenimi oluşturulmuştur. Kararda Türk askeri güçlerinden işgal kuvvetleri olarak söz edilmiş ve adadan çekilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında göçmenlerin evlerine dönmesi ve yeniden uluslararası bir konferans düzenlenmesi istenmiştir. Rum - Yunan cephesi, Genel Kurul'dan çıkarmayı başardığı bu kararla Güvenlik Konseyi'nin KTFD ve Türkiye üzerinde bir baskı oluşturacağını düşünmüştür. 17 Haziran 1983 tarihinde KTFD Meclisi Türk toplumunun kendi kaderini kendi tayin etmesi gerektiği üzerine karara varmıştır. (Tamçelik, 2013, s.23). BM nezdinde verilen karar doğrultusunda hedeflenen amaca ulaşılmamış, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) tüm karşılaşılan sorunlara rağmen 15 Kasım 1983 tarihinde bağımsızlığını dünyaya duyurmuştur. Bağımsızlık bildirisinde iyi niyetli taraf olduğunu göstermek adına iki kesimi de kapsayan bir çözümden yana olduğu vurgulanmıştır (Denktaş, 2004, s.63).

KKTC'nin ilanı ile olay yepyeni bir boyut kazanmış mesele halklar arası anlaşmazlıktan çok daha farklı bir yöne doğru uzanmıştır. KKTC'nin ilanına en büyük tepkiyi Yunanistan, Rum Kesimi ve İngiltere vermiş; Güvenlik Konseyi bu konunun görüşülmesi için bir kez daha toplanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin aldığı 541 sayılı karar ile KKTC'nin bağımsızlık ilanı hukuken geçersiz sayılmış, tarafların "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermesini ve nihayet bütün devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir devlet tanınamalarını istemiş" (Tamçelik, 2013, s.24) ve 541 sayılı karar 29 Mart 1984 tarihinde de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) tarafından da aynen kabul edilmiştir. Bu karar neticesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası platformda işgal altında bir bölge olduğu izlenimi yarattığı düşünülebilir.

Gerek 253 sayılı karar, gerek ise 541 sayılı karara bakıldığında Yunanistan ve Rum Kesimi'nin meselenin haklı tarafı olduğu yönünde bir izlenim oluşturulmuş, Rum Kesimi edindiği meşru durumla birlikte uluslararası platformlarda daha geniş manevra alanı elde etmiştir. Oysa her iki kesimin tavrı tarihi süreç gözetilerek ele alındığında uzlaşmadan yana etkin tavrı sergileyen tarafın Kıbrıs Türkleri olduğunu iddia etmek mümkündür.

KKTC'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle duraklayan müzakereler, 02 Ocak 1984'te Denктаş'ın BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'a önerdiği çözüme ilişkin taslakla yeniden başlamıştır. Bu teklifler kapsamında Denктаş, Maraş Bölgesine ilişkin çözüm önerilerinin yanı sıra Kayıp Şahıslar Komitesi'nin yürürlüğe girmesi, Lefkoşa Uluslararası Havalimanı'nın açılması, ve iki toplum arasında uzlaşa sağlanabilecek diğer konulara değinmiştir (Ünay, 2007, s.101). Ancak bir kez daha Rum kesimi getirilen önerileri reddetmiş, Maraş konusuna sıcak yaklaşmamıştır. Rum tarafının sergilediği tutum sonucunda Türkiye ve KKTC arasında ilişkiler derinleşirken iki ülke arasında kurulan diplomatik bağlar BM Güvenlik Konseyi tarafından 550 sayılı kararla reddedilmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan tüm bu gelişmeler doğrultusunda ele alındığında görünen şey başta adada başlayan taraflar arası anlaşmazlığın zamanla garantör devletler olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir sorun haline gelmesidir.2.1.5. BM Çatısı Altında Çözüm Çalışmaları

29 Mart 1986'da BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar iki topluma da, "Kıbrıs Üzerine Anlaşma Taslağı" isminde federal yapıyı tavsiye eden yeni bir çözüm teklifinde bulunmuştur. Mevcut öneriye KKTC olumlu yaklaşmış ve çözüm teklifinin içeriğinde yer alan hiç bir maddeyi reddetmeden tasarıyı kabul etmiştir. Rum tarafı ise Türk askerinin Kıbrıs topraklarını boşaltması, manevra alanının genişletilmesi, Barış Harekatı'nın akabinde Kıbrıs'a yerleşen vatandaşların Türk topraklarına geri dönmesi gibi isteklerde bulunarak, 10 Haziran 1986 tarihinde taslağı kabul etmediğini beyan etmiştir. Söz konusu yanıtla bu kez Rum tarafı BM Genel Sekreteri'nce işbirliğine yakın olmayan toplum olarak algılanmıştır (Ünay, 2007, s.103; Tuncer, 2013, s.128). Aslında tarafların bu belgeye olan yaklaşımı da yukarıda bahsi geçen taraflardan hangisinin çözüme daha yakın davrandığı konusunu destekler niteliktedir. Zira KKTC taslak bir

çözüm getirecekse kabul etmeye hazır olduğunu beyan ederken Rum Kesimi çözüm için bir kez daha koşullar öne sürmüştür.

1990 yılında BM Genel Kurulu aldığı 649 sayılı kararla her iki halkın liderini ortak paydada buluşturmayı amaçlayan bir görüşmeye çağırmıştır.

“BMGK aldığı 716 sayılı kararla egemenlik hakları, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün sağlanmasını esas alarak “başka bir ülkeye dahil olmayı ya da tamamıyla ayrılmayı kabul etmeyen” bir öneri ile , iki toplumlu ve iki bölgeci federal bir çözüm bulunmasını hedeflemiştir.” (Hatip, 2014, s.38)

1992 yılına gelindiğinde BM Genel Sekreteri Butros Butros-Gali federe yapıyı koruyan yeni bir çözüm taslağı oluşturmuştur. “Gali Fikirler Dizisi” adı altında adada egemenlik yetkisinin her iki tarafa birden ait olduğu vurgusu yapılmıştır. Ancak Butros-Gali'nin önerilerinden bazıları Denктаş tarafından KKTC'nin aleyhine olduğu gerekçesiyle kabule uygun bulunmamıştır. Zira Gali'nin çözüm önerisi ve haritaya bakıldığı takdirde Güzelyurt³dâhil 37 köyün yanı sıra, Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması ve Türklere sadece % 28 oranında toprak bırakılması kabul edilir bir seçenek olmamış, Türk tarafı bu haritayı “nonmap” yani “Harita olmayan harita” olarak nitelendirmiştir (Tamçelik, 2012, s.1053). Bu maddelerin haricinde KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş bu planın 91 maddesini kabul etmiş, harita konusunda ise, ancak bir paket anlaşma çerçevesinde toprakta % 29 (+) oranına inebileceğini açıklamıştır (kktcb.org, 2015, s.1-3). BM Genel Sekreteri daha sonra ek olarak Güven Artırıcı Önlemler Paketi'ni sunmuş, ancak paket Rum kesimi tarafından reddedilmiştir.

Tüm bu yaşananların yanında 1993 yılında Yunanistan'da yapılan seçimlerde Andreas Papandreu başbakan seçilmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri gerginleştirecek adımlar atmıştır. Kasım 1993'de Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Glafkos Klarides'in Yunanistan ziyaretinden sonra Ortak Savunma Doktrini adında bir askeri doktrini sunmuştur. Buna doktrine göre;

1. Yunanistan'ın savunma eksenine Kıbrıs eklenmiştir.

³ Adada kullanılabilir su kaynaklarının buradan temin edilmesinden dolayı Güzelyurt'un Rum Kesimine bırakılması fikri Türklerin aleyhine tasarlanmış bir öneridir.

2. Türkler Güney Kıbrıs'a herhangi bir müdahalede bulunursa Yunanistan bu saldırıyı kendi topraklarına yapılmış kabul edecek ve savaşa sebebiye veren bir durum olarak değerlendirecektir.
3. Güney Kıbrıs ve Yunanistan ortak savunma izlemi oluşturacak, olası saldırı durumunda birlikte hareket edecektir.
4. İki hükümet uluslararası alanda birlikte karar vereceklerdir (Oran, 2009, s. 459).

Kabul edilen bu Doktrine Türkiye ve İngiltere dışında tepki gelmemiş, Doktrin sayesinde Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan ortak savunma stratejisi oluşturmuşlardır. İlaveten tüm bunlara rağmen BM kapsamında gerçekleşen görüşmelerin sık sık kesintiye uğraması sonucu KKTC'nin uzlaşmaya yakın olmayan taraf görüntüsünün gerçeği yansıtmadığı yorumu yapılabilir.

Zira bu noktaya kadar Kıbrıs konusuna bakıldığında Türkiye ve KKTC konuyu taraflar bazında uzlaşmaya yönelik olarak ele alıp kalıcı çözümler bulmayı amaçlarken, Yunanistan ve ortak savunma alanına dahil ettiği Rum tarafı meseleyi uluslararası platforma taşıyarak uluslararası kuruluşlar ve kamuoyunun desteğini arkalarına alarak hareket etmeyi tercih etmiş, ancak uluslararası kuruluşların aracılık ettiği toplumlar arası görüşmelerde açıkça yapıcı taraf olmadıklarını gözler önüne sermişlerdir.

Ayrıca Yunanistan'ın sorunu ikili ilişkiler çerçevesinde çözmek istememek yönündeki ısrarı sorunu daha da çözümlenemez hale getirmiştir. Özellikle 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na (AT) üye olmasıyla Kıbrıs sorunu AT içinde önemli bir gündem başlığı olmuş, Türkiye'nin de birliğe tam üye olarak dahil olmak istemesiyle üyelik konusunda Türkiye'nin önündeki en büyük engellerden biri olacağını sinyallerini vermiştir.

2.2. Ege Denizi Sorunları

Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs kadar etkili bir diğer sorunlar dizisini Ege Denizi'nde yaşanan anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Zira sorunların temelini yine Yunancada büyük ülkü anlamına gelen "Megali İdea"nın oluşturduğu yorumu

yapılabilir. Megali İdea'nın içinde; Ege Adaları'nın ve İmroz, Girit ve Bozcaada'nın Yunanistan'a bağlanması, Oniki Ada'nın Yunanistan'a bağlanması, Yunan toplumunun bağımsızlığının sağlanması, Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a dahil edilmesi, Batı Anadolu'nun Yunanistan sınırlarında kabul edilmesi, Pontus Rum Hükümetinin oluşturulması, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması, İstanbul'un ele geçirilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun eski durumuna getirilip yeniden canlandırılması mevcuttur (Kalelioğlu, 2008, s.109). Yunanistan'ın tarih boyunca amaçladığı bu fikrin Ege Denizi'nde yaşanan sorunları çözümsüz hale getirdiği söylenebilir. Zira Yunanistan'ın tarih boyunca amaçladığı bu hedef bugünkü Türkiye'nin varlığına bir tehdit oluşturmaktadır. Esasen 1923 Lozan Barış Antlaşması ile Ege Denizi'nde adalar silahsızlandırılarak, karasuları paylaşarak iki ülke arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak Yunanistan yapılan antlaşmaların dışında yeni istekler ortaya sürmüştür. Bu kapsamda ele alındığında Ege Denizi'nde yaşanan sorunları şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

1. Karasuları sorunu,
2. Kıta sahanlığı sorunu,
3. Hava sahası sorunları,
4. Gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması sorunu,
5. Egemenliği uluslararası anlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar sorunu.

Bu sorunlar içinde en mühim olanın Karasuları ile ilgili olan sorun olduğu düşünülmektedir. Zira karasuları bir devletin denizlerdeki egemenlik alanını belirlediği için, denizden kaynaklanan diğer haklarında belirleyicisi konumundadır. Bu noktada iki ülke arasında karasularının çözüme kavuşması halinde Ege Denizi'nde var olan mevcut diğer sorunlarında çözüme kavuşacağı ileri sürülebilir (Başdemir, 2007, s. 102).

2.2.1. Karasuları Sorunu

1970’li yılların başından bu yana Yunanistan’ın Türkiye aleyhine Ege Denizi’nde karasularını genişletme çabaları mevcuttur. Yunanistan ilk olarak 3 mil kabul edilen karasularını 1936 yılında çıkardığı yasaya dayanarak 6 mile yükseltmiştir. Türkiye buna istinaden 15 Mayıs 1964’de aldığı karar ile , 476 sayılı Karasuları Kanununu düzenlemiştir. Bu kanun karşılılık ilkesine vurgu yapmış ve bu ilke nezdinde karasularının 6 mile yükselttiğini belirtmiştir. 476 sayılı Karasuları Kanunu’nun 1. maddesinde “Türk karasuları Türkiye ülkesine dahildir. Türk karasularının genişliği altı deniz milidir.” (Yazan, 2012, s.193) ibaresi yer almaktadır.

Ancak 1972 yılında 3. Deniz Hukuku Konferansı’nda karasularında 12 mil söylemi Yunanistan’ı Ege’de 12 mil kuralını uygulamaya yöneltmiş, bu da iki ülke arasında keskin sorunlarının başlamasına sebebiyet vermiştir. Zira 12 mil söylemi Ege Denizi’nde Türkiye’nin egemenlik haklarına zarar vermekte ve bu bölgede uygulanmasını mümkün kılmamaktadır.

Tablo 1
Ege Denizi’nde Farklı Karasuları Genişliği Uygulandığında Karasuları ve Uluslararası Suların Dağılımı

Genişlik	Türk Karasuları (%)	Yunan Karasuları (%)	Uluslararası Sular (%)
6 Deniz Mili	7.47	43.68	48.85
12 Deniz Mili	8.76	71.53	19.71

Kaynak : (Bölükbaşı, 2004. s.125.)

1981 yılında Yunan Başbakan Andreas Papandreu’nun karasularını 12 mile çıkaracağını açıklamasının ardından Türkiye bu kararı savaş nedeni ‘*casus belli*’ olarak kabul edeceğini açıklamış, ABD ve NATO’nun girişimleriyle Yunanistan geri adım atmak zorunda kalmıştır. Ancak Yunanistan karasularını 12 mile kadar genişletme hakkının var olduğunu sıklıkla söylemeye devam etmiştir. Özellikle Yunanistan’ın 1994 yılında BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ni (BMDHS) onaylayarak yürürlüğe koymak istemesiyle ilişkiler yeniden gerilmiş, Yunanistan, BM’ye ve NATO’ya ihtiyaç hasıl olmadıkça kara sularını 12 mile yükseltmeyeceği konusunda sorumluluğu üzerine

almıştır. Ancak bakıldığında Yunanistan, bir yandan sözleşmeyi Parlamento'ya sunarak yasal zemine oturtmayı amaçlarken öte yandan ihtiyaç hasıl olmadıkça bu madde işler hale gelmeyeceğini vurgulayarak olası tepkileri önlemeyi sağlamıştır. Buna karşılık 8 Haziran 1995'te, TBMM Yunanistan'ın bu tutumundan sonra manevra alanını genişletmesi ve askeri güç de dahil ihtiyaç gerektiren tüm önlemleri alması hususunda hükümeti yetkilendirmiştir (Arı, 1993, s.55). Türkiye'nin bu kararı alırken kıstas aldığı temel etkenin Yunanistan'ın olası meydana gelebilecek çıkar çatışmasında kendine aldığı tedbire Ankara'nın hızlı olarak cevap verecek manevra alanı oluşturmak olduğu söylenebilir.

2.2.1.1. Tarafların Tezleri

2.2.1.1.1. Yunan Tezi

Yunanistan'ın Ege denizinde karasularını 12 mile çıkarma hakkını özetle üç başlık altında görmek mümkündür. "BMDHS'nin 3. Maddesi, ülkesel bütünlük ve karasuları saptanmasının devletin egemenlik yetkisi alanına girdiği üzerinedir." (Yazan, 2012, s.194).

Buna bağlı BMDHS'nin 3. maddesi uyarınca, Yunanistan'ın karasuları mesafesinin 12 mile yükseltilmesi onaylanmıştır. Yani bir uluslararası hukuk kuralının varlığı mevcuttur. Bu sebeple Yunanistan karasularını 12 mile yükseltebilir. Öte yandan, Yunanistan adalar ile kara sınırını mevcut ülke bütünlüğüne dahil ettiğinden dolayı Ege sularında bir kural ihlalden bahsetmenin söz konusu olmadığı iddia edilebilir. Yunanistan'a göre, adaların karasuları hakkı olmasına atıfla, 12 mil kuralı adalar içinde uygulanmalıdır. Son olarak karasularını saptamak kıyı devletinin egemenlik yetkisi dahilinde olduğundan Yunanistan buna karar verme hakkına sahip olduğu iddia edilebilir (Fırat, 2002, s.753).

Yunanistan savunduğu tezler kapsamında karasularını 12 mile çıkarsa dahi Türkiye'nin güvenliğinin tehdit altında olmadığını ve zararsız geçiş hakkının saklı kalacağını Yunanistan tarafından garanti edileceğini belirtmiştir (Hayta, 2006, s.315).

2.2.1.1.2. Türk Tezi

Diğer taraftan Türkiye'nin hukuki savları ise şu şekilde özetlenebilir;

1- Denizlerin konumu dünyanın her yerinde farklılık gösterdiğinden dolayı tüm dünyada uygulanabilecek tek bir kural mümkün değildir. Tüm durum ve şartta uygulanması mümkün olmayan 12 mil kuralı BMDHS'de olabilecek maksimum sınır olarak belirlenmiş olduğundan bu durum 300. Madde esas alınarak suistimal edilemez ve uygulanış özellikleri gereği, III. Deniz Hukuku Konferansı'nda bunu özellikle vurgulayan Türkiye aleyhinde de uygulanamaz.

2- Karasularının alanı belirlenirken kendine has özelliği mevcut denizlerin bu pozisyonları dikkate alınmalıdır. Ege, diğer denizlerden farklı özellikler taşıyan ve buna binyen özel kuralların işletilmesi gereken bir denizdir. Bir devletin, karasuları genişliğini tespit ederken dikkate alması gereken temel esas komşu devletin sahip olduğu karasularının açık denizle olan bağlantısının koparılmaması üzerine olmalıdır. (Fırat, 2002, s.753).

Ege Denizi incelendiğinde ve adaların konumları ele alındığında bölge kendine özgü "sui generis" yapısını korumaktadır. Türkiye'ye göre Ege Denizi coğrafi konumu gereği yarı kapalı deniz olarak adlandırılır. BMDHS'in 122. ve 123 sayılı maddeleri ve kapalı ve yarı kapalı denizlere ilişkin durumu ele almıştır ve bu özelliklere sahip ülkelerin işbirliği içinde hareket etmeleri gerektiğini göstermektedir (Gündüz, 1994, s.330).

İlaveten Yunanistan'ın karasularında 12 mil tutumu adalara uygulandığında Yunanistan Ege karasularında yüzde 70'den fazlasında söz sahibi olurken Türkiye'nin manevra alanının tamamen kısıtlandığını ve Ege'nin tam olarak uluslararası suların büyük oranda yok edildiği bir kapalı deniz haline gelmiş olduğunu görmek mümkündür. Yapılan mil artırımı yalnızca karasuları sorunu olarak etki etmemekte bu durum hava sahasını da yakından ilgilendirmektedir. Zira 12 mil kavramı Türkiye'yi bu sınırlar içerisinde yapılacak bir hava tatbikatından dahi mahrum bırakmaktadır. Tüm bunların yanı sıra uluslararası karasularının bu denli sınırlandırılması diğer ülkelere ait gemileri de rahatsız eden (zararsız geçiş hakkı saklı kalsa da geminin bunun aksi olduğu

gerekçesiyle durdurulma imkanı doğduğundan) bir durum olarak değerlendirilebilir (Arı, 1993, s. 58).

2.2.1.2. Tarafların Uzlaşma Çabaları ve İkili İlişkiler Açısından Değerlendirilmesi

Taraflar arasında çatışma yaratan karasuları sorunu için iki ülke zaman zaman uzlaşma yolunu seçmişlerdir. Bunun ilk örneği olarak Bern Deklarasyonu'nu göstermek mümkündür. Ancak Bern Deklarasyonu kapsamında alınan kararların 1987 yılında Yunanistan tarafından tanınmayacağı açıklanmasıyla beklenen uzlaşma ortamından uzaklaşmıştır.

İki ülke arasında ilişkilerin onarılması ve karşılıklı güvenin sağlanması adına iki ülkeyi temsilen Karolos Papoulias ve Mesut Yılmaz biraraya gelmiştir. Öncesinde ise iki ülke arasında güven ortamı tesis etmek amacıyla 27 Mayıs 1988 tarihinde Atina Mutabakatı imzalanmıştır (Başdemir, 2007, s.105). Hemen birkaç ay sonrasında da İstanbul Mutabakatı'na imza atılmıştır. Ancak bu anlaşmalar da uzlaşma ortamı doğurmamıştır.

Bir diğer deklarasyon 1997 yılında NATO zirvesi sırasında hazırlanan bir deklarasyondur. Bu anlaşmayla hedeflenen, Yunanistan'ın 12 mil ısrarından vazgeçmesi ve karşılığında Türkiye'nin de tehditkar tavrından vazgeçmesidir. Ancak bakıldığında bu anlaşma da yürürlüğe konulamamıştır.

Yunanistan'ın 12 milde ısrar etmesi Türkiye'nin bu durumu büyük ölçüde güvenlik açısından sorun olarak görmesinin yanında ekonomik olarak da bir tehdit olarak gördüğü düşünülebilir. Zira Türkiye'nin askeri tatbikatlarından bile mahrum kalabilecek bir durumla karşılaşabileceği gibi açık denizlerle bağlantısının kesilmesi ile ticaret gemilerinin geçişi, balıkçılık, sondaj çalışmalarının da olumsuz etkileneceği söylenebilir.

2.2.2. Kıta Sahaneliği Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan bir diğer sorun Kıta Sahaneliği sorunudur. Doğrudan bağlantılı olduğu karasuları sorununun çözülmesi durumunda Kıta

sahanlığı konusunun da karasuları sorununa bağlı olarak çözüme kavuşacağı düşünülmektedir.

Öncelikli olarak bugün uluslararası hukukta yer aldığı şekliyle kıta sahanlığı 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS-UNCLOS) olmak üzere iki tanım karşımıza çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla aşağıda gibi yer almaktadır.

Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin birinci maddesi;

“...kıyıya bitişik fakat Kara Suları sahasının dışında 200 metre derinliğe kadar olan sualtı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını ve ya, o derinliğin ötesinde üsteki suların derinliğinin zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkan tanıdığı yere kadar uzanan yerleri ve adaların kıyılarına bitişik benzeri su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını ifade etmek üzere kullanılmıştır. ” (Gündüz, 1994, s. 268).

şeklindedir ve, 1982 BMDHS'nin 76. maddesi de;

“Bir kıyı devletinin Kıta Sahanlığı, kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca Kara Suları'nın ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının dış sınırının (200 mile kadar uzanmadığı) yerlerde, Kara Suları'nın ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını kapsamaktadır. ” (Gündüz, 1994, s. 317).

Tanımlar incelendiğinde 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi deniz suyu derinliği üzerinden yola çıkmış, ve buradaki kaynakların kullanımına ilişkin kurallar üzerinde durmuştur. BMDHS'nin 76. maddesi ise kıta sahanlığının sahip olduğu sınırları mesafe temelli olarak belirtmiştir.

Türkiye - Yunanistan arasında Kıta sahanlığı sorununun patlak vermesi 1970'li yıllara dayanmaktadır. Öncesine bakıldığında temel mesele, Yunanistan'ın 1960'lı yılların başında Ege Denizi'nde petrol aramak isteyen ortaklara verilen arama ruhsatlarıyla başlamıştır. Ancak Yunanistan'ın ilk olarak Ege'nin Batı ve Kuzey kıyılarında yetki verdiği bu arama faaliyetlerinin kapsamı bir süre sonra doğu bölgesine doğru yönelmiştir. Bu da Yunanistan'ın verdiği ruhsatlarla iki ülke arasındaki

deniz sınırı Türkiye'ye yakın Yunan adalarıyla Anadolu yarım adasından geçen bir sınıra denk gelmektedir. Yani Yunanistan bu hamlesiyle Ege Denizi'nin bir Yunan Gölü olduğunu dünyaya bildirmek istemiştir (Harp Akademileri Komutanlığı, 1994, s.71).

Türkiye, yapılan bu hamleye karşılık olarak Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) 1973 yılında Ege Denizi'nde Türk karasuları dışında 27 adet petrol arama ruhsatı vermiştir. Süreç Yunanistan'ın Türkiye'ye Türkiye'nin yapmış olduğu hamleden dolayı verdiği notalarla devam etmiştir.

Yunanistan sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na taşıyarak Türkiye'ye karşı tedbirler alınması talebinde bulunmuştur. Ancak Türkiye Divan'ın bu konuda yetkisinin söz konusu olmadığını düşünerek hiçbir görüşmeye katılmamıştır (Yazan, 2012, s.196). Nitekim Divan'ın 1978 yılında verdiği "Türkiye - Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sorununa bakmakla yetkili olmadığı" kararı Türkiye'nin görüşünü doğrular nitelikte olmuştur. Son olarak Bern Deklarasyonu ile iki ülke uzlaşma kapılarını açmış, ancak bu deklarasyon ile de tam bir uzlaşma sağlanamamıştır.

2.2.2.1. İki Ülkenin Tezleri

2.2.2.1.1. Yunanistan Tezi

Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin yaklaşımları farklılık göstermiş ve buna bağlı olarak Türkiye ve Yunanistan tezlerine zemin oluştururken farklı dayanaklara atıfta bulunmuşlardır. Pazarıcı'ya göre (1986, s.80) Yunanistan'ın iki ülke arasındaki kıta sahanlığı sorunu ile ilgili temel yaklaşım şu şekilde özetlenebilir:

- *“Yunanistan sınırındaki adalar Yunanistan'ın anakarası ile hem ülkesel hem de siyasi yönden bütünün parçası anlamı taşımaları*
- *Ülkenin anakarasının hakkı olan kıta sahanlığının adalara da sağlanması*
- *Kıta sahanlığı Türkiye ile adalar arasında hesaplanırken eşit uzaklık çizgisinin esas alınması”.*

Yunanistan siyasal ve ülkesel birlik iddiasını ilk olarak 7 Şubat 1974 tarihli notasıyla ileri sürmüştür. Bu notayla Türkiye'nin karşısında yer alan adalar Yunanistan'ın bir parçasıdır. Bu sebeple de adalar ve Yunanistan'ı bir bütün halinde ele almak gerekmektedir (Pazarcı, 1986, s.80).

Yunanistan siyasal ve ülkesel birlik tezini temellendirirken BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nı esas almıştır. Bu çerçevede, takımda kuralları irdelenirken, Yunanistan kendini adalara da sahip bir kıta ülkesi olarak tanımlamıştır. Mevcut bu adalar arasındaki mesafe göz önüne alınarak ana hat belirlenirken bir kısmının birleştirilerek düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan, Konferans içinde ülke birliğine vurgu yaparak Ege'de çok sayıda adası olduğunu ve adalarının anakaradan farklı olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürmüştür. Bu önerinin kabul edilmesi durumunda, Ege Denizi'nde adaların en uç noktalarının ortaya çıkardığı hatla adalar ve anakaraya sahip olan ülke bir araya gelmiş bulunacaktır. Yine amacını gerçekleştirmeye yardım etmek üzere Atina Konferans'a, 25 Temmuz 1974 tarihinde bütün takımadaların takımda sularında olması gerektiğine ilişkin öneriyi sunmuştur (Başeren, 2003, s. 148- 149; Pazarcı, 1986, s. 80-81).

Yunanistan ülkesel ve siyasal birliğini temellendirdiği prensiplerini takımadalar düzenleme biçimi ile de güçlendirmeye çalışmıştır. 1976 yılında Yunanistan Uluslararası Adalet Divanı'na başvurusu ile Yunan adalarının Yunanistan'ın ülkesel bütünlüğüne dahil olduğu tezini yeniden gündeme getirmiş, ancak takımadalara ilişkin görüşlere yer verilmemiştir (Kabaalioğlu, 1979, s.117). Yunanistan'ın benimsediği bu ilke ile Doğu Ege Adaları'nın batısında Türkiye'nin bir kıta sahanlığı oluşturmasını engellediği düşünülebilir.

Yunanistan'ın savunduğu bir diğer tez adaların kıta sahanlığınının olması gerektiği ilkesidir. Ege Denizi'nde çok sayıda ada mevcuttur ve Yunanistan bu adaların da kıta sahanlığına sahip olması gerektiği vurgusunu çeşitli uluslararası platformlarda dile getirmiştir. Bu vurguyu örnek teşkil etmesi açısından gerek BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda yapılan konuşmaları, Yunanistan'ın ismi telaffuz edilen Konferans'ta önerdiği madde tasarılarını, 1976 tarihli Bern müzakerelerinde görmenin

yanı sıra gibi, 10 Ağustos 1976 tarihinde Yunanistan'ın UAD'ye tek taraflı başvurusunu görmek mümkündür.

Yunanistan adaların kıta sahanlığı olmalı iddiasını temelde Cenevre Sözleşmesi'ne dayandırmakta ve temel olarak iki noktaya vurgu yapmaktadır:

- Kıta sahanlığı ilkesi adalar için de geçerlidir.
- Adaların kıta sahanlığı belirlenirken dikkat edilmesi gereken temel unsur hakların ülkelere eşit şartlar gözetilerek uygulanmasıdır (Pazarcı, 1986, s.82).

Siyasal ve ülkesel birlik teziyle Ege Denizi'ni kontrol etmeyi amaçlayan Yunanistan adaların kıta sahanlığının olması gerektiği fikri ile bu hedefini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Yunanistan'ın bir diğer tezi Türkiye ile adalar arasındaki kıta sahanlığı belirlenirken eşit uzaklık çizgisinin⁴ esas alınması üzerinedir. Nitekim Yunanistan'ın bu iddiasını daha öncesinde UAD'ye yapmış olduğu başvuruda ve III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında Türkiye'ye verdiği notalarında görmek mümkündür (Pazarcı, 1986, s.84). Yunanistan bu tezini ülke bütünlüğü ve takımadalarla ilişkilendirerek kuvvetlendirmeye çalışmış ve bunu 1958 Cenevre Sözleşmesi'ne dayandırmıştır. Temelde iki noktaya vurgu yapılmıştır:

- Herhangi bir uzlaşma yapılamamışsa, kıta sahanlığı mesafesi belirlenirken eşit uzaklık prensibi dikkate alınmalıdır.
- Türkiye ile Yunanistan arasındaki mesafelendirme belirlenirken temel kıstas Türkiye'ye en yakın bulunan adalardır ve bu yine eşit uzaklık baz alınarak şekillendirilmelidir (Pazarcı, 1986, s. 84).

⁴ Eşit uzaklık çizgisi, devletlere eşit deniz alanı verilmesidir. Yani deniz sınırının iki ülkenin esas hatlarından eşit uzaklıkları tespit edildikten sonra ona en yakın noktaların birleştirilmesi ile ortaya çıkan yerdir. Eşit uzaklık ilkesi matematiksel veriler esas alındığından avantajlı gibi görünse dahi, seçilen bölgede adaların mevcut olması gibi özel durumların varlığında bu yöntemin sakıncalı yanları da belirmektedir taraflardan birisinin aleyhine yarattığı sonuçlar dikkate alınmadığı takdirde, bu yöntemin sakıncaları ortaya çıkabilmektedir.

Ayrıca Yunanistan'ın bahsi geçen eşit uzaklık ilkesini göz önüne alıp bu ilkeyi Türkiye'ye en yakın adaları ile Türkiye arasında uygulanmak istemesi, Ege'de yayılmacı bir politika izlediğini kanıtlar niteliktedir. Nitekim Yunanistan söz konusu tezinde haklı olsa da Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı sınırlandırılması, Türkiye ile adalar arasında yapılan sınırlamadan farklı olmamaktadır. Zira Yunanistan 10 Ağustos 1976 tarihli Uluslararası Adalet Divanı'na yaptığı tek taraflı başvurusunda, tüm Ege'yi açık deniz alanlarını da kendi sınırlarına ait olarak ele almıştır. Divandan kıta sahanlığı sınırlamasını belirlerken Türkiye ile en uçtaki adaları arasında eşit mesafeye göre belirlemesini istemiştir. Bunu aslında karasuları sınırlandırması ile oluşturduğunu da belirtmiştir (Pazarcı, 1986, s. 85).

2.2.2.1.2. Türk Tezi

İki ülkenin sorunları nihayete erdirmek için kullandığı argümanlar birbirinden farklı olduğu için sorunları çözme konusunun zorlaştığı düşünülebilir. Nitekim iki ülke de antlaşmaların maddelerini farklı açıdan yorumlamış ve kendi ülkesel bütünlüklerini korumak adına farklı tezler ileri sürmüştür. Türkiye'nin kıta sahanlığına ilişkin tezlerini: Antlaşma'nın esas olması, Lozan dengesinin göz önüne alınması, doğal uzantının birincil öneme sahip olması, eşit haklar gözetilmesi, adalara has durumların belirlenmesi, Ege'nin yarı kapalı deniz özelliği taşıması, gibi altı başlık altında toplamak mümkündür (Önder, 2008, s. 89).

Türkiye anlaşmanın esas olması ilkesini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 395 No'lu kararı ve Bern Deklarasyonu ile desteklemiştir. Türkiye anlaşmalara sadık kalarak sorunun çözümleneceğine inanmaktadır. Türkiye'nin eşit uzaklık ilkesine karşı öne sürdüğü tez doğal uzantının esas alınması fikridir. Bir kıta devleti doğal uzantısında adalara sahipse bu adaların kıta sahanlığı olmamalıdır. Türkiye'nin bir diğer savunduğu görüş hakça ilkelerin uygulanması görüşüdür. Zira sınırlandırma hakları ihlal etmeyen prensiplere göre şekillendirilmelidir. Bu kapsamda adaların her halükarda farklı bir konumda olduğu gözetilerek Yunanistan'ın Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer alan adalarının kıta sahanlığına sahip olması söz konusu değildir (Pazarcı, 1986, s.110).

Türkiye, sınırlandırmanın hakça ilkeler çerçevesinde yapılması gerektiğini temellendirmek adına iki fikir öne sürmüştür.

- Ege Denizi’nde ortay hattın⁵ doğusunda (Türk kıta sahanlığı üzerinde) bulunan Yunan Adaları, buldukları yer büyüklükleri ve barındırdıkları nüfus ile özel koşul oluştururlar.
- Ege Denizi, içindeki adaların deniz alanlarının kıyı devletlerince müştereken belirlenmesi gereken yarı kapalı bir denizdir (Başeren, 2003, s.152). Türkiye bu tezini uluslararası hukuk yoluyla güçlendirmektedir.

Adaların özel durumunun konu irdelenirken hesaba katılması Türkiye’nin savunduğu bir diğer tezdur. Nitekim Yunanistan’ın Ege denizi üzerinde farklı boyutlarda olmak üzere çok sayıda adası mevcuttur. Özellikle Yunanistan parlamento kararıyla karasularında gerektiğinde 12 mil uygulama kararıyla neredeyse açık denizler için ayrılan kısmı yok etmektedir. Zira Yunanistan’ın Ege Denizi’nin % 43.68’ini oluşturan karasuları % 71.53’e çıkarken Türkiye’nin karasuları %8.76’ya düşmekte, açık deniz oranı ise %19.71’e gerilemektedir. Türkiye Yunanistan’ın bu tezini asla kabul etmemiş ve “Türkiye III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında da, özellikle Ege Denizi’nin farklı yapısına vurgu yaparak, Ege Denizi’nin kendine has niteliklerinden dolayı çözümlendirilirken genel geçer kurallara göre değil; coğrafi yapı, tarihi arka planı ve oturtulan siyasi zemin üzerinden değerlendirilmesinin şart olduğunu belirtmiş ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür.” (Hakgüden ve Öztürk, 1995, s. 26).

Türkiye’nin elini güçlendirmek için dikkat çektiği bir diğer konu Ege Denizi’nin yarı kapalı bir deniz olduğudur. Türkiye yarı kapalı deniz tezini BMDHS’nin 122. maddesine dayandırmaktadır.⁶ Türkiye’nin bir diğer dayanak noktası Lozan Dengesi’dir. Bu denge ışığında Türkiye ve Yunanistan’a muadil oranda hava sahası ve karasuları verilince Ege neredeyse açık deniz buna bağlı olarak üzerindeki hava sahası

⁵ 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin 6. Maddesine göre karşılıklı kıyılar arasındaki hattı belirtmek için “Median line”, bitişik kıyılar arasındaki hat içinse “Equidistance line” terimleri kullanılmış olup bu kavramlar Türkçeye ortay hat ya da orta hat olarak çevrilmiştir..

⁶ Kapalı veya yarı kapalı deniz”, iki veya daha fazla devlet tarafından etrafı çevrilmiş ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan veya tamamen veya esas itibarıyla iki veya daha fazla sayıdaki kıyı devletinin karasuları ve münhasır ekonomik bölgesinden oluşan bir körfez, havza veya denizdir.

da uluslararası hava sahası statüsüne geçmektedir. Diğer yandan Türkiye'ye yakın mesafede bulunan Doğu Ege adalarından Yunanistan'a dahil olanlar bu denge kapsamında silahlandırılmamıştır (Pazarcı, 1986, s.19).

2.2.3. Doğu Ege Adaları'nın Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkileri geren ve sorun yaratan bir diğer konu Ege adalarının silahlandırılması konusuydu ilgilidir. "Ege Denizi'nde, genel coğrafi konumları gereği ve tarihsel boyutları itibarıyla, Boğazönü, Saruhan, Menteşe, Kuzey Sporadlar ve Kiklatlar olmak üzere toplam beş grup adadan bahsetmek mümkündür." (Kurumahmut, 1998, s. 4).

Adaların statüsüyle ilgili olarak verilen kararlar doğrultusunda Lozan Antlaşması önemli bir metindir. Ancak Türkiye 1936 yılında BM'ye başvurarak Boğazönü adalarının askersizleştirilmesi mevzusunu içeren maddelerin günümüzün gerekli kıldığı koşulları sağlamadığı gerekçesiyle değiştirilmesini istemiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.

1964 yılında Yunanistan'ın sözleşme metinlerine aykırı olarak Doğu Ege Adaları'nı silahlandırmaya başlamasıyla birlikte Türkiye Yunanistan'a bir nota vermiş ve sözleşme metinlerine uygun davranmadığını dile getirmiştir. Yunanistan ise anlaşmalara aykırı olacak bir girişimde bulunmadığını ifade etmiştir (Gürel, 1993, s. 69).

Başka bir sorun da Limni Adası'nın silahlandırılması üzerinedir. Türkiye 1969 yılında Yunanistan'ın bu ada üzerinde gerçekleştirdiği çalışmaların anlaşmaya uygun düşmediği gerekçesiyle Atina'ya nota vermiştir. Yunanistan ise , Limni'de yaptığı çalışmaların düzeni korumak amacıyla yaptığını ve bu çalışmaların ticareti ve turizmi canlandırmak adına önemi olduğunu vurgulamıştır (Hayta, 2006, s. 330).

Yunanistan'ın konuyla ilgili olarak savunduğu görüşlerini koşullar değişmediği sürece anlamına gelen "Rebusistantibus" ilkesine dayandığını görmek mümkündür. Bir başka deyişle, Yunanistan koşulların değiştiğini ve yapılan anlaşmalardaki hükümlerin geçerliliğini yitirdiğini düşünmektedir (Pazarcı, 1986, s.32).

Yunanistan'ın bir diğer üzerinde durduğu konu Türkiye'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dayanarak Boğazözü Adaları'nı silahlandırması neticesinde Limni ve Semadirek Adaları'nın Yunanistan tarafından silahlandırılmasının olağan karşılanması gereken bir durum olduğu üzerinedir (Pazarcı, 1986, s.43; Hayta, 2006, s.322).Yunanistan'ın ileri sürdüğü bir görüş İtalya örneği üzerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. İtalya, Paris Barış Antlaşması esnasında yer alan şartların değiştiğini belirtmiş, Varşova Paktı ve NATO'nun kurulması ile silahsızlandırma kuralının geçerliliğini kaybettiği dile getirilmiştir. İtalya için kullanılan bu şartlar Yunanistan içinde kullanılabilir. Dolayısıyla Yunanistan adalarını silahlandırabilir (Pazarcı, 1986, s.60-61).Tüm bunlara ek olarak Kıbrıs'ta Türkiye'nin takındığı tutumu Yunanistan'ın tehdit olarak algılaması adaları silahlandırmak adına bir gerekçe oluşturmuştur.

Türkiye bu konuda Yunanistan'ın öne sürdüğü Rebusicstantibus ilkesini geçerli görmemiş bunun oluşması için iki durumun varlığının gerektiğine dikkat çekmiştir. Birincil olarak gerçekleştirilecek farklılıkların kalıcı düzeyde yapılandırılması şarttır. Halbuki 1930'lu senelerde Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilişkilerinde kalıcı bir farklılık oluşmamıştır. Bu prensibin yapılabirliği için zaruri olan ikinci şart ise antlaşmanın hükümlerinin tahavvül etmesi ve yeni hükümlere entegre olabilmesi için incelenmesinin uluslararası hakemlik ya da yargı vasıtasıyla tespit edilmesidir. Türkiye bu şarta göre 1936'da Milletler Cemiyeti'ne Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin farklılaştırılmasının zorunluluğunu göstermiştir. Sözün özü Türkiye devleti hiçbir surette tek taraflı bir adım atmamış, öteki ülkeleri de antlaşma yapmaya davet etmiştir (Pazarcı, 1986, s.35-36).

Türkiye Yunanistan'ın öne sürdüğü Limni ve Semadirek'in silahlandırılmasına yönelik hususta Montrö Sözleşmesi'nin Türkiye'nin güvenliğini korumak için oluşturulduğunu ancak birinci antlaşmanın ikinci antlaşma ile çatışmayan maddelerinin geçerliliğini koruduğunu dile getirmiştir. Yunanistan'ın meşru müdafaa hakkını savunduğu konusunda Türkiye'nin cevabı Türkiye tarafından var olmayan tehdit unsurudur, yani Türkiye yaptığı hamlelerle Yunanistan'ı tehdit etmediği haliyle adaların silahlandırılmasının meşru olmadığını ileri sürmektedir (Pazarcı, 1986, s.65-66).

Gerek Yunanistan gerekse Türkiye'nin ülkelerinin güvenlikleri ve değişen koşulları ileri sürerek kendi tezlerini savunmaları bir bakıma stratejik üstünlük sağlama ve diğer ülkelere karşı haklılıklarını göstermek istemeleri olarak da düşünülebilir.

2.2.4.Hava Sahasına İlişkin Sorunlar

Uluslararası hava sahası ve ulusal hava sahası olmak kaydıyla iki parçadan oluşan hava sahası kavramı doğrudan karasuları ile ilişkili bir konudur (Pazarıcı, 1986, s.293).

İki ülke arasında Hava sahası ve Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR Flight Information Region) hattı problemi Kıbrıs krizinden dolayı ikili ilişkilerin bozulması neticesinde 1974'ten sonraki dönemde mevcudiyetini sürdüren Ege Denizi problemlerine dahil olan bir konu olmuştur. Türkiye, Yunanistan'ın yaptırımlarına sert reaksiyonlar göstermesine karşın problem çözülememiş ve günümüze değin varlığını sürdürmüştür. Nitekim tarihsel perspektifte ele alındığında Yunanistan, Lozan Antlaşması ile oluşturulan 3 deniz mili kuralını önce tanımamış, ardından 1931 senesinde Kraliyet Kararnamesi ismiyle Hava Polisliği ve Sivil Havacılık maksadıyla hava sahasını 10 deniz miline yükselten bir karar yürürlüğe koymuştur. Yunanistan, sözü geçen iç hukuk düzenlemesini ancak 44 sene sonra, 1975 senesinde Havacılık Bilgi Yayını ile dünyaya duyurup uygulanmasını istemiştir. Türkiye bu kararı kabul etmemiştir. Buna karşın Yunanistan, karasularının 6 ile 10 mil arasında uçuş gerçekleştiren Türk uçaklarını Yunan Ulusal Hava Sahası'nı kurula uygunsuz olarak geçtiklerini gerekçe göstererek tepki göstermiştir. Türkiye ise gerçekleştirdiği askeri tatbikatlarda, 10 millik hava sahasını kabul etmediğini duyurmak maksadıyla Yunan karasuları olarak iddia edilen bu alanda 10 millik hava sahası arasındaki 4 millik bölgelerde uçuş yaparak Yunanistan'ın protestolarında haklı olmadığını göstermek istemiştir (Yücel, 2010, s.13). Yukarıdan da görüldüğü üzere karasuları sorununa bağlı olarak çözülemeyen hava sahası sorunu iki ülke arasında ilişkileri gerginleştiren bir diğer konu olmuştur. Ege'deki uyuşmazlığın temelinde yatan hukuki ve Ege Denizi'nin kendine has yapısından kaynaklı teknik sorunlar bölgedeki egemenlik hakları ile alakalı olduğundan ötürü işbirliği sağlamayı zorlaştırmaktadır.

2.2.4.1. Tarafların Tezleri

2.2.4.1.1. Yunanistan Tezi

Yunanistan'ın ilk tezi karasularının 6 millik genişliğe sahip olmasına rağmen hava sahasının 10 mil olduğu iddiasından hareketle ulaştığı sonuçtur. Ancak uluslararası sistemde Yunanistan'ın bu fikrinin başka bir örneği mevcut değildir. Zira uluslararası hukuka göre ülkelerin hava sahası, bu devletlerin hakimiyetlerindeki kara parçasıyla bunun yan nizamında bulunan karasuları ve iç suların üzerindeki hava sahasıdır. Yani bir devletin ulusal hava sahası belirlenirken karasuları mesafesine bakılmalıdır. Karasularının bittiği hat hava sahasının da sınırlarını göstermektedir (Bulut, 2012, s.3).

Yunanistan tezini desteklemek adına Türkiye'nin tutumunu göstermiştir. Nitekim Yunanistan'a göre 10 millik hava sahası uluslararası hukuka uygundur ve Türkiye'de bu kararı uzun bir süre örtülü olarak onaylamıştır. Zira Yunanistan'ın 1931 senesinde 10 millik hava sahasını yürürlüğe koyduğuna ilişkin çıkardığı karara Türkiye 43 yıl sonra tepki vermiştir (Önel, 2008, s.98; Fırat, 2009, s.759; Belen, 1995, s.179).

2.2.4.1.2. Türkiye Tezi

Türkiye Yunanistan'ın 10 mil hava sahası genişliği iddiasını uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kesinlikle reddetmiştir. Bunu desteklemek adına Chicago Sivil Havacılık Sözleşmesi'nin bir ve ikinci maddesine atıf yapmıştır.⁷

1944 Chicago Sözleşmesi'nin birinci maddesine göre; akit devletler, tüm devletlerin kendi ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hakimiyete sahip olacaklarını kabul etmekte olup, bununla birlikte sözleşmenin ikinci maddesine istinaden, devletin ülkesi olarak devletin hakimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan karasuları tarif edilmektedir. Bu durumda, Yunanistan'ın söz konusu iddianın uluslararası hukuku ihlal eder durumda olduğu açıkça ortadadır (Yücel, 2010, s. 96).

⁷ 1.md :“Akit devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve münhasır hakimiyete sahip olduklarını kabul ederler”

2.md :“Bu konvansiyon anlamında bir devletin ülkesinden maksat, o devletin hakimiyeti, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan kara sularıdır.” (Gündüz, 2013, s.143).

Yunanistan'ın iddia ettiği Türkiye'nin zımnı olarak 10 mili kabul ettiği iddiası karşısında Türkiye'nin tutumu nettir. Yunanistan bahsi geçen kararnameyi 1974 yılında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)'ya bildirmiş, Türkiye derhal bu duruma itiraz etmiş, ICAO'ya yaptığı başvuru ile Yunan kara parçasının bittiği yerden itibaren altı deniz mili kadar alanı tehlikeli alan olarak belirlediğini ifade etmiştir. İlâveten iki ülke devletleri iddialarını doğrulamak adına sınır güvenliğini sağlamak ve ihlalleri önlemek için "it dalaşı" olarak da tabir edilen tehlikeli gövde gösterileri de yaşandığını dile getirmiştir. Yunanistan 1996 yılında, hava sahasına Türk savaş uçaklarınca 538 defa kural dışı girildiği ve Türk- Yunan savaş uçakları arasında 456 kez tehlikeye yol açan karşı karşıya gelme durumu olduğunu açıklamıştır.. Türkiye, belirtilen haklı gerekçeleri doğrultusunda Atina'nın ileri sürdüğü bu ihlalleri kabul etmemektedir (Ünay, 2007, s.159).

2.2.5. FIR Hattı Sorunu

"Uçuş Bildirim Bölgesi teriminin kısaltması olan FIR alanı, sınırları ICAO tarafından düzenlenmiş ve içerisinde uçuş bilgisi ve arama kurtarma uyarı sistemlerinin olduğu hava sahasıdır. FIR Hattı, bu sahanın sınırlarına verilen isimdir" (Gürel, 1993, s.78). Türkiye ve Yunanistan arasındaki FIR sorunu, Atina'nın bu bölge üzerinde adeta hakimiyet hakkı varmış gibi gösterdiği tutum ve İstanbul-Atina FIR Hattı'nı kendi ulusal hava sahasının sınırı olarak onaylatma davranışından ileri gelmektedir (Gürel, 1993, s.78).

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Türkiye, Ege Denizi üzerinden gelebilecek saldırıları önlemek amacıyla 06 Ağustos 1974 tarihinde Ankara tarafından 14 sayılı NOTAM ile yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile FIR Hattı sınırı Ege'nin ortasına denk gelmesinde karar kılınmış ve karardan sonra, belirlenen hattın doğusunu geçecek her bir uçağın İstanbul'u bilgilendirmesi gerektiği belirtilmiştir (Aksu, 2018, s.1). Yunanistan buna karşılık olarak bütün hava sahasını kapatmıştır.

Türkiye oluşan sorun çerçevesinde Yunanistan'ın tutumunu eleştirmektedir. Zira FIR hattı Türkiye'ye göre iki devlet arasında belirlenen bir sınır değildir. Türkiye açık denizler üzerinde serbestçe dolaşabilmelidir. FIR hattı Chicago Uluslararası Sivil

Havacılık Sözleşmesi şartlarınca sadece sivil uçaklar için geçerlidir. Aynı şartlar askeri uçaklara da uygulanmak istenirse bunun için yeni bir düzenleme yapılmalı ve bunu söz konusu devletler onaylamalıdır. (Belen, 1995, s.176-177).

2.2.6. Gri Bölge Sorunları (Kardak, Gavdos)

Adalar konusu zaten iki ülke arasında sürekli gerilime sebep olan ve bir çok sorunun da temelini oluşturan bir konu olmuştur. Nitekim iki ülke arasında bir türlü çözülemeyen “Kıta sahanlığı”, “Karasuları sorunu” Ege’de adaların varlığından kaynaklı olarak doğmuştur. Adalar sorununun ilk çıkış noktası temelde Yunanistan’ın adaları yapılan antlaşmalara uygun olmaksızın silahlandırmasıdır. Ardından yaşanan Kardak Kayalıkları krizi ve Gavdos Adası krizi ilişkileri tırmandıran diğer konuları oluşturmuştur.

2.2.6.1. Kardak Kayalıkları Krizi

25 Aralık 1995 yılında Figen Akat adlı Türk bandıralı bir yük gemisi İkiizce ismiyle de anılan Kardak Kayalıkları açıklarında karaya oturmuştur. Gemiden yapılan yardım çağrısı sonucunda Yunan devriye botlarının kurtarma çalışması başlatmasıyla Ankara, Yunan botlarının Türkiye sınırını geçerek kaza yapan gemiye yardım etmesini protesto etmiş, ancak Atina bahsi geçen kayalıkların kendisine ait olduğu gerekçesinden hareketle gemiyi kurtarma operasyonu yapma yetkisinin de kendisine ait olduğunu belirtmiş, Türkiye bunu kabul etmeyince de gerilimin dozu her geçen gün artmıştır (Oran, 2008, s.464). İki ülke arasında diplomatik yollarla başlayan krize kısa sürede basın da dahil olmuş ve konu önemli bir sorun haline gelmiştir.

Bunalımın ilk evresinde Kalimnos Belediye Başkanı, yanına belediyenin Karakol Amiri ile bir din görevlisini ve bir sivil vatandaşı olarak Türk kıyılarına bakan kaya parçasına çıkıp Yunan bayrağını dalgalandırmıştır. (Ünay, 2007, s.169). Ancak akabinde bölgeye helikopterle ulaşan Hürriyet gazetesinde görevli gazeteciler Yunan bayrağını sökmüş, yerine Türk bayrağı dikmişlerdir. Bu olaydan sonra bölgeye Yunan komandoları intikal etmiş ve Yunan bayrağını yeniden dikmişlerdir. Ancak kayalıkların ikincisi boş bırakılınca 30 Ocak tarihinde Kardak Kayalıkları Türk Deniz Kuvvetleri tarafından kuşatılmıştır. Bu sırada basında yer alan haberlerle konu sürekli sıcak

tutulmuştur. 31 Aralık gecesi yapılan nihai operasyonla Türk SAT komandoları Yunan askerlerinin bulunduğu kayalığın yanındaki kayalığa çıkararak Türk bayrağı dikmişlerdir (Oran, 2008, s.465).

Olayın vuku bulunmasından Yunan tarafı ancak dört saat sonra haberdar olabilmiş, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı arasında yaşanan kopukluklar Yunan Başbakan Simitis'i zor durumda bırakmıştır. Yunan hükümeti çaresiz kalmış ve ABD arabuluculuğunda bölgedeki askerlerini geri çekmiştir. Böylece "statusquoante" prensibi uyarınca olay öncesi duruma geri dönmüştür (Batur, 2004, s. 32). ABD'nin araya girmesi sonucu NATO üyesi iki ülke arasında askeri anlamda bunalım sonlandırılmış ancak siyasi anlamda aynı şeyi söylemek pek mümkün olmamıştır.

Başbakan Simitis AB ülkelerini ziyaret ederek Türk - Yunan sorununu AB'nin bir meselesi haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda AB Komisyonu Yunanistan ile ortak görüşte olduğunu beyan etmiş ve Yunan sınırın AB'nin güney sınırı olduğunu ifadelendirmiştir. Gümrük Birliği kapsamında Türkiye ile çok yönlü ilişkilerin hayata geçirilmesinin hedeflendiği ancak bunun demokratik kuralların ve hiç bir surette kuvvete başvurulmaması gerektiği ilkesinin varlığına dikkat çekmiştir (Oran, 2008, s.466).

Komisyonun bu açıklaması Türkiye kanadından tepkiyle karşılanmıştır. Mesut Yılmaz Türkiye'nin hedefinin iki ülke arasında yaşanan sorunlara kalıcı çözümler bulmak ve bunu yapmak için izlenecek yöntemin de iki ülke arasında koşul öne sürmeden görüşmeler başlatmak, ortak bir karara varılabilirse de konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek olduğunu söylemiştir. Ancak Yılmaz'ın açıklamaları Yunanistan'da beklenen olumlu tavrı doğurmamış ve Kardak bunalımı kadar büyük olmasa da Gavdos bunalımını engelleyememiştir (Oran, 2008, s.469).

Kardak meselesinde taraflar, kayalıkların kendilerine ait olduğu konusunda aynı kaynakları referans göstermişler ancak bu kaynaklarda yazan maddeleri farklı yorumlamışlardır. Temel dayanak metinleri şöyledir:

– 1923 Lozan Barış Antlaşması

- 4 Ocak 1932 senesinde İtalya ve Türkiye devletleri arasında imzalanan Ankara Sözleşmesi ve 28 Aralık 1932 tarihli belge
- 1947 Paris Barış Antlaşması

Yunanistan öncelikle Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesine atıfla o yıllarda belirlenen mevcut karasuları sınırı olan 3 milin içerisinde yer almayan adalar, kaya parçaları ve adacıkların Türkiye hakimiyetinde bulunamayacağını ifade etmiştir. Fakat Türkiye bahsi geçen madde için bir parantez açarak konuyu dönemin koşulları içerisinde değerlendirmek gerektiğini vurgulamıştır. Bir başka deyişle dönemin koşullarında karasuları 3 mil olduğu için bu, bu şekilde söylenmiştir. 3 milin dışındaki kara parçalarının egemenliğine ilişkin bir düzenleme söz konusu olmamıştır (Oran, 2008, s.466).

Yunanistan ikinci olarak Türkiye ve İtalya arasındaki sözleşmelere dikkat çekmiştir. Fakat 04 Ocak 1932 senesinde imzalanan bu sözleşme aslında Yunanistan tezini destekler nitelikte değildir nitekim bu sözleşme Anadolu kıyıları ile Akdeniz'de yer alan Meis Adası arasında kalan hudutu tespit ederken, Kardak Kayalıkları'na ait hiç bir konuya değinmemiştir (Kut, 2004, s.514).

Ayrıca, Yunanistan'a göre Paris Barış Antlaşması'nın 14. maddesi Yunanistan için Lozan'ın bir tekrarı mahiyetindedir. Buna bağlı olarak Kardak Kayalıkları İtalya tarafından Yunanistan'a bırakılmış, Türkiye herhangi bir itirazda bulunmamıştır. Türkiye ise bu konuda 1947'de İtalya'nın kendi egemenliğindeki adaları ve bitişik adacıkları Yunanistan'a devrettiğini ancak Kardak'ın bu kapsamda olmadığını söylemiştir (Oran, 2008, s.466).

2.2.6.2. Gavdos Bunalımı

1999 yılında ortaya çıkan ancak gündemde kendine Kardak sorunu kadar yer bulamayan bir diğer kriz Gavdos Adası'na ilişkindir. Yunanistan Girit Adası'nın Güneybatısında yer alan Gavdos Adası'nın NATO tatbikatında yer almasını isteyince NATO'da görevli bir Türk subayı bunu Gavdos Adası'nın statüsünün tartışmalı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir (Kut, 2004, s.515).

Bu açıklamanın akabinde duruma Yunanistan büyük bir tepki göstermiş, hükümet sözcüsü Reppas Türkiye'nin sorununun Yunanistan'la alakalı olmadığını, uluslararası hukuk ve düzenle alakalı olduğunu iddia etmiştir. Türkiye ise buna karşın daha ılımlı bir mesaj vererek Ege'de statüsü belirsiz formasyonlar bulunduğu ve Gavdos Adası'nın bu formasyona dahil olup olmadığını inceleneceğini açıklamıştır. Ancak bir yandan da Gavdos ile ilgili olmasa dahi Türkiye'nin Doğu Ege'de var olan adacık ve kayalıklara ilişkin tezinden vazgeçmediği vurgusu yapılmıştır (Oran, 2008, s.469).

Gavdos krizi ABD'nin yaptığı açıklamalarla sonuçlanmıştır. ABD'nin açıklamalarına göre bir Yunan adası olan Gavdos iki NATO üyesi arasında gelişen bir yanlış anlaşılma neticesinde bir krize sebebiyet vermiştir (Oran, 2008, s.470).

Gavdos krizi bu şekilde son bulsa da iki ülke arasında ada ve adacık krizi elbette nihayete kavuşmamıştır. 90'lı yıllarda iki ülke arasında yoğun olarak kriz çıkaran bu sorun ve ilişkilerin Ege krizleri üzerine yoğunlaşmasının hemen ardından Kıbrıs'ta yaşanan Yeşil hattı delme olayı, Loizidu davası, S300 füze bunalımı gibi sorunlar iki ülkeyi Kıbrıs'a yeniden yoğunlaşmaya itmiştir.

2.3. Azınlık Sorunları

Azınlıklar öncelikli olarak bir ülkenin toprak bütünlüğünü tehlikeye atmak amacıyla hakim kültür kimliğine, ülkede var olan yönetim şekli ve toplumsal sisteme karşı geldiği ve ülkenin uluslararası politikasına uygun hareket etmediklerinde devletler için oldukça önemli bir tehlike konusunu oluşturmuşlardır (Heraclides, 2002, s.289).

Bu noktadan hareketle azınlık konusu Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini negatif yönde etkileyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim her iki ülke de bu konuda ülkesinde yaşayan azınlıkları yukarıda yazan kapsam doğrultusunda ele aldığı, ülkelerinde yaşayan bu azınlığın devletlerine tehdit unsuru yarattığını düşünmektedir. Bu sebeple azınlık konusu iki ülke ilişkilerinin hemen hemen her döneminde etkili olmuş ve çözümü oldukça önemli bir durumdur. Zira konunun çözülmesi halinde iki ülkeyi insani olarak yakınlaştıran bir gelişme olacağı aşikardır.

2.3.1. Batı Trakya Sorunu

Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumlarını azınlık haline getiren düzenleme ilk olarak “Türk Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” isimli akit ile yapılmış ancak bu akit iki ülkeyi neredeyse savaşın eşiğine kadar sürüklemiş, Lozan Barış Antlaşması ile durum çözümlenmeye çalışılmıştır. Mevcut iki ekalliyetin de sahip olduğu haklar, Lozan Barış Antlaşması'nın 37. ile başlayıp 45. madde ile tamamlanan Azınlıkların Korunması adlı 3.bölümü ile güvence altına alınmıştır (Soysal, 2007, s.95-98).

Batı Trakya Türklerinin hakları genel olarak bakıldığında aşağıda yer alan belgelerle korunmaya çalışılmıştır. Batı Trakya halkının haklarının güvence altına alınmasını sağlayan bir çok belgeyi Yunanistan'da imzalamıştır. Bunlar:

- Din ve İnanca Dayalı Ayrım ve Hoşgörüsüzlüğün Bütün Biçimlerinin Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler (BM) Beyannamesi,
- BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,
- BM Irk Ayrımının Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme,
- BM Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,
- 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,
- 1992 Bölge ya da Azınlık Dilleri Avrupa Sözleşmesi,
- 1995 Ulusal Azınlıkların Korunması çerçeve Sözleşmesi,
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) 1975 Helsinki Nihai Senedi,
- AGİK, 1980 Madrid İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi,

- AGIK, 1989 Viyana İzleme Toplantısı Kapanış Belgesi,
- AGIK, Kopenhag 1990, Beşeri Boyut Konferansı Belgesi,
- 21 Kasım 1990 Yeni Avrupa İçin Paris Sart'ı,
- AGIK, 1991 Cenevre Milli Azınlıklar Uzmanlar Toplantısı Raporu'dur (Oran, 2000, s.112-114).

Ancak süreç İkinci Dünya Savaşı'ndan doksanlı yılların başına kadar ele alındığında Yunanistan'ın izlediği azınlık politikasının değerlendirilmesi gerek yurtiçi söylem gerekse yurtdışında gösterilen tavır bağlamında sert olmuş ve azınlıkların lehine olacak şekilde gelişmemiştir (Heraclides, 2002, s.297).

Yunanistan'ın azınlık karşıtı tutumlarının çeşitli nedenleri vardır. Yunanistan'a göre etnik açıdan Türk olan Trakyalılar Ankara'nın Yunanistan aleyhine kullanabilecekleri bir silahtır. Nitekim tarih boyu çekiştiği milletin ülkesinde var olan azınlık grubu Ankara'nın yayılmacı politikasına hizmet verebileceğinden tehlike arz etmektedir (Heraclides, 2002, s.308).

Yunanistan bu fikrini milli anlatımlarla desteklemeyi sürdürmüştür. Söylemleri özetle aşağıdaki düşünceleri içermektedir. Yunanistan'a göre:

- Modern Türkiye 1923'den günümüze dek İstanbul'daki Yunan azınlığa karşı olan yükümlülüklerini devamlı ve sistemli bir biçimde ihlal etmiştir, bunun sonucunda azınlık nüfusu günümüzde bir kaç bindir.
- Türkiye'nin gerçek yüzü İstanbul Rumlarının kovulması yolunda son darbe, çok sayıda ölüme neden olan bir pogrom olarak algılanan 6-7 Eylül olaylarıyla ortaya çıkmıştır. Hatta kovulma olayının daha sonra değil de asıl o dönemde başarıldığı inancı egemendir.
- Türkler İstanbul Rumlarını nasıl olsa kovacaklardı. Bu olayın Kıbrıs sorunu ya da Türk Yunan ilişkilerinin kötüleşmesiyle ilgili olduğu doğru değildir, bütün bunlar bahanedir (Heraclides, 2002, s.308).

Yunanistan'ın bu söylemleriyle bahsettiği konunun temelde kökenlere yapılan bir vurgu olduğu düşünülebilir. Nitekim bu düşüncenin temelinde Yunanistan kendi topraklarında yaşayan Türk azınlıklara geniş haklar verdiği taktirde bunun ileride ülke bütünlüğünü tehlikeye sokabileceği fikrinin yattığı ileri sürülebilir. Böyle bir durumda Türk azınlıklara temkinli yaklaşmanın ülkenin bütünlüğünün korunması adına daha makul bir strateji olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunanistan'ın tutumu, aşırı milliyetçi düşüncelerden sapmayı ve azınlık kelimesinin ülkede tehdit olarak algılanması uluslararası kurallarla oluşturulan azınlık haklarını tam ve doğru olarak yorumlamalarını güçleştirmiştir.

Özellikle Kıbrıs sorununda gerginliğin tırmandığı 1970'li yıllarda Yunanistan Batı Trakya Türklerine olan tutumunu oldukça sertleştirmiştir. İdari makamların azınlık haklarını kısıtlamaya yönelik sürdürdüğü faaliyetlerin bir süre sonra devamlı ve aleni hale gelmesi bu tutumun azınlıkları bir yönetme biçimi halini aldığı şeklinde düşünülebilir. 1980'li yıllarda Yunanistan'ın sert tutumu devam etmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren iki ülke arasında diyalog kurma çabası hız kazansa da azınlıklara ilişkin sorunlar devam etmiş ve bu konuda var olan rahatsızlıklar daha çok dile getirilmeye başlanmıştır.

Türkiye ile ciddi bir diyalog arayışına giren Miçotakis Hükümeti bu isteğini sekteye uğratan bir dizi gelişmenin yaşandığı Batı Trakya sorunuyla yüzleşmiştir. Pasok iktidarı döneminde baş gösteren müftülük sorunu, Sadık Ahmet olayı, seçim yasasında yapılan değişiklik, Türklerin yapılan değişiklik sonucunda bağımsız milletvekili çıkaramaz hale getirilişi gibi konularda gösterdikleri tepkiler uluslararası ilişkilerde azınlık haklarının güncellik kazanmasının ardından artmıştır. Böylece 1990'lı yıllar Batı Trakya sorununu Türkiye - Yunanistan sorunu çerçevesinden çıkarıp Avrupa çerçevesine oturtmuş, Yunanistan uyguladığı azınlık politikaları sebebiyle başta AB olmak üzere çeşitli mecralarda eleştirilmiştir (Oran, 2008, s.445).

2.3.2. Müftülük Sorunu

Batı Trakya Türklerinin dini özgürlükleri çeşitli uluslararası güvencelerle koruma altına alınmış olsa da bunun pratikteki yansımaları görmek pek mümkün

olmamıştır. Zira Batı Trakya Türkleri hala kendi müftüsünü dahi seçememiştir. 1913 yılında imzalanan Atina Antlaşması'nın 11. maddesi “*Müftülerin her biri kendi yetki alanı içindeki Müslüman seçmenler tarafından seçilecektir.*” şeklindedir. 11. maddenin devamında Baş müftülüğe ilişkin ise; “*Baş müftü, Yunanistan'daki tüm müftülerden oluşan bir seçim kurulu tarafından seçilecek ve belirlenen üç aday arasından Yunan Kralı'nca atanacaktır.*” (Kılıç, 1992, s.14) ifadeleri yer almaktadır.

Yunanistan'da müftülük kurumunu düzenleyen 2345/1920 yasasına atıfla, Müslümanların kendi bölgelerindeki Müslümanlar tarafından seçilmeleri gerekmektedir, ve buna ek olarak mezhep bakanlığının yetkisini adaylığını uygun görmediği kişinin adını çizmekle sınırlandırmıştır (Oran, 2008, s.445). Ancak söz konusu maddelerin uygulanması aşaması göz önüne alındığında bu maddeler Yunan hükümeti tarafından uygulamaya konulmamıştır. Batı Trakya Türkleri arasında her hangi bir karşı çıkışın sergilenmemesi üzerine sorun 1984 yılına kadar gündeme gelmemiştir.

Sorunun başlangıcı 1984 senesinde Gümülcüne Müftüsü olan Hüseyin Mustafa Efendi'nin vefatıyla başlamıştır. Yunan hükümeti birincil olarak İmam Rüştü Ethem'i Hüseyin Mustafa Efendi'nin yerine getirmiş olsa da halkın bu kişiyi uygun görmeyip tepki vermesinden sonra Rüştü Ethem görevinden ayrılmış ve yerine yönetimle Rüştü Ethem gibi iyi ilişkiler içinde olan Hafız Cemali Meço atanmıştır (Fırat, 2002, s.445).

Batı Trakya halkı, 2345/1920 sayılı yasanın dikkate alınması gerektiğinin altını çizirken, Yunan hükümeti yeni yasa tasarısını meclise sunmuştur (Oran, 2008, s.445). Tüm bu gelişmelerin akabinde Mustafa Hilmi Efendi 5 şubat 1990 yılında ölmüş, yerine İskeçe Müftü Vekili makamına Yunan Hükümeti'nce Mustafa Hilmi Efendi'nin oğlu Mehmet Emin Ağa akabinde ise Bakanlar Kurulu kararıyla Meço'nun Gümülcüne Müftülüğü'ne atanması konuyu yeniden canlandırmıştır (Oran, 2008, s.445).

Yunan Hükümeti müftülerle ilgili olarak meclise görüşmeye açtığı konular olmuştur. Bu konuların başlıcalarını müftülerin tayin olmasına ilişkin düzenleme, müftü seçilirken dikkat edilecek kriterle, hizmete yönelik durumlarla ilgili yasa tasarısı oluşturmuş ve akabinde 24 Aralık 1990 yılında 182 sayılı KHK'yı yürürlüğe koyarak, 1920 senesinde onaylanan 2345 sayılı yasanın geçerliliğine son vermiştir. Bu yeni

gelişme, azınlığın düşüncesine başvurulmadığından azınlıklar tarafından doğru bulunmamış ve 28 Aralık 1990 günü Gümülcine’de bulunan mevcut camilerde oy verilerek İbrahim Şerif, Gümülcine Müftüsü olarak belirlenmiştir (Fırat, 2002, s.445-446).

Böylece Gümülcine’de iki müftü aynı anda görev yapmaya başlamıştır. Halktan gelen bu tepkiyle Yunan Hükümeti geri adım atmamış ve 22 Ocak 1991’de 182 sayılı kararname ile Hükümet ilk iş olarak Mehmet Emin Şinikoğlu’nu İskeçe’ye müftü olarak atayarak işe başlamış, sorun bununla sınırlı kalmamıştır. Nitekim gerilimi tırmandıran bir başka durum Ramazan ayı dolayısıyla bölgeye giden Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı müftülerle Yunan Hükümeti tarafından resmi olarak atanan müftülerin işbirliği halinde olmaları uyarısında bulunulmuş ancak müftülerin bunu kabul etmemesi sonucu Yunanistan Asayişî tarafından ülkeyi terk etmemeleri durumunda tutuklanacaklarını söylemeleri üzerine Türkiye’ye geri dönmüşlerdir.

2.3.3. Sadık Ahmet Olayı

Batı Trakya Müslümanlarının maruz kaldığı bir diğer baskıcı tutum kendini seçimlerde de göstermiştir. Genel olarak partiler Batı Trakya Müslümanlarının oylarını alabilmek adına Türk adayları listelerinden eksik etmemişler, Türk azınlıklar bu sayede ülkenin önde gelen siyasi partilerinden bir veya birden fazla milletvekili çıkarmışlardır. Ancak 1980’li yıllarda bağımsız milletvekili fikrinin kuvvetlenmeye başlamasıyla Türk azınlıklar Yunan yetkililerce seçim zamanlarda çeşitli kısıtlamalara tabi tutulmuşlardır (Fırat, 2002, s.448).

1989 yılında yapılan seçimlere aday olarak katılan Sadık Ahmet, İbrahim Şerif ve İsmail Rodoplu arasında İsmail Rodoplu milletvekili seçilip dokunulmazlık hakkı kazanırken, adaylık dilekçelerini eksik doldurdıkları gerekçesiyle seçime katılmayan Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif hakkında seçim kampanyaları esnasında yayınladıkları bildirilerden ötürü soruşturma başlatılmış, daha sonra da üç farklı konuda dava açılmıştır (Oran, 2008, s.446).

Bahsi geçen kişiler Gümülcine’de terör ve anarşi ortamı yaratmak, Türk sözcüğünü kullanarak gerek açıkça gerekse dolaylı yollarla insanları bölünmeye

yönlendirerek toplumsal barışı bozmaya çalışmaktan dolayı yargılanmış ve 25-26 Ocak 1990 tarihinde yapılan mahkeme ile aslı olmayan bilgi yayımı ve iftira suçundan aklanırlarken, kamu düzenini ihlal etmekten 1 yıl 6 ay hapis cezası ve ek olarak 3 sene de mevcut siyasi haklardan yasaklanma cezası almışlar ancak verilen bu karar Helsinki Watch raporlarına bağımsız ve tarafsız bir yargılama yapılmadığı şeklinde yansımıştır (Oran, 2008, s.446).

Yaşanan bu olaydan sonra Batı Trakya Türkleri kendi aralarında daha çok kenetlenmişlerdir. Sadık Ahmet hakkında açılan diğer iki dava ise 8-15 Şubat 1990 yılında görülmesi gerekirken uluslararası protestoların yaşanması sebebiyle üzerinde durulmamış ve 1990 seçimlerinde Sadık Ahmet milletvekili seçilerek dokunulmazlık kazanmıştır.

Sadık Ahmet olayının halkı bu denli birbirine kenetlenmesine sebep olarak Türk azınlık haklarını savunan adayların sırasıyla seçim yarışından çeşitli sebeplerle ard arda uzaklaştırılması gösterilebilir. Yunanistan'ın sert tutumunu sonlandırmasına sebep olarak ise Helsinki Watch raporlarına yansıyan Yunanistan'ın haksız eylemleri ve Türk azınlığın bu eylemlere gösterdiği tepkiler olarak gösterilebilir.

2.3.4. Seçim Yasasında Değişiklikler

Bağımsız milletvekili kavramının gelişmesinin ardından Yunanistan çeşitli baskı politikaları uygulamıştır. 18 Haziran 1989 tarihinde yapılan seçimlerde, Güven Listesi'nden bağımsız aday olarak seçimlere katılan Dr. Sadık Ahmet'in başarılı bir sonuç alamaması adına hudutlar grev sebebiyle kapatılmıştır. Rodop'da askeri birliklerin sayısı artırılarak seçim barajı yükseltilmeye çalışılmıştır. Bunlara ek olarak TRT 2'nin görüntülenmesi engellenmiştir. İlaveten nüfusu Rodop'da görünen fakat başka bir şehirde vazifeli olan memurların Rodop Bölgesi'nde oy vermesi temin edilmiştir (Oran, 2008:448). Ancak yapılan tüm kısıtlama girişimlerine karşın Sadık Ahmet milletvekili seçilmeyi başarmıştır. Sadık Ahmet'in yanı sıra İskeçe ilinden de Ahmet Faikoğlu milletvekili seçilerek parlamentoya girmiştir.

Batı Trakya Türklerinin bağımsız iki milletvekili çıkarması önemli bir konudur. Geçmişte partiler aracılığı ile Türkler temsil hakkı elde etmiş olsa da bağımsız

milletvekili olarak temsil edilmek partinin sınırlamasına bağılı kalmamak anlamı taşıdığından dolayı önemli bir adımdır.

Mecliste bağımsız iki Türk milletvekilin yer alması Yunan hükümeti tarafından hazmedilememiş ve bunun neticesinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 24 Ekim 1990 tarihinde Meclis'in onayına arz edilen seçimi düzenlemeye ilişkin yasa şu şekilde kaleme alınmıştır.

Bütün ülkede partilerin koalisyonların, bağımsız listelerin ve münferit adayların almış olduğu geçerli oyların toplamının en az yüzde üçüne eşit sayıda oy almamış parti veya partiler koalisyonu ve bağımsız listeler veya münferit aday herhangi bir tasnifte ve hiç bir seçim bölgesinde milletvekili sandalyesine hak kazanamaz. (Öksüz, 2006, s.10).

Böylece bağımsız adayların önü kapatılmak istenmiştir. Sadık Ahmet hemen bir parti kurmuş ancak meclise milletvekili sokma ihtimali kalmasa da Avrupa Topluluğu Parlamentosuna milletvekili seçilmesi temel hedef haline getirilmiştir (Oran, 2008, s.448).

Sadık Ahmet'in 24 Temmuz 1995'te geçirdiği trafik kazası neticesinde hayatını kaybetmesiyle Batı Trakya Türklerinin siyasal hak talep etme güçlerinde kırılma yaşanmıştır, ancak yapılan uluslararası baskılar sonucu Yunanistan azınlık politikasında değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır (Oran, 2008, s.448).

2.3.5. Ruhban Okulu'na İlişkin Sorunlar

Türkiye gündemini uzun süre meşgul eden, Fener Rum Ortodoks patrikhanesine din adamı yetiştirmekle görevli olan Heybeliada Ruhban Okulu 1844 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır. Sorunun temel çıkış noktası Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiası ile birlikte Patrikhane'nin bu okulu uluslararası teolojik eğitim veren bir okul haline getirme isteğidir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda hiç bir surette özel okullara bu şekilde bir hak uygun görülmediğinden verilmediğinden diğer yüksekokullarla birlikte Heybeliada Ruhban Okulu da kapatılmıştır (Yıldırım, 2006, s.383).

Heybeliada Ruhban Okulu kurulduğu günden itibaren Fener Patrikhanesi'nin yetki alanına dahil olmuştur. Heybeliada Ruhban Okulu 1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun bazı maddelerinin Anayasa Mahkemesi'nin Özel Yüksek Okulların devletleştirilmesinin önünü açan 12 Ocak 1971 tarih ve 1971-3 sayılı kararı ile birlikte kapanmıştır. Fener Patrikhanesi bu kapatma kararını tepkiyle karşılamış bu tepkinin sebebini de kendi çalışanlarını yetiştirme hakkından mahrum bırakılmak olarak göstermiştir (Sazak, Milliyet, 2005).

Ruhban okulunun yeniden açılması tartışmalarının yanı sıra bir diğeri üzerinde durulan konu okulun statüsüdür. Fener Patrikhanesi'nin Ruhban okulunda icra edilecek eğitimin getirilmesi gereken noktanın ne olduğu net bir şekilde görünmektedir Patrikhane din adamı yetiştirip eğiteceği okulların "Özel Teoloji Yüksek Okulu" olarak pozisyonlandırılmasını istemiştir (Yıldırım, 2006, s.393). Ancak bu istek anayasanın 24. maddesine aykırılık teşkil etmiştir.

Ruhban okulunun isteği aynı zamanda Lozan Antlaşması'na da aykırıdır. İçerisinde ilerde Ortadoks dünyasında etkin kişiler olacağı düşünölen kişilerin eğitime tabi tutulması, ve daha da dikkat çeken konu olarak Patrikhane'ye bağlı çalışan bir okulun varlığı onay görürse Lozan'da var olan eşitlik ilkesine aykırı bir durum doğmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını zedeleyen bu sistemi onaylaması mümkün görünmemektedir (Yıldırım, 2006, s.393).

Ancak bu konu Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi çerçevesinde ele alınarak farklı değerlendirilmiştir. Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi her türlü okulun kurulma yönetilme ve denetlenme konusunda azınlıklara eşit haklar tanımıştır. Ruhban Okulu yöneticileri, 1980'lerden sonra Türkiye'de Özel Yüksek Öğretim Kurumlarının, Vakıf Üniversiteleri adı altında tekrar açılmaya başladığı örneğini vererek bunun kendisi için de uygulanabileceğini dile getirmişlerdir, ancak bu istek aynı zamanda anayasanın 24. maddesine aykırı olduğu gibi YÖK yasının 3. maddesine de engel teşkil etmiştir.. Nitekim askeri ve dinsel yüksek öğretim kurumlarının özel üniversitelerce açılmaması söz konusudur. Konuya çözüm getirebilmek adına 1999 yılında YÖK yürütme kurulu Türkiye'de bulunan azınlık cemaatlerinin din görevlisi ihtiyaçlarını sağlamak için

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde “Dünya Dinleri Kültür Bölümü” kurulmasına karar vermiştir. Ancak Patrikhane bu çözüme sıcak bakmamıştır (Oran, 2008, s.451).

3. HELSİNKİ ZİRVESİ ÖNCESİ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE YUNANİSTAN'IN ROLÜ

Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan faktörünü irdelerken iki ülkenin Birliğe üyelik süreçlerini incelemek önemlidir. Nitekim ayrı ayrı ülkelerin Birliğe üyelik sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve bunun karşısında AB'nin Türkiye ve Yunanistan'a sergilediği farklı tutumları görmek mümkün olduğundan, ikili ilişkiler nezdinde AB'nin politikası ve Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan'ın hangi ölçüde rol oynadığı konusu daha net anlaşılacaktır. Bu sebeple bu bölümde ilk olarak 1999 yılına kadarki dönemde Türkiye'nin Birliğe üyelik süreci, Yunanistan'ın üyelik süreci ve Türkiye'nin üyelik sürecinde karşılaştığı sorunlarda Yunanistan'ın ne denli rol oynadığı anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1. Türkiye'nin Birliğe Üyelik Süreci

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye uluslararası platformda gerek ekonomik gerek güvenlik boyutunda çıkarlarını korumak amacıyla uluslararası örgütler içerisinde yer almış ve kendine alternatif politikalar üretmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye ulusal çıkarlarını korumak adına tercihinin Batı bloğunda yer almaktan yana kullanmıştır. Türkiye ilk olarak Marshall Planı kapsamında ABD'nin gerçekleştirdiği desteklerin dağıtımını kolaylaştırmak ve ticari serbestilerin önünü açmak adına kurucu üyelere biri olarak 1948 yılında OECD'de yer almış, ardından 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olmuş, 1952 yılında NATO'ya dahil edilmesinin akabinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na da (AET) başvuru yaparak kararlarını uygulama alanını genişletmeye çalışmıştır. Hem Türkiye tarafı hem de Avrupa tarafı açısından bu süreç oldukça inişli çıkışlı ve zor bir süreci beraberinde getirmiş, bu uzun yolda Türkiye'nin Birliğe üyeliği önündeki engeller karşısında, AB'nin tutumu ilerleme sürecinde oldukça etkili rol oynamıştır.

Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu'na, kalkınma sürecinin hızlanacağı düşüncesiyle 31 Temmuz 1959'da "Ortaklık" başvurusunda bulunmuştur. Bununla birlikte 15 Temmuz 1959'da Yunanistan'ın Topluluğa yaptığı başvuru, muhtemel üyeliği halinde Yunanistan'a sağlayacağı avantajlardan yoksun kalma kaygısı da

Türkiye'nin başvurusunda önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Çayhan ve Ateşoğlu Güney, 1996, s.96).Taraflar arasında ilk resmi belge 1963 yılında imzalanan “Ankara Anlaşması” olmuştur. Tarihler bakıldığında anlaşmanın yürürlüğe girmesinin dört yılı bulduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 1960 yılında gerçekleşen askeri darbe süreci ilişkileri sekteye uğratan bir gelişme olmuştur. Topluluğun askeri müdahale sonrasında Türkiye’ye bakış açısı negatif seyirde ilerlemiştir. Nitekim siyasal gelişmelerden duyulan kaygılar beraberinde yakın ilişkilerden uzaklaşma isteğini beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak Türk tarafınca onaylanmayan ticaret anlaşmasının yerine 25 Haziran 1963’enesinde Türkiye ve Komisyon’un bir araya gelerek Ortaklık Anlaşması’ nı imzalamışlardır(Uysal, 2001, s.142).

Ankara Anlaşması gereği süreç üç bölümde ele alınmıştır. Bununla birlikte sürecin doğru bir şekilde ilerlemesi ve sorunları idare etmede kolaylık sağlayabilmesi adına çeşitli kurumlar oluşturulmuştur.

3.1.1. Türkiye AB İlişkilerinde Ortaklık Kurumları

1) Ortaklık Konseyi: Taraflar arasındaki ilişkiyi, yapılması gerekenleri düzenlemek ve ilişkileri geliştirmek adına Ankara Anlaşması’nın 6. maddesi gereği⁸ Ortaklık Konseyi oluşturulmuştur. Anlaşma şartlarıncı Ortaklık Konseyi ilgili tarafların temsilcilerini kapsamaktadır, görüşme ve karar alma, Konsey’de kararlar oybirliği ilkesine göre alınıp iki tarafa da veto hakkı verilmiştir (Gümrükçü, 2002, s. 64).

Anlaşmazlıkların çözümü konusunda taraflar sorunu Ortaklık Konseyi’ne sunabildiği gibi, anlaşmazlığı Konsey’e, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’na veya hali hazırda var olan yetkili farklı bir yargı merciine sunma seçenekleri de mevcuttur (Gümrükçü, 2002, s. 65).

⁸ Madde 6: Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için Akit taraflar anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir Ortaklık Konseyi’nde toplanırlar (ab.gov.tr).

2) Ortaklık Komitesi: Bir yardımcı kurum olarak oluşturulan Ortaklık Komitesi Ankara Anlaşması'nın 24/3 uyarınca ortaya çıkmış olup⁹, Konsey'in vereceği görevlere uygun olarak inceleme yapmak ve gündemi oluşturmakla yükümlüdürler.

3) Karma Parlamento Komisyonu: Bu komisyonun genel olarak görevi taraflar arasındaki sorunları görüşmek üzerinedir. Ankara Anlaşması'na bağlı olarak TBMM ve Avrupa Parlamentosu kararları ile oluşturulmuş olup şu an yılda iki kez toplanmaktadır.

4) Gümrük İşbirliği Komitesi: Gümrük İşbirliği Komitesi Ankara Anlaşması'nın 24. Maddesi'ne dayandırılarak oluşturulmuştur¹⁰ Ortaklık Anlaşması'nın gümrük hükümlerinin usulüne uygun şekilde yapılabilmesi, anlaşma taraflarının yönetilmesi ve yönlendirilmeleri arasındaki düzeni sağlamak ve gümrük konusunda kendisine pay edilen görev ve sorumlulukları vazifeleri yerine yapmakla mükelleftir. Komite, taraf ülkelerin yetkili kişileri ve gümrük uzmanlarından meydana gelmektedir." (Gümrükçü, 2002, s.71).

5) Yönlendirme Komitesi: Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla işlevini kaybeden bu komite yerini Ortak Gümrük Birliği Komitesi'ne bırakmıştır.

6) Türkiye- AB Ortak Gümrük Birliği Komitesi: Komite, Komisyon Türkiye'ye ait temsilci kişiler ve Birlik üyesi ülke temsilcilerinden meydana gelmektedir. Maksudı; yasal düzenlemeler ve tatbik edilenler arasındaki nüansların belirlenmesinin yanı sıra ekonomik problemlere çözüm oluşturmaktır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, s.330).

⁹ Mad 24/3: Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle Antlaşmanın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir (ab.gov.tr).

¹⁰ Madde 24: Ortaklık Konseyi başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yapılır. İlk başkanlık süresi Ortaklık Konseyi kararı ile kısaltılabilir. Ortaklık Konseyi İçtüzüğünü yapar. Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle Anlaşma'nın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir. Ortaklık Konseyi bu komitelerin görev ve yetkilerini belirtir.

7) Ekonomik ve Sosyal Komite: AB ile Türkiye arasındaki ortak çıkar alanlarını geliştirmek, ekonomik ve sosyal alanlarda uzlaşmayı derinleştirmek amacıyla kurulan Komite'nin Ankara Anlaşması'nın 27. maddesi gereğince;¹¹ AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Türkiye-AB Ortak Danışma Komitesi ile Türkiye'nin toplumsal ve iktisadi yönlerini temsil eden 18 üyeden meydana gelmektedir (Gümrükçü, 2002, s.71).

3.1.2. Ankara Anlaşması

12 Eylül 1963 tarihli Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması) 3 aşamayı esas almaktadır:

3.1.2.1. Hazırlık Dönemi

Anlaşmaya göre 5 yıl olarak düşünülen Hazırlık Dönemi karşılıklı diyalogların ardından 8 yıla çıkmıştır. 1 Aralık 1964 – 31 Aralık 1972 tarihleri arasında olan bu dönem Topluluğa bir takım sorumluluklar vermiştir. Topluluk bu sorumlulukları yerine getirdiği takdirde Türkiye'nin ekonomisi daha canlı olacak ve gelişecek, Gümrük Birliği'ne geçişi sağlanacaktır (Ceyhan, 1991, s.487). Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girişinin üçüncü yılı sonunda Ortaklık Konseyi'nin yeni ihracat mallarının Topluluk pazarında satılabilmesi adına tarife kotaları açılmış, tarife kontenjanlarına rağmen AET'ye yönelik ihracat 1963-69 yılları arasında ortalama yüzde 9 artış göstermiştir. Bununla birlikte Hazırlık Dönemi boyunca ithalat oranları ihracat oranlarına göre daha çabuk yükselmiş ve Türkiye'nin dışardan aldığı ürünlerde AET'nin payı da artmıştır (Karlık, 1996, s.411).

3.1.2.2. Geçiş Dönemi

Geçiş dönemi 1973 yılında Katma Protokol'ün uygulamaya geçmesiyle başlamıştır. Bu dönem iki tarafa da ortak sorumluluklar getirmiş neticesinde özellikle sanayi üretimi ürünler ticaretiyle Gümrük Birliği oluşturulması amaç edinilmiştir. Topluluk; pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri, pamuk ipliği, hariç Türk sanayi

11.Madde - 27. Ortaklık Konseyi, bir yandan Avrupa Parlamenter Asamblesi, Topluluğun Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve öteki organları ile, öte yandan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıdaki maddeleri karşılayan organları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü yararlı tedbiri alır. Bununla beraber, hazırlık dönemi süresince, bu temaslar, yalnız Avrupa Parlamenter Asamblesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi arasındaki ilişkilerle sınırlanır.

üretim maddelerine uygulanan gümrük yükümlülükleri ve engelleri ivedi bir şekilde düzenlemiş ve kaldırmış, bazı tarım ürünlerine de dış alımda destek sağlamıştır. Türkiye devleti de AET üretimi olan ürünlere uygulanan gümrük prosedürünü 12 sene içinde, muhafaza gerektiren sanayi maddelerini de 22 sene içinde kaldırmayı planlamıştır (Ceyhan, 1991, s. 487).

Geçiş dönemi süresince Topluluk, Ortaklık Anlaşması gereğince Türk ekonomisinin gelişimine destek olmak maksadıyla Türkiye'ye ekonomik destek sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir ve yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. AET ülkeleri Topluluk bütçesinden ayırdıkları belirli miktarlarda ki kredileri 1964 yılı itibariyle kalkınma planlarında yer alan projelerin finansmanına katkıda bulunmak üzere Türkiye'ye vermeye başlamışlardır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, s.335). Bu yardımlar çeşitli protokollerle düzenlenmiştir. Türkiye ile Topluluk arasında gerçekleştirilen mali protokollerin kaynaklara göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2
Türkiye ile Topluluk Arasında Akdedilmiş Mali Protokoller

(Milyon ECU)

Protokoller	İmza Tarihi	Dönem	Kaynaklara Göre Dağılımı			Toplam
			AYB Özkaynak	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
I. Mali Protokol	12.09.1963	1964-69	-	175	-	175
II. Mali Protokol	23.11.1970	1971-77	25.0	195.0	-	220.0
Tamamlayıcı Protokol	30.06.1973	1971-77	-	47.0	-	47.0
III. Mali Protokol	12.05.1977	19781	90.0	220.0	-	310.0
Özel İşbirliği Fonu *	30.06.1980	1980-82	-	-	75.0	75.0
Toplam			115.0	637.0	75.0	827.0
IV. Mali Protokol	19.06.1981 (Paraf trh.)	1982-86	225.0	325.0	50.0	600.0
Toplam			340.0	962.0	125.0	1 427.0

Kaynak: (Mevzuat Dergisi, 2000)¹².

¹² Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde kullanılmakta olan 75 milyon ECU'nün 68 milyonluk kısmı enerji sektörünün acil ihtiyacı için, 7 milyonluk kısmı teknik yardım için ayrılmıştır. Bu yardımın 56.0 milyonluk kısmı fiilen kullanılmıştır. Bakiye 19 milyonluk kısımdan 5.4 milyonluk bölümünün Turizm ve Madencilik sektörlerinde mesleki eğitim programının finansmanında kullanılmasına ilişkin Türkiye ve Topluluk arasında 30.9.1991 tarihinde yapılan Anlaşma 7.1.1992 tarihinde onaylanmıştır.

3.1.2.3. Son Dönem

Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan kaynaklanan sorumlulukların hepsini sağladığı durumda tarafların "tam üyelik" statüsünü değerlendireceğini öngörmektedir.¹³ Burada dikkat çeken nokta Türkiye'nin koşulları tam olarak sağlaması durumunda dahi Birliğe tam üyelik perspektifinde dahil olma durumunun söz konusu olmadığı, yalnızca tam üyeliğin düşünüleceğidir. Ancak Türkiye bu noktada son döneme geçilmesini beklemeden 1987 yılında ortaklık statüsünden ayrı olarak bir Avrupa devleti sıfatıyla Topluluğa tam üye olmak için başvuruda bulunmuştur (Karluk, 1996, s.440). Bu noktadan hareketle Türkiye, Birlik ile arasında var olan sürece yeni bir yol eklemiş, Yunanistan'ın izlediği çizgiden hareketle farklı bir süreci başlatmıştır. Türkiye tam üyelik başvurusunu; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran antlaşmanın 98. maddesine göre AKÇT'ye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran antlaşmanın 237. maddesine göre AET'ye, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EUROTOM) kuran antlaşmanın 205. maddesine göre EUROATOM'a başvuruda bulunmuştur (Karluk, 1996, s.440). Böylece Türkiye Ankara Anlaşması'nın 28. madde koşulu yerine Roma Antlaşması'nın 237. maddesini baz alarak "Her Avrupalı devletin birliğe katılmak isteyebileceği" hükmünden yararlanmayı tercih etmiştir (Karluk, 1996, s. 441). Kurallar gereği 27 Nisan 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'nin talebi Konsey tarafından görüş hazırlaması için Komisyon'a sunulmuştur. 1987 yılında başlayan ve 1990 yılında bir kısmı sonuçlanan raporla Türkiye ile Birlik arasında yeni bir dönemin temelleri atılmıştır.

Komisyon görüşünü hazırlarken, Topluluğun ikinci ve üçüncü genişlemelerinde yer alan Yunanistan, Portekiz ve İspanya ile Türkiye'yi karşılaştırarak bir takım çıkarımlarda bulunmuştur. Komisyon açıkladığı raporda Türkiye'nin Tek Senet'te yer alan hedeflere ulaşmadan tam üyelik başvurusunu işleme koymanın mümkün olmadığını ancak 1992 yılından sonra Topluluğun 15 veya 18 üye ile mevcut işleyişinin devam edip edemeyeceğini değerlendirirken Türkiye'nin bu sırada tekrar

¹³ Ankara Anlaşması Madde - 28. Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.

düşünüleceği belirtilmiştir (Karluk, 1996, s. 441). Raporda Türkiye'nin son yıllarda ekonomik olarak gelişme kaydettiği ancak yine de dört temel noktanın göz ardı edilemeyeceği vurgulanarak:

- Sanayi ve tarım ve alanındaki kuruluş ile ilgili çeşitlilikler,
- Büyük çaplı ekonomik denge sorunları
- Sanayinin muhafaza edilmesi
- Sosyal güvenlik oranının göz ardı edilemeyeceği vurgulanmıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, s.342).

Görüşte ayrıca kişi başına düşen milli gelirin satın alma gücü itibariyle Topluluktaki ortalamanın 1/3 düzeyinde bulunması, hızlı nüfus artışı, sosyal güvenlik alanındaki yetersizlikler, nüfusun çoğunluğunun tarım sektöründe istihdam edilmesi, yüksek enflasyon oranlarının varlığı gibi konuların yanı sıra siyasi alanda da insan hakları, azınlıklar, Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunlara ilişkin konularının da Birliğe tam üyelik konusunda sorun teşkil ettiği belirtilmiştir (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, s.342).

Sonuç olarak rapor ele alındığında evrilme aşamasında olan Topluluğun şu an için yeni katılım görüşmelerine girmesinin doğru olmayacağını yanı sıra Türkiye'nin var olan politik ve ekonomik sorunlarından dolayı Topluluğa tam üyelik statüsüyle dahil olmasının bahsi geçen tarihte mümkün olmadığı, ancak topluluğa katılım konusunda ehil ülke statüsünde olduğu vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra Komisyon Türkiye'nin Toplulukla olan uyum sürecinin hızlandırılması ve güçlendirilmesi adına bir takım önlemler dizisi tavsiye etmiştir. Bu önlemleri kısaca Gümrük Birliği'nin tamamlanması, mali işbirliğinin yoğunlaştırılması, teknolojik işbirliği, siyasi ve kültürel bağların derinleştirilmesi olarak ele almak mümkündür (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, s.342).

3.2. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki İlişkilerin Seyri Ve Avrupa Birliği

3.2.1. 1970'li Yıllar

1970'li yıllar uluslararası sistemin, önemli ekonomik ve siyasi sorunlarla mücadele ettiği bir dönem olmuştur. Bu dönem Türkiye ve AT açısından da bir takım sorunların yaşandığı dönem olarak değerlendirilebilir. Bu yıllarda güvenlik sorunlarına eskisi kadar önem vermeyen Avrupa, merkezine iktisadi ve siyasi konuları yerleştirince Türkiye ve Topluluk arasında uyumsuzluklar derinleşmiştir (Eralp, 1997, s. 95).

Öncelikle ekonomik durum göz önüne alındığında Katma Protokol'e bakılarak Türkiye'ye kapsamlı yükümlülükler verilmiştir. Bunun karşılığında Topluluk ise Türk sanayi ürünlerine uygulanan gümrükleri sıfıra indirmiştir. Türkiye AB'den aldığı mali yardımlarla sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmış, ekonomideki bozulmaları düzeltmeye çabalamıştır (Eralp, 1997, s. 95).

Bu yıllarda en önemli sayılabilecek mesele Yunanistan faktörüdür. Çünkü bu yıllara kadar Türkiye ve Yunanistan'ın Toplulukla olan ilişkileri aynı düzeyde seyretmiş, ancak özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından Yunanistan lehine gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Yunanistan'ın Gümrük Birliği'ni yeterli bulmayıp Topluluğa 1975 yılında tam üyelik perspektifiyle başvurusunun ardından Türkiye 1959 yılında gösterdiği tutumu sergilemeyip (Yunanistan'ın izlediği çizgiyi izlemeye yönelik geliştirdiği tutum) Yunanistan'ın ardından Topluluğa tam üyelik statüsüyle başvurmayı o dönemki şartlar altında tarihi bir hata olarak değerlendirilebilir (Karluk, 1996, s.444). Zira Yunanistan, Gümrük Birliği'nin yarattığı sorunları Topluluk çatısı altında çözmeyi tercih ederken Türkiye sorunları, Toplulukla ilişkilerini dondurarak çözmeye çalıştığından Türkiye'nin bu sorunları derinleştirdiği yorumu yapılabilir.

Bu durum neticesinde demokrasi ve insan haklarına dair görüşlerini yeni yeni şekillendirmeye başlayan Topluluk, Yunanistan'ın otoriter geçmişini göz önüne alarak demokratik şartların iyileştirilmesi adına bu ülkeye kollarını açmış, ancak ileride görüleceği gibi aynı konu Türkiye için tam tersi etki yaratmış, Topluluğa üyelik konusunda engel teşkil edecektir.

Özellikle Yunanistan ve Topluluk arasındaki ilişkilerin hızlı bir biçimde ilerlemesi ve en nihayetinde Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olması Türkiye'nin daha dezavantajlı konuma düşmesine sebebiyet vermiştir. Kısaca 1970'li yıllarda Türkiye AT'nin yeni dinamiklerine uyum sağlayamayarak kendi iç sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalırken, Yunanistan kültürel geçmişi ve doğru hamleleriyle Topluluğun dinamiklerine adapte olmayı başarmıştır. Yunanistan'ın doğru hamleleri sayesinde iki ülkenin arasındaki fark açılmış ve AT süreci Yunanistan lehine dönmeye başlamıştır. 70'li yılların sonunda AET Komisyonu Genel Sekreteri Emile Noel'in Yunanistan'ın başvurusunun önünü kesmek amacı ile, Türkiye'ye üyelik başvurusunda bulunmayı telkin ettiği ile ilgili tartışmalar da yer almıştır. Her ne kadar bunun yazılı bir beyanı olmasa da böyle bir tartışma ile aslında AT'nin Yunanistan'ın üyeliğini geciktirmek adına bir hamle yaptığı söylenebilir.

3.2.2. 1980'li yıllar

1970'li yıllarda zaten gerek siyasi gerek iktisadi sebeplerle dengesiz bir görüntü ortaya seren Türkiye - AT ilişkileri, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile uzun sürecek olan bir kesintiye de beraberinde getirmiştir. Ülke yönetimini darbe yoluyla elde eden Kenan Evren, ilk yaptığı açıklamada sükûnet sağlanana kadar belirli önlemlerin alınacağını ve AT ile ilişkilerini yürürlükte olan anlaşmalar çerçevesinde ilerletileceğini belirtmiştir (Tekeli ve İlkin, 2000, s.34). Yapılan bu açıklamayla Türkiye'nin Batıya dönük yüzünde bir değişme olmadığı mesajı verme isteğinin bulunduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Askeri darbe AT üyesi devletler tarafından farklı yorumlanmıştır. 16 Eylül 1980 yılında yapılan toplantıda Fransa ve Danimarka demokratik hassasiyetleri ve bu durumun başka ülkeleri de etkileyeceği gerekçesiyle derhal Türkiye ile olan ilişkilerin askıya alınmasını istemişlerdir. Bu iki ülkeye karşın İngiltere ve Batı Almanya Türkiye'yi destekleyen bir tutum sergileyerek yapılan askeri darbenin demokrasiyi bir kenara bırakmak amacıyla değil aksine ülke içindeki huzur ortamını yeniden sağlayarak kaybolan demokratik düzenin yeniden oturtulması amacını taşıdığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda AT Türkiye'den demokrasiye geçiş takvimi oluşturmasını istemiştir (Erdem, 2015, s.39).

Aynı konu Avrupa Parlamentosu'nun da gündemine yerleşmiş ve Komünist ve Sosyalistler ilişkilerin derhal askıya alınmasını isterken Liberal ve Sosyal Demokratlar bu fikre katılmamış daha uzlaşılı kararlar alma yönüne gitmiştir. Bu kararlar:

1. Demokratik kurallar gözetilerek Türk halkının politik ve sendika haklarını kullanabilmeleri adına gerekenin yapılması,

2. Aralarında Türkiye-AET Karma Parlamento Komitesi üyelerinin de bulunduğu tutuklu siyasilerin yaşam güvencelerinin oluşturulması,

3. Demokrasiye aykırı uygulamaların olması ve bu uygulamaların sürdürülmesinin, Türkiye'yi anlaşmalara aykırı davrandığından uluslararası platformda zor durumda bırakacağı,

4. Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerde uluslararası genel geçer kabul edilen değer yargıllarının ön plana alınarak ilişkilerin gelişmesinde esas koşulun bu değerlere uyum olması gerektiği,

5. Dışişleri Bakanlarından, Türkiye'deki durum ve Türk makamlarının demokrasiye dönüşü konusunda hangi aşamada olduğuna ve neler yapılacağına dair bilgi aktarımının gerçekleştirilmesi (Birand, 1996, s.371-372) üzerinedir.

Yaşanan bu sürecin ardından Türkiye demokrasiyi yeniden yapılandırmayı sağlayan taslağı Avrupa Parlamentosu'na iletmış ancak bu taslak Parlamento tarafından makul bulunmamıştır. Avrupa Parlamentosu bununla da kalmamış 22 Ocak 1982 tarihinde onayladığı kararla demokrasi yeniden tesis edilene ve temel haklar yapılandırılana kadar ilişkilerin dondurulması isteğini Konsey ve Komisyon'a aktarmıştır. Bu gelişmenin ardından Konsey, ilk toplantıda Parlamento'nun kararıyla hemfikir olarak süreci dondurmıştır (Tekeli ve İlkin, 2000, s.34).

İlişkilerin askıya alınması taraflar arasında gergin bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1970'li yıllarda Kıbrıs sebebiyle ABD ile arası açılan Türkiye, bu yıllarda bu ülke ile yeniden sıcak ilişkiler kurmayı başarırken aynı durum AT ile söz konusu olmamış, Yunanistan ile olan sorunlar dolayısıyla ilişkiler daha da gergin bir hal almıştır. Yunanistan, Türkiye'nin AT ile ilişkilerinin normalleşmesini engelleyen bir tutum sergilemiştir (Eralp, 1997, s.102).

Oysa Özal Yunanistan'ın çabalarının aksine ilişkileri normalleştirmek adına adımlar atmaktan geri durmamış, uzun bir aradan sonra 4. Mali Protokol'ün görüşülmesi konusu gündeme gelmiştir. 1981 yılından itibaren askıda olan 4. Mali Protokol ilişkinin seyrini gözler önüne sermiştir. Nitekim bu protokol Türkiye'nin Topluluk ile ilişkisinde ekonomik problemlerin nasıl siyasi bir mesele halini aldığını, bununla birlikte Yunanistan'ın Topluluk üyesi bir devlet olduktan sonra Türkiye AT ilişkilerinde ne derece etkili olduğunu göstermiştir. Zira 4. Mali protokolü Yunanistan veto etmiştir (Eralp, 1997, s.102). Aslında Yunanistan'ın süreç boyunca tutumu bir nevi AT'nin lehine gelişen bir süreci de başlatmıştır. (Eralp, 1997, s.102) AT'nin de Türkiye ile ilgili çekinceleri hali hazırda varken bunları net bir şekilde dile getirmek yerine bu görevi Yunanistan'a bıraktıkları yorumu yapılabilir.

İlişkiler bu şekilde devam ederken Özal hükümeti tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Topluluk, Türkiye'nin başvurusunu ele alışından iki yıl sonra yani 1989 yılında kararını açıklamış ve Türkiye'nin üyelik konusunda ehil olduğunu ancak tam üyelik koşullarını sağlayamadığını belirtmiştir. Topluluğun gözünde Türkiye'nin eksiklikleri özetle 4 temel maddeye dayandırılmıştır. Bunlardan ilki ülkedeki demokrasinin Avrupa'nın standartlarının altında oluşuna ilişkindir. İkincisi insan hakları ihlallerinin fazla oluşudur. Üçüncüsü ekonomik yapıdaki yetersizlikler olarak görülürken ülkenin geri kalmış bölgelerinin yoğun olmasıdır (Canbolat, 2011, s.339). Ekonomik olarak zaten yetersiz olarak görülen ülkede geri kalmış bölgelerin de yoğun olması, Türkiye'nin Topluluğa büyük bir mali külfet oluşturacağı yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin Topluluğa üyeliği konusunda ana meseleleri 4 madde altında toplasak dahi red kararını tamamen bu maddelere dayandırmak doğru olmayacaktır. Yunanistan'ın 1976 yılında Topluluğa tam üyelik başvurusunun ardından Komisyon raporunda Yunanistan'ın mevcut isteğinin işlemlendirilmesinin Türkiye ve Topluluk arasındaki ilişkilere etki etmemesi ve Ankara Anlaşması tarafından Türkiye'ye sağlanan haklara zarar gelmemesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği konusuna vurgu yapmış olmasına karşın neticenin Komisyonun öngördüğü şekilde olmadığı ortadadır. Zira yukarıda bahsi geçen konulardan da hareketle Yunanistan'ın özellikle Topluluğa üye olmasının ardından Türkiye'nin Toplulukla olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilediğini görmek mümkündür. Elbette ekonomik gerekçeler,

Türkiye'nin bölgesel sorunları, özellikle 12 Eylül Darbesi sonrası yaşanan sıkıntılar ve insan hakları ihlalleri oldukça önemli gerekçelerdir ancak Yunanistan'ın vetoları ve Türkiye'ye karşı olumsuz tutumu, Topluluğu iki ülke arasında kurması gereken denge politikasından uzaklaştırmış ve Yunanistan'ın etkisiyle alınan kararlar ya olumsuz ya da Türkiye'yi oyalar nitelikte olmuştur (Çalış ve Metkin, 2017, s.15).

Yunanistan Türkiye'ye karşı sergilediği olumsuz politikayı 1999 yılına kadar aralıksız olarak sergilemiş, 1999 yılı her ne kadar yumuşama dönemine giriş olarak düşünülse de aslında ilişkiler "Rum faktörü" baz alınarak sürdürülmüştür. Bu dönemde Yunanistan'ın politikalarında yumuşamalar görülmektedir. Bu yumuşamalara 1959 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın sebebiyet verdiği düşünülebilir. Zira bu antlaşmalara göre Kıbrıs Ankara'nın onayı olmaksızın herhangi bir uluslararası örgüte üye olamayacaktır. Bu yumuşama ile Yunanistan'ın, Türkiye'nin olası veto hakkını ortadan kaldırmaya çalışıp akabinde de Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesi'nde aday ülke ilan edilmesine karşılık, Kıbrıs'ın AB üyeliğini garanti altına almak olarak değerlendirilebilir (Çalış ve Metkin, 2017, s.15).

3.2.3. 1990-99 Yılları Arası Türkiye- AB İlişkileri

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Birlik ile ilişkilerini düzenleyen temel mesele Soğuk Savaşın sona ermesidir. Doğu Almanya ile Batı Almanya'yı birbirinden ayıran Berlin Duvarı'nın yıkılması, SSCB'nin çözülmesi, Dünyanın her bölgesinde mühim politika değişikliklerini beraberinde getirmiş ve elbette değişen uluslararası sistemden Avrupa da etkilenmiştir. Özellikle güvenlik konusunda Avrupa'ya Doğu'dan gelen tehdidin ortadan kalkması AB'yi farklı konulara ağırlık vermeye itmiştir.

Değişen uluslararası ortamdan en fazla etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Nitekim Soğuk Savaş ortamında Türk dış politikası Doğu- Batı ekseninde gelişirken Avrupa Birliği ile ilişkiler bu eksenin gerektirdikleri doğrultusunda şekillendirilmeye çalışılmıştır. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber önemini yitiren Doğu- Batı eksenini Türkiye'ye daha esnek politikalar oluşturma imkanını vermiş ve Türkiye'de AB ile işbirliği kurmaktan ziyade çevresel etmenler göz önünde bulundurularak lokal ilişkilerin daha mühim olduğu fikri yer edinmeye başlamıştır.

Aslında Türkiye'nin bu tutumunda 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusuna Birlik tarafından olumlu yaklaşılmaması da etkili olmuştur (Eralp, 1997, s.106).

Bu dönem genel olarak ele alındığında Birlik ile Türkiye'nin ilişkilerine damgasını vuran 6 gelişmeden bahsedilebilir.

Bu gelişmelerden ilki dağılan Sovyetlerden kopan eski sosyalist ülkelerin sırayla Batı tarzı demokratik sistemleri benimsemesi ve pazar ekonomisine geçiş konusunda önemli adımlar atmalarıdır. Zira sistemde meydana gelen değişimle birlikte Avrupa bütünleşmesi bu ülkeleri kapsayacak şekilde düşünölmeye başlamıştır. Birlik bu kapsamda bu ölkelerle Avrupa Antlaşmaları imzalayarak geniş çaplı mali ve teknik yardımlarını bir sisteme oturtarak sürdürmeyi hedeflemişlerdir.

İkincisi, yukarıdaki hedef doğrultusunda siyasal birliğin güçlenmesi adına önemli bir adım olarak 1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile bütünleşme konusunda en büyük adımlardan biri atılmış ve Topluluk Avrupa Birliğı ismini almıştır.

Üçüncüsü, siyasal bütünleşmenin hızlanmasıyla kimlik-aidiyet tartışması yani Avrupa'nın sınırlarının tam olarak nasıl belirleneceğı konusunda tartışmalar başlamıştır. Eskiden ideolojik konulara fazla değinmeyen AB değışen dünya konjonktüründe ideolojik meselelere daha fazla önem vermeye başlamış, bu noktada Türkiye'nin Avrupa idealinin neresinde yer aldığı tartışma konusu halini almıştır.

Dördüncüsü, insan hakları vurgusunun büyük kitlelerce benimsenmesi ve Türkiye'de insan hakları konusunda Birlik ile anlaşamayan yönlerin ortaya çıkmasıdır.

Beşincisi, Türkiye'nin yaşadığı siyasal sorunlar, terörle mücadele ve elbette ki uzun zaman önce Birlik ile olan ilişkilerde büyük rol oynamaya başlayan Yunanistan'la olan sorunlar ve Kıbrıs meselesi önemini artırmıştır. Yunanistan'ın vetosuyla Ortaklık Konseyi'nin işleyememesi de uzlaşa ortamından uzaklaşmaya sebebiyet vermiştir.

Altıncısı, Türkiye ve AB'nin aradaki ilişkiyi farklı yorumlaması yani Türkiye'nin atılan her adımda tam üyeliğe giden bir adım olarak görmesine karşın AB ilişkileri ortak üyelik kapsamında değerlendirmeyi sürdürmüştür. (Oran, 2009, s.326-327).

3.2.4. AB Genişleme Politikası

Yukarıda da belirtildiği gibi uluslararası sistemde ortaya çıkan farklılıklarla birlikte ülkeler sistem içinde kendilerine güvenli alan sağlayacak çözüm arayışı içine girmiş, bu durumla en çok iç içe olan devletlerden biri de Türkiye olmuştur. Nitekim AB'nin siyasi ve kurumsal yapısında da meydana gelen değişiklikler ve zamanla aidiyet ve kimlik konusuna verdiği önemin artması Birliğin Türkiye ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Özellikle Birliğin Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile imzaladığı Avrupa Anlaşmalarıyla daha önce Türkiye'ye sağlanmayan kolaylıklar Doğu Bloğundan kopan Baltık ülkelerine yapılmış ve Türkiye bu yıllarda göz ardı edilmiştir.

1990'lı yılların başında genişlemenin nasıl olacağı, hangi ülkenin genişlemeye nasıl dahil edileceği tartışılırken Türkiye sadece Doğu ve Orta Avrupa devletlerinin gerisinde kalmamış, Malta ve Güney Kıbrıs'ın bile arkasında yer almıştır. Özellikle Güney Kıbrıs'ın 1990 yılında Birliğe tam üyelik başvurusu ve bu adımın Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen yürürlüğe konulması Ankara tarafından hoş karşılanmamış, tam aksine Türkiye karşılaştığı baskılarla bazı geri adımlar atmak durumunda bırakılmıştır (Oran, 2009, s.331). Güney Kıbrıs'ın Türkiye'nin tüm karşı çıkış çabalarına rağmen genişleme planına dahil edilmesinde Yunanistan'ın etkin rolü olduğu ve Güney Kıbrıs'ın olmadığı aksi durumda AB'nin Atina'nın olası veto yetkisini kullanması karşısında oluşacak yeni bir sorunla zaman kaybetmek istemediği yorumu yapılabilir.

3.2.5. Kopenhag Zirvesi

Genişleme fikrinin uygulama safhasının en önemli adımlarından birini Kopenhag Zirvesi oluşturmuştur. Zira bu zirvede AB'ye üye olmak isteyen ülkelere istenen koşullar belirlenmiştir. Bu kriterler ekonomik, siyasi ve topluluk müktesebatına uyum olarak üç grupta ele alınmıştır.

1- Siyasi Kriterler: Aday ülke öncelikli olarak demokratik sistemin inşasına önem vermeli, işleyişi hukuk kurallarına göre şekillendirmeli, azınlık haklarını göz ardı etmemeli ve tüm bu maddeleri kararlılıkla uygulayabileceği bir zemin oluşturmalıdır.

2- Ekonomik Kriterler: Aday ülkede daha güçlü işleyen bir ekonominin olması gerektiğinin yanı sıra AB içindeki ekonomik etmenlerle çok sayıda rakiple mücadele edebilecek ve düzeyde olmalıdır.

3- Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi: Aday ülke AB'nin belirlediği siyasi şartlar, ekonomik kriterler ve Birliğe uygun hareket etmelidir.

Bu kriterlerle aday ülkelerin uyumlu bütünleşmeyi sağlayan koşulları yaratmak için uyumu sağlamak adına görevlendirilen idari yapının da önemi vurgulanmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004, s.1).

“Kopenhag Zirvesi’nde alınan kararlar olumlu olmasına karşın, Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri’nin (MDAÜ) tam üyelik yolunda net bir tarih vermemesi belirsiz bir ortam yaratmıştır. Ayrıca beklentilerin kesin olarak öne çıkarılmaması ve Birliğin ticaret politikasının aşırı korumacı olması ilerlemeye ket vuran konular olmuştur. ” (Erçin, 2002, s. 18).

Kopenhag Zirvesi Türkiye açısından da önem taşımaktadır. Zira Zirvenin sonuç bildirisinde yer alan

“AT Zirvesi Türkiye ile işbirliğinin bir Gümrük Birliği kurulması ile ilgili olduğu ölçüde 1963 tarihli Ortaklık Anlaşması ve 1970 tarihli Katma Protokolde öngörülen perspektif içinde geliştirilmesi ve yoğunlaştırılması konusunda Lizbon’da toplanan AT Zirvesi’nde kabul edilen esasların etkili bir biçimde uygulanmasını Konseyden istemiştir.” (Oran, 2009, s.331).

ifadesi, AB’nin Türkiye ile olan bağına tam üyelik perspektifinde değil, gümrük birliği kapsamında düşündüğünü göstermektedir.

3.2.6. Gümrük Birliği

Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne yeniden sıcak bakmasının siyasal ve ekonomik bazda çeşitli sebepleri vardır. AB’nin derinleşme hareketinin kısa vadede bir genişlemeyle sonuçlanacağı düşünülmemiştir, bunun yanı sıra tam üyelik konusunda direktmenin Birlik ile olan bağı zayıflatacağı endişesi yaşanmıştır. Bunlara ek olarak Yunanistan faktörü oldukça önemlidir. Nitekim Yunanistan’ın Birlik çatısı altına girdikten sonra Türkiye’ye yapılan baskıların da yoğunlaştığı söylenebilir. Ekonomik

olarak ise Gümrük Birliği için oluşacak mevzuat uyumları ile ekonominin disiplin altına alınacağı, ekonomik istikrarsızlıkların son bulacağını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Gümrük Birliği'nin istenmesinde dış etkenler kadar iç etkenler de etkileyici olmuştur. Türkiye'deki siyasal iktidar sahiplerinin bunu bir iç politika aracı olarak görmeye başladıkları ileri sürülebilir. Zira vatandaşların Gümrük Birliği ile elde edeceği ayrıcalıklar ve görülecek olan ekonomik ilerlemede pay sahibi olan siyasal oluşumlar oy oranını artırabilecek ve bir sonraki icraatlarında daha büyük kitleler tarafından desteklenebilecek ve güvenileceklerdir.

Bunun yanı sıra Türkiye Gümrük Birliği ile daha büyük bir pazar içerisine girecek haliyle etkinliğini artıracak bu da beraberinde daha iyi yaşam şartları getirecektir. Bir diğer sebep ticaret engelleri ile ilgilidir. Ticaret engellerinin kalkmasıyla yüksek standartlarda üretilen ürünlerin AB pazarına gireceği ve böylece ihracatın artacağı düşünülmektedir (Oran, 2009, s. 333).

Aslında Türkiye Gümrük Birliği sayesinde AB ile yaşanan sorunları daha fazla derinleştirmeden ılımlı bir hava içerisinde bağları kuvvetlendirmek, değişen politik yapı içerisinde kaybettiği önemi yeniden sağlayarak en sonunda Birliğe tam üye sıfatıyla dahil olmayı amaçladığı, Gümrük Birliği'ni de bu amaç doğrultusunda bir araç olarak gördüğü şeklinde değerlendirebilir.

Türkiye ile Birlik arasındaki müzakereler Gümrük Birliği Komitesi tarafından yürütülürken uygulamadan kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin durumları da Gümrük İşbirliği Komitesi ele almıştır (Oran, 2009, s.334).Yönlendirme Komitesi müzakereleri çerçevesinde tarafların ele aldığı konuların başında:

- *Gümrük Birliği'nin uygulamaya alınma zamanı*
- *Malların serbest dolaşımını sağlayacak çözümler*
- *İşlenmiş tarım ürünlerine uygulanacak kurallar*
- *AKÇT ürünlerine uygulanacak sistem*

- *Tarım ürünleri, ortak gümrük tarifesine ve ortak ticaret politikasına uyum*
- *Gümrük Birliği'nin düzgün işleyişi için gerekli olduğu ölçüde mevzuatın yakınlaştırılması*
- *Türk işçilerin serbest dolaşımı*
- *Hizmetlerin serbest dolaşımı*
- *Yerleşme serbestisi*
- *Mali ve kurumsal işbirliği (Oran, 2009, s. 335) gelmiştir.*

Belirlenen konu başlıklarından Türk işçilerin serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, mali işbirliği alanlarında uzlaşma ortamı bir türlü yakalanamamış, uzlaşmaya varılan konular hakkında 1993 yılında Ortaklık Konseyi'nden karar çıkmıştır.

1994 yılına varıldığında Türkiye ve Birliğin Gümrük Birliği'ne olan bakış açılarındaki farklılık devamlılığını sürdürmüş, bir de araya tekrar Yunanistan ve Güney Kıbrıs faktörü dahil olmuştur. Yunanistan bu dönemde Güney Kıbrıs'ın AB'nin genişleme dalgasında alacağı ülkelerden birisi olması için çaba sarf etmiştir.

Yunanistan'ın ataklarının ardından Türkiye 1995 yılında Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın aracılığı ile AB dönem başkanı Fransa'nın Dışişleri Bakanı Alain Juppe'ye bir mektup göndermiş ve mektupta AB'nin Güney Kıbrıs ile müzakereleri başlatmak adına bir zamanlama programı oluşturduğu takdirde Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs ile daha yakın ilişkilerinin olacağı ve bir bütünleşme sürecinin gerçekleşme durumunun kaçınılmaz olacağını belirtmiştir (Tekeli ve İlkin, 2000, s.403). Yunanistan ve Kıbrıs meselesinin yanı sıra DEP davası, insan hakları ve demokrasi konusunda ki problemler de aynı dönemde sorun çıkarmaya devam etmiştir (Eralp, 1999, s.109).

Tüm bu sorunların gölgesinde Türkiye ile AB arasında yapılandırılan Gümrük Birliği'nin ne şekilde tatbik edileceğine dair kararlar, Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995

tarihinde gerçekleştirilen toplantıda netleştirilmiştir. Bu tarih ile birlikte, “Geçiş Dönemi” 1.1.1996 tarihinde tamamlanmış ve Ankara Anlaşması’nda belirtilen “Son Döneme” geçilmiştir (Karluk, 1997, s.187).

Gümrük Birliği temel olarak iktisadi ve ticari bir bütünleşme olarak görülse de gümrük sınırlandırılmalarının yok edilmesi gibi ticari çözümlerle kalmamış ve yapıya ilişkin farklılıkları da doğurmuştur. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararıyla Türkiye’de başta Rekabet Kurulu ve Patent Enstitüsü olmak üzere mevcut iç düzeni korumak ve piyasayı kontrol altında tutmak için yeni önlemler alınmıştır. Bununla birlikte, teknik mevzuat ve standartlar alanında da Dünya ve AB kriterlerine uygun standartları yakalamak için çalışmalar yapılmış; kaliteli üretim teşvik edilmiştir. Yapılan bu işlemlerle birlikte hem Türkiye piyasası daha düzenli ve istikrarlı bir hale gelmiş, aynı zamanda kamu sektörü ve özel sektör arasında işbirliği ortamı tesis edilmiştir (Varlı, 2003, s.2).

Bakıldığında Gümrük Birliği Türkiye’ye malların serbest dolaşımına ve mevzuata uyuma ilişkin bir takım yükümlülükler getirmiştir:

“– Türkiye 12 ve 22 yıllık listelerde bulunan eşyanın Topluluktan ithalatında uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla kaldıracaktır.

– Üçüncü ülke kaynaklı eşyaya uygulanmakta olan gümrük vergisi ve eş etkili vergilerde 31 Aralık 1995 tarihinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi’ne (OGT) uyum sağlanacaktır.

– İşlenmiş tarım ürünleri ticaretinde, Toplulukta uygulanan sistem getirilerek, Karar’ın 1 No’lu ekinde sayılan bu ürünlerin sanayi ve tarım payları tespit edilerek, toplam korumanın sanayi payına tekabül eden kısmının Topluluğa karşı sıfırlanması öngörülmüştür.

– Her iki taraf, ithalat ve ihracatta uyguladıkları miktar kısıtlamalarını kaldıracaktırlar. Ancak, Türk tekstil ürünlerine uygulanan miktar kısıtlamalarının kaldırılması Türkiye’nin Topluluğun bu konuda uyguladığı mevzuata uyum sağlaması koşuluna bağlanmıştır.

– Karar’ın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içerisinde Türkiye ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk araçlarını benimseyecektir.

Mevzuat Uyumuna İlişkin Yükümlülükler: 1/95 sayılı Kararın 8. maddesi gereği; Türkiye, Karar’ın yürürlüğe girdiği tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk müktesebatını iç hukuk sistemine dahil edecektir. Söz konusu müktesebat listesi daha sonra 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tespit edilmiş ve yaygınca bilinen teknik mevzuat uyumu çalışmaları bu vesileyle başlamıştır.

1/95 sayılı Karar’ın 54. maddesi ise, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatının mümkün olduğunca Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırılmasını öngörmektedir. Söz konusu maddenin ikinci paragrafında, Gümrük Birliği’nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlar şöyle sıralanmaktadır:

Topluluk ticaret politikası ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmaları,

– Sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet politikası,

– Fikri ve sınaî mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat,

– Gümrük mevzuatı ” (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017, s.1)

Gümrük Birliği ile birlikte bir takım yasaklar da meydana gelmiştir. Bunlardan biri yeni gümrük vergilerine yansımıştır. Zira Gümrük Birliği tarafların ticari ilişkilerde birbirlerine uyguladıkları gümrük vergileri ve eş yetkili vergileri artırmayı yasaklamıştır.

Bununla birlikte gelen bir diğer yasak ise Topluluğun Türkiye’den aldığı sanayi ürünleri üzerinedir. Bazı petrol ürünleri hayvan tüyünden yapılmak üzere dokuma halıları gibi bazı alanların dışarıda bırakıldığı sanayi ürünlerinden gümrük vergileri ve ölçülerine ilişkin engellemelere son verilerek Topluluğa düşen görevler başlamıştır (Uslu, 1996, s.21-22). Gümrük Birliği kararının sonuçlarının olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanları da mevcuttur. Türkiye AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği neticesinde dış ticaretteki payını artırmış, uluslararası pazarda tutunmak adına

hizmet ve ürün verimliliğini artırmış, firmalar kapasitelerini artırma yoluna gitmiştir. Ancak bahsedildiği üzere Gümrük Birliği kararının olumsuz etkilerine dikkat çeken bir çok görüş de vardır. Özellikle sanayi sektöründe muhafaza etmeye ilişkin tedbirlerin büyük miktarda düşürülmesi serbest rekabet şartlarının etki oranının yükselmesi, enerji maliyetlerinin fazlalığı, işgücü maliyetlerindeki artış Türkiye’yi zorlayan yönleri oluşturmuştur (Uslu, 1996, s.21-22).

Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girmesi, rekabet ürün çeşitliliği, kalite, ucuz fiyat gibi konularda olumlu gelişmeler sağlarken girdi maliyetlerinin artması, rekabet edemeyen firmaların kapanması, diğer ülkelerle de ticari değişiklikler yapmak zorunda kalması gibi nedenlerden dolayı beklenen faydanın görülmemesinin yanı sıra, tam üyeliğe geçişi de kolaylaştırmadığı söylenebilir.

3.2.7. Amsterdam Zirvesi

17-18 Haziran 1997 yılında toplanan Amsterdam Zirvesi sonucu oluşturulan Amsterdam Antlaşması kurucu antlaşmalarda meydana getirdiği değişiklikler sebebiyle önem teşkil etmiştir. İki önemli fark bu metinde çok önemlidir. İlki, bu metnin yeni bir yapılandırma getirdiği ve yazılı antlaşmalarda daha önce yer verilmeyen konulara ilişkin maddelerin eklenmesidir. “Birlik, temel özgürlüklere, 4 Kasım 1950 tarihli Roma İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumayla İlgili Avrupa Konvansiyonu’nun garanti etmiş olduğu çerçevede ve üye devletlerin demokratik gelenekleriyle Topluluk hukuku geleneklerinden kaynaklanan şekilde riayet eder” maddesi yer almıştır.

Amsterdam Antlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle bahsi geçen madde Birliğe üye olmak adına zorunlu bir koşul olarak ortaya çıkmıştır. Diğer farklılıkta, Konvansiyona uygun olmayan ve kurallarla bağdaşmayan hareketler sergileyen üye ülkelere ilişkindir. Buna bağlı olarak ilkelere aykırı davranan ülkenin AB Konseyi’ndeki oy hakkı, diğer ülkelerin üçte birinin teklifi ve oybirliğiyle karar alınması şartıyla askıya alınabilecektir kuralı gelmiştir (Karluk, 2003, s.105).

3.2.8. Gündem 2000 ve Türkiye

AB Komisyonunun hazırladığı ve katılım öncesi ortaklığa dair adımlar konusunda önerileri düzenleyen Gündem 2000 raporu 16 Temmuz 1997 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarihe kadar AB ile ilişkilerini geliştirmek için çabalayan Türkiye Raporun yayınlanmasının ardından tesis etmeye çalıştığı perspektifi yakalayamamasından dolayı beklentilerine olumlu cevap alamamıştır. Raporun açıklanmasını bekleyen Türkiye'nin raporda yer alanları gördükten sonra beklentilerinin gerçekleşmemesinden dolayı hayal kırıklığına uğradığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim AB'den umduğu gelişme tam üyelikle alakalı hususken, belgede ayrı başlık halinde ele alınan AB - Türkiye ile ilişkilerinin Türkiye'nin beklediğinin aksine yalnızca Gümrük Birliği ilişkisi olarak sürdürme isteği olduğunu görmek mümkündür.

Raporda Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin ve Güney Kıbrıs'ın 2000'li yıllarda iki dalga olarak Birliğe katılımı öngörülmüş, ilk dalgada Kopenhag Kriterlerine en fazla uyum sağladığı düşünülen 6 ülkeye (Slovenya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Güney Kıbrıs), ikinci dalgada ise bahsi geçen 6 ülkeden daha geride kaldığı söylenen 5 ülkeye (Bulgaristan, Litvanya, Slovakya, Letonya, Romanya) yer verilmiş, Türkiye ikinci dalgada dahi göz ardı edilmiştir (Oran, 2009, s.345).

Türkiye raporun yayınlandığı tarihlerde AB'nin gözünde hala büyük sorunları olan bir ülke konumunda olmaktan kurtulamamıştır. Nitekim o dönem insan hakları, demokratikleşme, Güneydoğu sorunlarından bir türlü sıyrılamayan Türkiye aynı zamanda ekonomik istikrar konusunda da sıkıntılı bir dönemde olmuştur. Tüm yaşanan bu olaylar Türkiye'yi AB'ye üyeliğine başvurmada ehil ancak tam üye olma konusunda yetersiz göstermiş, Birlik ilişkileri bir süre daha Gümrük Birliği çerçevesinde sürdürmekten yana olmuştur.

3.2.9. Lüksemburg Zirvesi ve Türkiye

Türkiye, 1990'lı yıllarda AB'ye üyelik sürecinde görmek istediği olumlu adımları zirvelerde aramış olsa dahi; AB, Türkiye ile aynı görüşte olmadığından raporlarını aksi yönde düzenlemiştir. Türkiye özellikle Gündem 2000 Raporu'nda da beklentilerinin gerçekleşmemesinin ardından, 12-13 Aralık 1997 tarihinde düzenlenen

Lüksemburg Zirvesi'ne yoğunlaşmış ancak Lüksemburg Zirvesi sonuçları da bir önceki raporlardan farklı görüşleri sunmamıştır. Zirve'deki görüşler doğrultusunda; hangi ülkelerin genişlemeye dahil edileceği, mali yardımların nasıl yapılacağı, adayların gösterdikleri gelişmeleri raporlayan ilerleme raporlarının hazırlanmasına dair kararlar alınmıştır. Türkiye genişleme sürecinde yer alan Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyet, Slovenya, Romanya, Slovakya, Litvanya, Letonya ve Bulgaristan'dan oluşan on Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ve Güney Kıbrıs'ın aksine bu sürece dahil edilmemiş buna karşın Zirve'nin sonuç bildirisinin 35. paragrafında Türkiye'nin üyeliği 4 koşula bağlanmıştır.

Buna göre;

“ (...) Konsey Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğe ehil olduğunu teyit etmektedir. Türkiye diğer aday ülkelerle aynı kriterler temelinde değerlendirilecektir. Üyelik müzakerelerine başlamayı sağlayacak siyasi ve ekonomik koşullar bulunmamakla birlikte, Konsey, üyeliğe hazırlamak üzere Türkiye'yi her alanda AB'ye yakınlaştıracak bir strateji tanımlanmanın önemli olduğu görüşündedir. Bu strateji Ankara Anlaşması potansiyelinin geliştirilmesi, gümrük birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulamaya konması, mevzuatın yakınlaştırılması ve birlik müktesebatının ele alınması, (...) çeşitli programlara ve kurumlara katılımın durum bazında kararlaştırılmasını içermektedir (...) Ayrıca Avrupa Konferansına katılım, AB üyesi devletlerin ve Türkiye'nin ortak menfaati haiz alanlarda diyalog ve işbirliğini güçlendirmelerini sağlayacaktır. ” (Oran, 2009, s.346).

Türkiye için istenen koşullar ise;

“ (...)

1. İnsan hakları alanında ki norm ve uygulamalarının AB'ninkilerle uyumlaştırılması çerçevesinde Türkiye'nin başlattığı siyasi ve ekonomik reformların takibi

2. Azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması

3. Yunanistan ve Türkiye arasında tatmin edici ve istikrarlı ilişkilerin oluşturulması, anlaşmazlıkların özellikle Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözümlenmesi

4. BM Güvenlik Konseyi kararlarından hareketle Kıbrıs'ta siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla BM'nin koruması altında yürütülen müzakerelere Türkiye'nin destek vermesi olarak yer almıştır” (Oran, 2009, s.346).

Buradan yola çıkılarak Türkiye bu Zirvede de Birliğe tam üyelik için şu an için ehil bulunmamış ve diğer ülkelerden farklı bir muameleye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte ilişkilerin seyrini belirleyen temel koşul Türkiye'nin göstereceği siyasi ve ekonomik ilerlemeler olarak ifade edilmiştir. Özellikle Türkiye ve Yunanistan ile olan ilişkileri ve Kıbrıs sorununun iyileştirilmesi ve bu konudaki tutumu Birliğe üyelikte belirleyici rol oynayan bir diğer etken olmuştur.

Tüm bu gelişmeler ışığında Türkiye tarafı aşağıdaki açıklama şu şekilde olmuştur:

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları'nın 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yaptığı toplantıda, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek yanlı müracaatına binaen “Kıbrıs”la tam üyelik görüşmelerinin başlatılması kararı alınmıştır.

Türkiye, söz konusu karar ve doğuracağı sonuçlarla ilgili olarak aşağıdaki hususları AB üyesi ülkelerin ve uluslararası kamuoyunun dikkatine getirmekte yarar görmektedir.

1. Kıbrıs'la ilgili 1959-60 Anlaşmaları, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarından oluşan beş taraf arasında akdedilmiştir. Bu Anlaşmalar, Ada'daki iki toplum arasında olduğu kadar, bölgedeki barış ve istikrarın korunmasını teminen Türkiye ve Yunanistan arasında da bir denge tesis etmiştir. 1960 Anlaşmaları Ada'daki iki tarafın siyasi ve hukuki eşitliğini tescil etmiş, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarını 1960 Cumhuriyeti'nin iki kurucu ortağı haline getirmiştir. Bu çerçevede, Ada'da egemen üsler bulunduran İngiltere'nin yanında, Türkiye ve Yunanistan'a garantör devletler ve iki anavatan olarak Kıbrıs'ta kurulan iç ve dış dengenin korunması için eşit hak ve sorumluluk tanınmıştır. 1960'da kurulan ortaklık devletinin 1963 yılında Rumlarca silah zoruyla yıkılmasından bu yana, Ada'nın tümünü temsil etmeye yetkili tek bir devlet, hükümet ve parlamento mevcut değildir. Bugün Kıbrıs'ta iki ayrı egemen halk ve bunların oluşturduğu iki ayrı demokratik sistem, iki ayrı hukuki düzen ve iki ayrı devlet mevcuttur.

2. Güney Kıbrıs'ta yönetim sadece Rum tarafının hükümetidir. Kıbrıs Rumlarının kendi yıktıkları ortaklığın unvan ve sıfatlarına sahip çıkma iddiaları kendilerine meşruiyet kazandırmaz, Kıbrıs'ta 34 yıldır süregelen çözümsüzlüğün temelinde, Kıbrıs Rum tarafının gayrimeşru sıfat ve iddialarını sürdürme çabası yatmaktadır. İki tarafın serbest iradeleriyle bir siyasi çözüme ulaşıncaya kadar, taraflardan birinin Kıbrıs adına uluslararası hukuki ve siyasi sonuçlar doğuracak tasarruflarda bulunması yasal ve meşru olmadığı gibi mümkünde değildir.

3. Lüksemburg'da alınan karar, 1959/60 Anlaşmalarının ihlali anlamına gelmektedir. Şöyle ki:

- 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluşlara ve ittifaklara katılmayacağını öngörmektedir.

- 1960 Garanti Antlaşması, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle tamamen veya kısmen siyasi ve ekonomik birliği giremeyeceği hükmünü içermektedir.

4. Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde, Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulunması yönündeki çabaları desteklenmiştir. Çözüm çabaları BM Fikirler Dizisi'nin 1992 yılında, Kıbrıs Rum tarafınca reddedilmesi sonucu çıkmaza girmiştir. AB üyeliğinin, kapsamlı çözüme ulaşılmadan sonra iki tarafça müzakere edilmesinde üyeliğin referandum yoluyla her iki halkın onayına sunulması BM Fikirler Dizisi'nde öngörülmüştür. Ancak, geçen süre zarfında Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Rum Yönetimi'ne tam üyelik yolunda açtığı kapı, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin görüşme süreci üzerinde yıkıcı etkiler yapmıştır. Sonuçta, Rum Yönetimi'nin, Kıbrıs Türk tarafı ile bir uzlaşma aramadan Avrupa Birliği'ne girerek Yunanistan'la dolaylı yoldan bütünleşmeyi sağlamak dışında bir amacı kalmamıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karar böyle bir tek taraflı amaca hizmet etmektedir.

5. Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1990 yılında yaptığı tek yanlı başvuru üzerine Lüksemburg Zirvesinde aldığı kararla, Kıbrıs'ta, siyasi açıdan iki eşit tarafın mevcudiyeti gerçeğine sırt çevirmektedir. Avrupa Birliği bu karar ile hem Ada'nın bağımsızlığının dayandığı iki toplumlu temeli, hem de yıkılan ortak devletin yerine konulmaya çalışılan federal çözümün parametrelerini yok etmekte ve toplumlararası temel üzerinde bir çözüm aranması şansını ortadan kaldırmaktadır. Bu ağır bir sorumluluktur.

6. Zirve sonuç belgesinde, GKRY'nin AB üyeliğine ilişkin olarak bu katılımın Ada'daki tüm toplumların yararına olacağı ifade edilmektedir. Kıbrıs'ta iki eşit ve

ada'nın ortak sahibi iki halkın mevcudiyetini yok sayan ve Kıbrıs sorununun temelini teşkil eden eşitlik ilkesini ortadan kaldırmaya yönelik bu yaklaşım kabul edilemez.

KKTC Hükümeti Lüksemburg Zirve sonuçlarıyla ilgili olarak bir açıklama yapmıştır. KKTC hükümetinin açıklamasında kaydettiği hususlar tarafımızdan da desteklenmektedir.

7. Türkiye, Rum Yönetimi'nin meşru olmayan bu müracaatının 1959-60 Anlaşmaların aykırı olduğunu 1990'dan bu yana her aşamada AB organlarının, AB üyesi ülkelerin ve Birleşmiş Milletlerin dikkatine getirmiştir. Türkiye ayrıca, AB Konseyi'nin bu müracaatla ilgili olarak 6 Mart 1995 tarihinde almış olduğu karara karşı hukuki ve siyasi itirazlarını kayda geçirmiş ve bu kararı kabul etmediğini açıklamıştır. Türkiye Lüksemburg Zirvesi'nde alınan son kararın da, uluslararası hukuka aykırı olduğu kadar, AB'nin temel ilkelerine ters düştüğünü değerlendirmektedir.

8. Avrupa Birliği uluslararası hukukun gereği olarak, uluslararası anlaşmalara saygı göstermek durumundadır. Avrupa Birliği bu anlaşmaları ihlal ederek Kıbrıs Adası'nın geleceği ile ilgili tek taraflı kararlar almak ve uluslararası mükellefiyetler yaratmak hakkına sahip değildir. Türkiye yukarıda belirtilen hukuki ve siyasi nedenlerle Lüksemburg Zirvesi'nde alınan Kıbrıs'la ilgili kararı kabul etmemekte ve bunun uygulanamayacağı görüşünü taşımaktadır.

9. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 20 Ocak 1997 tarihinde iki ülke Cumhurbaşkanı'nınca kabul edilen ve 21 Ocak 1997 tarihinde TBMM'de onaylanan Ortak Bildiri ile Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Rum Yönetimi'yle üyelik müzakereleri başlatması durumunda nasıl bir ortak tutum takınacaklarını açıklamışlardır. Türkiye, garantör ülke olarak Kıbrıs'ta uluslararası anlaşmalardan doğan hak ve menfaatlerini korumaya, Kıbrıs Türk halkına karşı ahdi yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edecektir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1997, s.1)

Sonuç olarak Lüksemburg Zirvesi Yunanistan'ın muhalefetinin yanı sıra iç sebeplerden kaynaklı Almanya'nın muhalefetinin de etkisiyle Türkiye'ye adaylık tanımamış ve Türkiye tam üyelik konusunda olumlu yönde ilerleme kaydedememiştir. Buradan sonra Helsinki sürecinin getirdiklerinin yanı sıra Yunanistan'ın Birliğe üyeliğinin ardından Türkiye'ye yansımaları ele alınacak olup Yunanistan faktörünün Türkiye'nin Birlik üyeliğinde ne denli etkili olacağı tartışılacaktır.

3.3. Yunanistan'ın Birliğe Üyelik Süreci ve Türkiye'ye Etkileri

Avrupa, bütünleşmesinin başlangıcından bu yana bir takım yapısal dönüşümler geçirmiş gelişim sürecinde yeni ilkeler ve hedefler doğrultusunda hareket ederken derinleşme politikasının yanı sıra uyguladığı genişleme politikası ile de bünyesine yeni üyeler katmıştır.

Elbette Birliğin genişleme politikası çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Nitekim Birliğin bünyesine almak için oluşturduğu kriterlerin uygulanması konusunda gösterdiği kararlılığın her ülkeye karşı aynı oranda olup olmadığı tartışma yaratmıştır. Özellikle Türkiye'nin Birliğe üyelik işlemleri boyunca bu durum birçok kez dikkat çekmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların Birlik ile olan ilişkilerdeki yansımaları da Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik başvuruları esnası ve sonrası yaşanan durum açısından sürekli karşılaştırılan bir durum oluşturmuştur.

3.3.1. AET - Yunanistan İlişkisi ve AET'nin Türkiye ve Yunanistan'a Olan Bakış Farklılığı

1960'lı yıllarda dış politikalarını neredeyse birbirinden aldığı tehdit algısına göre şekillendiren iki ülkenin uluslararası platformda takındığı tavır aynı olmuş, Yunanistan'da tıpkı Türkiye gibi yönünü Batı'ya çevirmekten yana kullanmıştır. İki ülke arasında Kıbrıs sorununun gerginleşip ciddileştiği dönemde Yunanistan AET'ye "Ortak Üyelik" başvurusunda bulunmuş Kıbrıs ve Ege sorunlarını çözmeye hem arkasına Topluluğun desteğini almak istemiş hem de Birlik içinde yer alarak Türkiye'yi dışlayan bir tutum sergilemeyi amaçlamış olduğu gözlemlenebilir.

Topluluk ve Yunanistan arasında en büyük sorun tarım ürünleri konusundan çıksa da elbette bu sorun Yunanistan'ın Topluluğa üyelik müzakerelerini yavaşlatacak bir tesirde ele alınmamıştır. Buradan yola çıkılarak, Yunanistan'a sergilenen ilk farklı yaklaşımı Komisyon Başkanı Manshold'ın sözlerinde görmek mümkündür. Zira Manshold bu tutumun bir istisna olduğunu ve bunun diğer ülkeler için bir örnek teşkil edemeyeceğini vurgulamıştır ki zaten o sırada ortaklık başvurusu yapan Türkiye'den başka bir ülke bulunmamaktadır (Tekeli ve İlkin, 2000, s.154). Bu noktadan hareket edildiğinde mesajın doğrudan Türkiye'ye verildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunanistan'ın başvurusu iki yıl içinde sonuca bağlanırken Türkiye için bu süre iki katı yani dört yılı bulmuştur. Ülkelere karşı sürdürülen farklı tutumlar Komisyon raporlarına da yansımış, Türkiye bu yıllarda yaşadığı askeri darbenin de etkisi ile Yunanistan'a oranla daha az gelişmiş ve sorun çıkarmaya daha meyilli bir ülke olarak tasvir edildiği yorumu yapılabilir.

Yunanistan gerek nüfus yoğunluğu gerek ekonomik yapısı sebebiyle AB'nin hazmetme kapasitesine daha uygun olarak değerlendirilmiş, Türkiye kalabalık nüfusu ve istikrarsız ekonomik durumundan ötürü Yunanistan'ın gerisinde kalmıştır. Her iki ülke ile de yapılan "Ortaklık Anlaşması" Gümrük Birliği'ne dayandırılmış olup ileri dönemlerde bu iki ülkeye tam üyelik olasılığını açık bırakmıştır.

Yunanistan'ın, Birliğe tam üyelik hakkı kazanmasından sonra Türkiye için süreç hızlı işletilmemiştir. Türkiye için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olarak belirlenen dönemler öngörülmüştür. Yunanistan için hazırlık dönemi atlanarak sadece geçiş dönemi öngörülmüştür. Bu durumdan hareketle Türkiye'ye tam üyelik vermek yerine, Türkiye ile imtiyazlı ortaklık ilişkisine daha sıcak bakıldığı söylenebilir. (Pazarıcı, 1991, s.76). Yani anlaşmaların temel yapısı aynı olmasına karşın Yunanistan için yaratılan ortam Türkiye'ye oranla daha destekleyici bir duruma bürünmüştür.

Yunanistan için hızlı tutulan süreç Türkiye'nin Birliğe üyeliği önünde de engelleri beraberinde getirmiştir. Nitekim Yunanistan Birliğe üyeliğinde temel hedeflerinden biri olan, Ege sorunu ve Kıbrıs sorununun çözümünde aradığı uluslararası desteği yanına alarak Türkiye'ye uygulamaya çalıştığı yalnızlaştırma politikasını uzun yıllar istikrarlı bir şekilde devam ettirmeyi başarmıştır. Yunanistan, Türkiye AT'ye ortak üyelik başvurusunda bulunur bulunmaz Topluluğa Türkiye aleyhinde düşünceler dile getirmiş ve zamanla söylemlerini artırarak devam ettirmiştir.

Türkiye AET ile Ankara Anlaşması'nı imzalamasının ardından Yunanistan anlaşmanın Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) tarafından onaylanmasını engellemeye çalışmış, Yunanistan'ın anlaşmanın onaylanmasını engelleme çabaları neticesinde ileride Gümrük Birliği ile olan zamanlama çizelgesinin GATT'a sunulması şartıyla Ankara anlaşması GATT'dan onay almadan ancak

reddedilmeden geçmiştir (Günuğur, 1995, s.179). Buna ilaveten Yunanistan Türkiye'ye yapılacak yardımların önünü kapatmayı seçmiş ancak veto hakkını Kıbrıs'ın Birliğe üyeliğinin ardından kullanmamayı tercih etmiştir. Zira bu tercihten vazgeçmesine sebep olarak Kıbrıs'ın zaten Türkiye kararlarını Atina'ya gerek kalmadan veto etmesi edeceği olarak düşünülebilir.

3.3.2. Yunanistan'ın Birliğe Tam Üyelik Süreci

1960'lı yıllardan 1980'li yıllara gelene kadarki süre süre her iki ülkenin Topluluğa ortak üyelik başvuru süreçlerini kapsamıştır. İki ülke için farklı olan durum ise Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik için başvurusunun ardından kabul edilmesine karşın Türkiye ile müzakerelerin devam etmesidir.

Bununla birlikte iki ülke ilişkilerinde gerilimin tırmanması Türkiye'nin Toplulukla olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir. Yunanistan'ın Topluluğa üye olması artık aynı zamanda Birlik üyesi olması ilerleyen safhalarda Türkiye'nin Toplulukla olan müzakere süreçlerini de daha zorlayıcı hale getirmiştir. Nitekim Topluluğa tam üye perspektifi ile bağlanan Yunanistan fırsat bulduğu her zamanda Türkiye aleyhine faaliyet yürütmüş, akabinde Ege sorunu ve Kıbrıs etkili bir biçimde Türkiye önüne konulan bir şart haline gelmiştir.

1967 yılında Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın yönetimi ele geçirmesi Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs sorununu tırmandıran bir gelişme olarak ilişkilere yansımıştır. Çünkü askeri cunta EOKA terör örgütü aracılığıyla Enosis'i gerçekleştirecek hamleler yapmayı planlamış ancak Cunta rejimi Türkiye'nin gerçekleştirdiği müdahale ile emeline ulaşamadan son bulmuştur (Bölükbaşı, 1997, s.40).

Yunanistan'ın Topluluğa tam üyelik için başvurduğu tarihlerde Türkiye, dışta Amerikan ambargosuyla uğraştığı gibi iç politikalarından kaynaklı birçok sorunla da mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu sebeptendir ki uluslararası politikada her daim Yunanistan'ın hamlelerini dikkatle takip eden Türkiye ilk kez Yunanistan hamlesini tekrar etmemiş, Atina Topluluğa hızla yaklaşırken Türkiye Topluluktan uzaklaşmaya başlamıştır. Nitekim askeri darbeye Toplulukla ilişkileri dondurulan Yunanistan 1974

yılında demokratik yönetime kavuşmasının akabinde hiç vakit kaybetmeden 1975 yılında Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Yunanistan Topluluğa yaptığı tam üyelik başvurusuyla ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etmeyi amaçlamıştır. Ekonomik olarak hedeflediği temel konular pazarını canlandırmak, yabancı sermaye akımını ülkeye getirmek, gelişmiş ülkelerin teknolojilerinden faydalanmak, ödemeler bilançosu problemlerini çözüme kavuşturmak olarak ele alınırken; siyasi amaçları doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren hedeflerdir. Zira Yunanistan Topluluğa üye olarak edineceği oy hakkı ve söz hakkı ile birlikte Türkiye aleyhine karar alınabilmesini sağlayacak, Türkiye ile arasındaki sorunlarda Topluluğun gücünü alarak hareket edebilecektir (Soydal, 1992, s.49).

Yunanistan aslında Topluluğun aradığı kriterleri sağlıyor olmamasına karşın Topluluk tarafından müzakerelere başlamak için uygun bulunmuştur. 1981 yılında Yunanistan'ın AET'ye dahil olmasıyla, ülkenin içinde bulunduğu dikta rejim (1967-1974) yerini demokrasiye bırakmıştır. Bu tarihlerde AET'nin Yunanistan'daki siyasi konulara, demokrasinin pekişmesine attığı önem ekonomik konuları göz ardı etmesine olanak sağlamıştır. Üstelik ekonomik kriterleri sağlamamasının yanı sıra siyasi kriterleri de yerine getirememesine rağmen üyeliğe kabul edilmesi Yunanistan'ın Avrupa tarihi ve kimliğinin oluşmasında baş aktörlerden biri olduğuna dair inancın etkisini de gözler önüne sürdüğü söylenebilir (Erdal ve Çolakoğlu, 2007, s.74). Bu durum Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı oldukça şanslı kılmıştır, zira Yunanistan doğuştan Avrupa'nın bir parçası olarak kabul edilirken Türkiye'nin kültürel yapısının Avrupa'ya uygunluğu tartışılan bir konudur.

Yunanistan'ın siyasi istikrarsızlıklarının yanı sıra ekonomisinin de zayıf olduğu bilinmesine rağmen üye devletler Yunanistan'ı dışarda bırakmak yerine, Birliğe dahil ederek hem demokratikleşmelerinin daha hızlı olmasına hem de ekonomik gelişmelerine katkı sağlamışlardır. Ayrıca Yunanistan diğer devletler ile olan ilişkilerde de kararlarda hak sahibi olmuştur. Yunanistan'ın Birliğe daha kolay kabul edilmesinin sebebinin diğer devletler ile geçmişten gelen kültürel ve siyasi bağlar olabileceği düşünülebilir.

3.3.3. Yunanistan'ın Topluluğa Üyeliğinin Ardından Türkiye ile Topluluk İlişkileri

Yunanistan'ın 1981 yılında Topluluğa tam üye olması, o dönem özellikle iç politika, demokrasi ve hukukun işleyişi konusunda sıkıntılar yaşayan Türkiye'nin Toplulukla olan ilişkilerinin daha da çıkmaza sürüklendiği söylenebilir.

Yunanistan yeniden demokrasiye geçerken Türkiye'de yaşanan askeri darbe Avrupa'nın Türkiye'ye olan bakışını olumsuz yönde sürdürürken unutulmaması gereken konu, Topluluğun Yunanistan'ın içlerine alındığı taktirde demokratikleşme sürecinin daha hızlı gelişeceğini düşünmesine karşın Türkiye'ye aynı yumuşak tavırla yaklaşmamış olduğudur. Zira Topluluğun, Türkiye'de yaşanan darbe sonrası demokrasiye geçiş sürecini hızlandırmak adına kendi üzerine herhangi bir sorumluluk almaya ihtiyaç hissetmediği gözlemlenebilir. Diğer yandan Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerini düzeltmek amacıyla yaptığı girişimler genellikle Yunanistan'ın engellerine takılmıştır.

Yunanistan Topluluğa üye olmasının ardından Türkiye'ye olan tutumunu sertleştirmiş, mali yardımlara veto hakkını kullanmış, Topluluğa üyeliğinde büyük ölçüde Kıbrıs'ın gündeme alınmasını sağlamaya çalışmıştır. Nitekim Yunanistan bu şekilde davranarak Türkiye'yi veto etme hakkını korumuş, bu konuda Topluluğun kararlarını da etkilemekte başarılı olmuştur. Bunun bir örneğini AT'nin Türkiye'nin başvurusunu Yunanistan ile ilişkileri düzeltmesi gerektiğini söyleyen bir raporla görmek mümkündür (Çubukçu ve Taşhan, 1983, s.50).

Yunanistan'ın tam üyeliği sonrası Türkiye aleyhine gösterdiği tavır, Topluluk üyesi diğer devletlerden bazılarının düşündüğü ama açıkça sergilenmeyen bir tavır olduğundan Yunanistan tarafından gündeme getirilmesi Topluluğun düşüncesine paralel bir tutumdur. Almanya için Türk işçilerle yaşadığı sıkıntılar Fransa, İtalya ve Portekiz için de tekstil ihracatının hacmi önemli bir konudur. Bu nedenlerle Yunanistan'ın uluslararası platformda çizdiği mağdur imajına destekçi bulmayı sürdürdüğü söylenebilir (Eralp, 1997, s.58).

3.3.4.1999'a Kadar Olan Dönemde Yunanistan Faktörünün AB-Türkiye İlişkilerine Etkisi

1990'lı yıllar Yunanistan'ın yoğun olarak Türkiye aleyhinde sürdürdüğü çalışmaları yoğunlaştırdığı dönemi kapsamaktadır. Yunanistan bu yıllarda aktif olarak Türkiye'nin Birlik içinde attığı adımları takip ederek Ankara'nın isteklerini veto eden bir tavır sergilemiştir. Yunanistan'ın bu yönde sürdürdüğü çabanın ilk örneğini 1994 yılında görmek mümkündür. Zira Yunanistan'ın bu tarihte yaptığı dönem başkanlığının etkisiyle 1990 yılında AB'ye tam üyelik perspektifiyle bağlanmak isteyen Kıbrıs Rum Yönetimi'nin önünü açan kararlar Korfu Zirvesi'nde alınmıştır.

Yunanistan'ın bu yıllarda engellemeye çalıştığı bir diğer konu Birlik ile Türkiye arasında gerçekleşmesi gereken Gümrük Birliği'dir. Katma Protokol gereği, 1995 yılında yeniden düzenlenmesi gereken bir antlaşma metnine ihtiyaç duymadan taraflar arasında Gümrük Birliği'nin sağlanacağı öngörülmüştür. Fakat tüm bunlara rağmen ortaya sözde bir anlaşma ve üye ülkelerin her birinin istediği taktirde anlaşmayı veto etme yetkisi çıkarılmıştır. Buna bağlı olarak fırsatı kaçırmak istemeyen Yunanistan, Türkiye ve Birlik arasında oluşacak Gümrük Birliği'ni veto etmiştir (Günoğur, 1995, s.82).

3.3.5. Kıbrıs Rum Kesimi'nin Üyeliği

Yunanistan'ın Rum kesiminin üyeliği ile ilgili asıl amacının Gümrük Birliği'ni engellemekten ziyade Birlik ile Türkiye arasında engeller çıkararak Kıbrıs konusunda kendi lehine atılan adımların kolaylaşmasını sağlamak, Kıbrıs'ın Birliğe üye olmasını sağlayarak Birlik içinde Türkiye'ye karşı elini kuvvetlendirmek olduğu düşünülebilir.

Ancak Kıbrıs'ın tamamının değil, sadece bir bölümünün AB'ye alınması, fiili olarak AB'nin tarafsızlığını bitireceğinden ötürü üye devletler başta bu fikre sıcak yaklaşmamıştır, Yunanistan'ın da bu sebeple daha saldırgan bir politika izlemeyi tercih ettiği gözlemlenebilir. Yunanistan'ın Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye yaptığı tam üyelik başvurusuna belirgin bir tarih almak için sergilediği tutum ve Avrupa Parlamentosu'nun da insan hakları ve demokrasi konusunda getirdiği yaklaşımlar sonucunda Gümrük Birliği ile ilgili paket bir türlü imzalanamamıştır (Günoğur, 1995, s.

83). Neyse ki özellikle Fransa'nın girişimleriyle tıkanan süreç açılmış Yunanistan artan baskılar sonucunda veto kararını geri almış ve taraflar arasında Ortaklık Konseyi Kararı 6 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir..

Akabinde, Yunanistan'ın Türkiye'nin Birlik'le olan ilişkilerine olumsuz etkisini Lüksemburg Zirvesi'nde görmek mümkündür. Lüksemburg Zirvesi 12-13 Aralık 1997 yılında toplanarak Gündem 2000 raporu ve genişleme süreci ile ilgili stratejik kararlar almıştır (Oran, 2009: 346). Bu Zirve'de olumlu sonuçlar çıkmasını muhtemel gören Türkiye'nin beklentileri karşılanmamış, Yunanistan'ın girişimleriyle Zirveden Ankara'yı çok olumsuz etkileyen sonuçlar çıkmıştır. Kıbrıs'ın bir bölümünün AB'ye üye olması kararının önünün açılması Yunanistan'ın Gümrük Birliği'ne koyduğu vetoyu kaldırması konusunda verilen garantinin gerçekleştiğini göstermiştir.

Nitekim genişleme sürecine dahil olacağını düşünen Türkiye genişlemede yer alamazken Yunanistan'ın çabaları neticesinde Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üyelik yolunda önü açılmıştır. AB Komisyonu'nun Türkiye'yi aday olarak ele almaması buna karşın Kıbrıs Rum Kesimi'nin büyük bir sıçrama yapması Türkiye'yi birden fazla alanda mücadele etmek durumunda bırakmıştır. Bunlardan ilki Kıbrıs konusu üzerinedir. Komisyon'un Kıbrıs hakkında olumlu yönde aldığı kararların ardından Ankara'nın yürüteceği politikanın başında AB'nin Kıbrıs Rum Kesimi ile müzakere sürecinin başlamasını engellemek olarak düşünülebilir. Bir diğer önemli konu ise Türkiye'nin kendi imajını düzeltmeye ilişkin göstereceği çabadır. Bunun için Türkiye'nin kendi aleyhinde öne sürülen unsurları ortadan kaldırması ve karar almada etkili ülkeler nezdinde daha etkin bir politika izlemesi gerektiği düşünülmüştür (Kohen, Milliyet, 1997).

4. HELSINKİ ZİRVESİ SONRASI TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİ

1999 yılı gerek Türkiye - Yunanistan ilişkileri bağlamında gerekse Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli bir yıldır. Nitekim Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin bu tarihe kadar olan seyri zaman zaman dalgalansa dahi genel olarak sert ölçekli olarak sürmüştür. Yunanistan politikasındaki bu değişikliği 1995-1996 yıllarına götürmek belirli oranlarda mümkün gözükmemiştir. Atina'nın ulusal çıkar görüşleri yaptığı bir takım analizler sonucunda değişim göstermiştir. Bu değişimi özellikle 1995 yılının bitimine yakın tarihlerde görmek mümkündür. Yunanistan uygulamaya soktuğu yeni iç ve dış politika ve iktisadi unsurların etkisiyle Türkiye'ye karşı uyguladığı işbirliğinden uzak politikasını yeniden yapılandıracağına ilişkin adımlar atmıştır (Kurubaş, 2002, s.16). Ancak 1999 yılıyla birlikte iki ülke arasında gözle görülür yumuşamanın olduğu bir dönem başlamıştır.

Yine aynı tarihe kadar Türkiye-AB ilişkileri de tıpkı Yunanistan ile olduğu gibi dalgalı ve değişken olarak nitelendirilebilecek bir süreç olarak görülebilir. Böyle bir süreçte başta ekonomik ve siyasi faktörler etki ederken, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde etkili rol oynaması sebebiyle Yunanistan en önemli siyasi faktörler içinde yer almıştır. Özellikle Helsinki süreci taraflar arasında yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

Buraya kadarki bölümlerde Türkiye-Yunanistan arasında mevcut sorunlar, Birliğin bu sorunlar karşısında tutumu ve iki ülkeye olan bakışı ele alınırken; bu bölümde iki ülke arasındaki sorunlarda geline son noktalardan hareket edilerek, yumuşama dönemi olarak nitelendirilebilecek döneme girilmesini sağlayan olaylara değinilecektir. Akabinde iki ülke arasındaki ilişkilerde AB'nin Türkiye'ye olan tutumu ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilere etkisi irdelenmeye çalışılacaktır. İki ülke arasında başlayan yumuşama sürecinde AB'nin ne denli rolünün olduğu da anlaşılmalı çalışılacaktır.

4.1. Yumuşamaya Yönelik Adımlar

İki ülke arasında halen varlığını koruyan Ege'ye ilişkin meseleler ve Kıbrıs meselesi gibi büyük sorunlar olmasına karşın, karşılıklı diyaloglar ve çeşitli siyasal

gelişmeler ile birlikte başlayan yumuşama süreci bu dönem hız kazanmıştır. Resmi temaslar göz önünde bulundurulduğunda ilişkilerin dört ana eksen bazında sürdürüldüğünü görmek mümkündür (Oran, 2013, s.560). Bunlar:

1. İki ülke başbakanları, dışişleri bakanları ve genelkurmay başkanları arasındaki temaslar.
2. Dışişleri müsteşarlarınca önemli konulardan biri olan Ege problemlerine ilişkin keşif amaçlı görüşmeler.
3. Dışişleri bakanlıkları siyasi direktörlerinin eş başkanlıklarında toplanan Yönlendirme Komitesi altında faaliyet veren çalışma grupları görüşmeleri.
4. Dışişleri bakanlıkları siyasi direktörleri arasında yapılan güven artırıcı önlem görüşmeleridir.

Dört ana eksenin ortak noktasının iki ülkenin çeşitli kademelerin yüksek mevkili kişilerinin kuracağı diyalogla sorunlara çözüm aramak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Başlangıçta hedeflenenin ana sorunları doğrudan çözmek yerine sorunları karşılıklı güven temelinde yeniden görüşerek adım atmak olduğu söylenebilir.

4.2. Liderler Dönemi

Türkiye 1999 yılından önce de yumuşamayı hızlandırıcı bir takım adımlar atmıştır. Bu hızlandırıcı adımların baş aktörlerinden olan iki ülkenin dışişleri bakanları İsmail Cem ve Yorgo Papandreu dönemin ilişkilerinde etkili siyasetçiler olarak öne çıkmıştır.

Her şeyden önce dönüm noktasının 1999 yılı olmasında etkili olan bir takım dış sebepler mevcuttur. 1999 yılının ilk yarısında ortaya çıkan Kosova krizi Güneydoğu Avrupa için yeni bir dağılmanın yaşanabileceği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Böyle bir durum Türkiye ve Yunanistan açısından önemli güvenlik sorunları doğuracağından her iki ülkenin yetkilileri arasında işbirliğine yönelik çabalar ve ikili ilişkilerin düzeltilmesi için ortak bir bakış oluşmaya başlamıştır (Oran, 2013, s.561). Nitekim Balkanların Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olarak düşünüldüğünde bu bölgeden

oluşan herhangi bir sorun Türkiye'nin bölgedeki dengesini sürdürmesini tehlikeye sokabileceği ihtimalinden dolayı oldukça önemlidir. Aynı durumun Yunanistan açısından da önem teşkil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin bu sebeple Kosova sorununa etnik ve dini kökenden ziyade barışın sağlanması ve ülke sınırlarının değiştirilmemesi gibi denge unsurlarını gözeterek hareket etmeyi tercih ettiği düşünülebilir. Balkanlarda yaşanacak bir çatışma ne Türkiye için ne de Yunanistan için olumlu sonuçlar doğurmayacağından iki ülkenin işbirliği yapması bölgedeki gücünü artıracığı düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Dış etkenlerin yanı sıra aynı yıl içinde Türkiye tarafından aranılan terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Yunan topraklarında bulunan Kenya'ya ait büyükelçilikte bulunmasıyla Yunanistan uluslararası kamuoyunda çok zor durumda kalmıştır. Yunanistan'ın bir anda teröre destek verdiğinin ispatlanmasıyla Türkiye atağa geçmiş ve uluslararası kamuoyunun desteğini yanına almak amacıyla tüm büyükelçiliklere Yunanistan'ın terör örgütüne verdiği desteği gösteren belgeler göndermiştir. Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstandinos Stefanopoulos, 02 Mart 1999 tarihinde Taşkent'te bulunduğu dönemde basına verdiği demeçte; Türkiye'nin amacının Yunanistan'ın terörizm faaliyetlerini destekleyen bir devletmiş gibi göstermeye çalıştığını fakat uluslararası kamuoyunun bu iddiaya inanmayacağını belirtmiştir. İlerleyen dönemde Yunanistan uluslararası kamuoyundan aradığı desteği bulamayınca Türkiye'ye yönelik politikalarını yumuşatmak zorunda kalmıştır (Kurubaş, 2002, s.17). Stefanopoulos'un buradaki söylemi yorumlandığında aslında Yunanistan'ın uluslararası kamuoyundan aradığı desteği bulduğu taktirde Türkiye'ye karşı sert politikayı sürdüreceğidir.

Türkiye ise bu gelişmeyi kendi lehinde kullanarak, Atina'nın PKK'ya verdiği desteği sonlandırıp terörle mücadele konusunda Türkiye'nin ortaya koyduğu bir anlaşmayı imzalaması koşuluyla ikili ilişkileri düzeltmek yönünde adım atacağını söylemiş, Yunanistan'ı şartları sağlamaya mecbur bırakmıştır (Oran, 2013, s.562). Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos'un terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın ele geçirilmesinin akabinde vazifesinden azledilmiş ve yerine Yorgo Papandreu'nun alınmasıyla ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir.

Daha sonraki süreçte Türkiye, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra Yunanistan'ın uluslararası kamuoyunda düştüğü zor durumu kullanarak terörle mücadele konusunda Yunanistan'la bir anlaşmaya varmaya Atina'yı mecbur bırakmıştır. Zira bu süreçte Yunanistan'ın teröre sağladığı desteği bir çok mecrada gözler önüne serecek adımlar atmış olduğundan Türkiye bu konuda aktif politika sürdürdüğü söylenebilir. Türkiye'nin terörle mücadele ettiği bu dönemde Yunanistan'ın çıkar elde edeceğini varsayarak attığı adımlarla beklediği sonucu alamaması ve Türkiye'nin bu durumu hızlı bir şekilde kendi lehine argümanlara çevirmesi Ankara'yı Atina'ya iki farklı öneri teklifi götürmesine olanak sağlamıştır.

Olumlu gelişmelerin tam da Türkiye lehine yaşanmaya başladığı bu dönemde İsmail Cem önemli bir adım atarak Türkiye ile Yunanistan'ın teröre karşı işbirliği yapması gerektiğini düşünerek bu kapsamda bir anlaşma tasarısı sunmuştur. Ayrıca, bu doğrultuda bir anlaşmanın imza edilmesi ve yürürlüğe alınmasına yönelik bir uzlaşma planı teklifinde bulunmuştur (Cem, 2004, s.120-121). Papandreu karşılık mektubunu hemen göndermek yerine bir süre beklemeyi yeğlemiş ve neticede sadece terör konusunu içermeyen, başka problemlere de el atan daha kapsamlı bir cevabi mektup göndermiştir.

Buna bağlı olarak Papandreu terör konusunda şu cümlelere yer vermiştir.

Terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç alanlarında işbirliği yapmamız bir zarurettir. Tabii biz bir AB üyesiyiz. Bu çerçevede bir işbirliği gerekmektedir. Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilmiş ilkeler vardır. İnsan hakları ve terörizmle mücadele konusunda bu ilkeler çerçevesinde iki ülkenin işbirliği yapmasını engelleyecek bir durum söz konusu değildir. Yasadışı sınır geçişleri ve uyuşturucu kaçakçılığı konusu üzerinde iki ülke de önemle durmalıdır. (Milliyet, 1999)

Papandreu Balkanlar'da istikrara yönelik olarak bölgesel kurumlar aracılığıyla işbirliği önerisinde bulunmuştur. Bunlara ek olarak ise turizm ve çevre konusunda iki ülkenin potansiyeli gözetilerek işbirliğinin faydalı sonuçlar doğuracağı ve ekolojik alanda gerçekleşecek bir işbirliği ile de turizme ek destek sağlanacağını vurgulamıştır (Milliyet, 1999).

Papandreu'nun mektubunda iki ülke arasındaki en kritik sorun olan Kıbrıs konusuna yer verilmemesi dikkat çekmiştir. Türk Dışişleri kaynakları, mektupta Kıbrıs konusuna değinilmemesinin nedenini, "işbirliği arayışını sekteye uğratmama çabası" olarak nitelendirmişlerdir. Mektup, aynı zamanda "çok önemli bir adım" olarak yorumlanmıştır (Milliyet, 1999).

Daha sonra 03 Temmuz 1999 tarihinde Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları, New York'ta görüşmüşlerdir. Bu durumun, özellikle karşılıklı mektuplarla başlayan yumuşama döneminin politikalarda kendini göstermesi ve bu politikaların iki ülke nezdinde de olumlu sonuçlar doğurması yönünde önemli bir adım oluşturduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak yapılan basın toplantısında iki ülke dışişleri bakanlarının üzerinde durduğu konuların dördünde uzlaşa sağlandığı görülmüştür.

1. Organize suç, uyuşturucu ticareti, yasadışı göç ve terör, turizm, çevre, kültür ve ticaret konularında, her biri için ayrı komiteler oluşturarak, iki bakanlık arasında toplantılar düzenlemek,

2. İki ülke dışişleri bakanlıklarının üst düzey yetkilileri bir araya gelerek, bu konuların her birinde, ikili hatta çok taraflı anlaşmaların gerçekleştirilmesi imkanını görmek için işbirliği sürecinin ışığında çalışmalara başlamak,

3. Toplantıların, 1999 Temmuz ayı gibi, mümkün olan en yakın zamanda başlaması için dışişleri bakanlıklarına talimat verilmesi,

4. Balkanlar ve Karadeniz'e ilişkin çok taraflı konularda işbirliğini geliştirme ve Balkan istikrar Paketi çerçevesinde Balkanların yeniden yapılandırılmasında işbirliğinin ilerletilmesi ile Türkiye-Yunanistan iş çevrelerinin birlikte katkı yapmalarını hedeflemek (Cem, 2004, s.126).

Açıklanan bu kararlar doğrultusunda iki ülke harekete geçmiş, oluşturulan çalışma gruplarıyla ılımlı hava yakalanmaya başlanmıştır. Alınan kararlar değerlendirildiğinde ılımlı havayı oluşturan temel argümanların iki ülke arasında temel meseleler üzerine mutabakata varmak yerine daha hızlı çözümlenmesi muhtemel görünen konulara öncelik verildiğidir.

4.3. Ağustos ve Eylül Depremleri: Deprem Diplomasisi

Türkiye’de 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen deprem ve yaşanan yıkım Türkiye ve Yunanistan arasında hiç beklenmedik bir etkileşimi beraberinde getirmiştir. Yunanistan, Türkiye’ye yardım eden devletlerin başını çekmiştir. Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis Türkiye’nin depremde gördüğü zararı azaltmak adına, ülkesinin acil yardım ekiplerini alarma geçirmiştir. Bu çerçevede Yunanistan kendi hava kuvvetlerine ait bir nakliye uçağını, 11 doktordan oluşan 2 acil tıbbi yardım ekibini, kurtarma faaliyetlerine katılması için 25 kişilik uzman bir ekibi, özel eğitilmiş köpekleriyle acil yardım malzemelerini Türkiye’ye göndermiştir (Hürriyet, 1999). Türkiye’de yaşananlar devamlı olarak Yunan medyasında yer bulurken Yunanistan devletinin yanı sıra, Yunanistan’da yer alan sivil toplum kuruluşları da kendiliğinden harekete geçerek Türkiye’ye yardım etmişlerdir (Oran, 2009, s.478). Buradan da görüldüğü üzere depremden sonra iki ülke ilişkilerinde barışçıl bir ilerleme kaydedilmiş, bölgedeki rekabet bu dönemde yerini ilişkileri yumuşatan komşuluk politikasına bırakmıştır.

Türkiye’de yaşanan bu deprem Türkiye’ye beklenmedik bir mali yardımında kapısını açmıştır. Zira AB tarafından Türkiye’ye verilmesi uygun bulunan 150 Milyon Euro tutarında mali destek Yunanistan tarafından defalarca veto edilmiştir. Depremin ardından tavrını değiştiren Yunanistan bu karara da olumlu bakmaya başlamıştır.

Türkiye’de yaşanan depremin ardından 7 Eylül 1999 tarihinde, Yunanistan’da da büyük bir deprem olmuştur. Türkiye Yunanistan’ın kendisine sağladığı yardımları unutmamış ve desteğini göstermiştir. AKUT’un Yunanistan’da sergilediği özverili faaliyetleri Yunan halkı ve devleti tarafından övgüyle karşılanmış, Cumhurbaşkanı Konstandinos Stefanopoulos AKUT’u makamında ağırlayarak

Ülkenizde yaşanan büyük felaketi derin bir acı ve endişeyle izledik. Umarım yaralar en kısa zamanda sarılabilir. Maalesef şimdi sıra bizde. Sizlerin derhal yardımımıza koşmuş olmanız çok güzel bir davranış, yalnız şahsım değil, hükümetimiz ve Yunan Halkı sizlere minnettardır. Büyük bir özveri, çaba ve profesyonellik gösterdiniz, yaşamlar kurtardınız. Bu bize verdiğiniz paha biçilemez bir hediyedir demıştır (Hürriyet, 1999).

Oluşan bu ortam neticesinde iki ülke arasında başlayan yumuşamanın hız kazandığı söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan'ın, depremin oluşturduğu ortam neticesinde birbirlerine karşı işbirliği ve sulh içinde yaklaşımları karşılıklı iyi niyet çabaları uluslararası literatüre "Sismik Diplomasi" olarak da yerleşmiştir (Demirtaş Coşkun, 2002, s.203).

4.4. Anlaşmalar dönemi

19 Ocak 2000 tarihinde Yorgo Papandreu'nun Türkiye'yi ziyaret etmesi önemli bir adımdır. Zira yıllar sonra ilk kez bir Yunanistan Dışişleri Bakanı Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuş ve akabinde iki ülke bir takım anlaşmalara imza atmıştır. 20 Ocak tarihinde; turizm, çevre, örgütlü suç, yasadışı göç, terör, yatırımların teşviki ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele konularını kapsayan 4 anlaşma imzalanmıştır (Oran, 2013, s.563).

Papandreu'un Türkiye ziyaretinin ardından 3 Şubat 2000 tarihinde İsmail Cem otuz yılı aşkın süre sonra resmi olarak Yunanistan'a iadeyi ziyarette bulunan ilk Türk Dışişleri Bakanı olmuştur. Bunun sonucu olarak bilimsel, teknolojik işbirliği ve deniz ticareti, gümrük idareleri konularını da kapsayan 5 yeni anlaşma daha yapılmıştır.

İki dışişleri bakanının karşılıklı yaptığı ziyaretler sonucunda toplamda 9 anlaşma imzalanmıştır. Bunlar (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015):

1) Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması (20 Ocak 2000) (4 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)

2) Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (20 Ocak 2000) (24 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)

3) Çevrenin Korumasına İlişkin Mutabakat Muhtırası (20 Ocak 2000) (30 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)

4) Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç ile Mücadelede İşbirliği Anlaşması (20 Ocak 2000) (17 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)

5) *Ekonomik İşbirliği Anlaşması (4 Şubat 2000) (24 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)*

6) *Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Anlaşması (4 Şubat 2000) (4 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)*

7) *Gümrük İdarelerinin İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması (4 Şubat 2000) (3 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)*

8) *Deniz Taşımacılığı Anlaşması (4 Şubat 2001) (19 Ağustos 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)*

9) *Kültürel İşbirliği Anlaşması (4 Şubat 2000) (19 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir)*

İmzalanan anlaşmalar bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim imzalanan dokuz anlaşmanın içeriği dikkate alındığında daha çok birincil sorunları çözmek yerine ikincil sorunları ele aldığı görülmektedir. Buna ek olarak Ege Denizi'nde zaman zaman gergin anlar yaşanmaya devam etmiştir. Esas meselelerin görüşülmediği eleştirilerine karşı İsmail Cem, Ege'nin iki yakasında insanların kırk yıldan fazla süredir en güvenilir dönemi yaşadığı, yapılan bu anlaşmaların güven ortamını sağlayan temel etmen olduğunu belirtmiştir (Öniş ve Yılmaz, 2004, s.563).

2001 yılı önceki iki yılda başlayan sürecin bir devamı olmuştur. Karşılıklı iyi niyet tutumları ekonomik işbirliği, turizm konusunda işbirliği konularına yansımışken, birincil konulardan olan hava sahası ihlalleri, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları maalesef ortamı geren unsurlar olarak yerini almıştır.

Yumuşama her ne kadar daha çok ekonomi ve turizm gibi alanlarda hissedilmiş olsa dahi, askeri alanlarda da yumuşamayı sağlayacak bir takım adımlar atılmıştır. Yorgo Papandreu, Nisan ayında Yunan ordusunda yer alan ordu personel miktarının düşürüleceğini belirtmiş ayrıca Türkiye-Yunanistan sınırında bulunan mayınların imha edilmesi ve silahsızlanmanın karşılıklı olmak suretiyle azaltılması konusunda Türkiye tarafına teklifte bulunmuştur (Fırat, 2006, s.68). Türkiye yaptığı savunma masraflarının bölgesel konumundan kaynaklandığını dile getirerek yapılan harcamaların salt

Yunanistan'a yönelik olmadığını belirtmekle birlikte teklife olumlu yaklaşmamıştır (AA Basın Bülteni, 4 Nisan 2001).

Dışişleri Bakanları İsmail Cem ve Yorgo Papandreu, sivil toplum kuruluşlarının önyak olduğu bir toplantıda yeniden bir araya gelmişlerdir. Haziran ayında gerçekleşen bu toplantıda doğrudan telefon hattı kurulumu gibi detaylı konular dahil bir çok alanda işbirliği fikirleri tartışılmıştır (AA Basın Bülteni, 24 Haziran 2006).

Ekim 2001'de Türkiye'yi ziyaret eden Papandreu terörle mücadele konusunda Müslüman, Hıristiyan ve Musevi dini liderler arasında sıkı bir diyalog oluşturmak adına çalışma başlattığını açıklamış, Türkiye'nin hassas olduğu bir konuya aynı hassaslıkta yaklaştığını göstermek istemiştir (Oran,2013, s.564). 2001 yılında İsmail Cem'in Yunanistan'ı ziyareti spor, eğitim ve çevreye ilişkin üç protokol ve 29 güven artırıcı önlemlerle tamamlanmıştır (Oran, 2013, s.564).

Ancak tüm bu yakınlaşmalar her alanda varlığını gösterememiş olup özellikle hali hazırda var olan temel sorunlarda yumuşama olmadığı yorumu yapılabilir. Nitekim Yunanistan, 2001 yılında birçok kez Türk ordusuna ait uçaklarının Yunan egemenlik haklarını çiğnediğini ve hava sahası ihlalini sürdürdüğünü söylemiştir. Yunanistan buna ek olarak Ankaralı'nın tutumun değişmediği sürece uzlaşma ortamının sağlanamayacağını belirtmiştir. Türkiye ise Yunanistan'a cevaben 2001 yılını baz alarak Ekim ayından önceki üç ayı kapsayan dönemde Yunan savaş uçaklarının Türk Hava Sahası'nın egemenlik haklarını çiğneyerek 10 sınırlarının dışında uçuş gerçekleştirdiğini belirtmiştir (AA Basın Bülteni, 24 Aralık 2001).

Ayrıca, Nisan ayında Türkiye Savunma Bakanlığı'nın yayınladığı ve Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege gibi konulardaki düşüncelerini açıklayan Beyaz Kitap-2000'e Atina oldukça tepki göstermiş ve mevcut kitabın iki ülke arasında yumuşama olmadığını en iyi şekilde gösteren bir örnek niteliği taşıdığını ifadelendirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri sekteye uğratan gerginleştirici bir diğer gelişme Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) hususunda olmuştur. Yunanistan hali hazırda bir Avrupa ordusunun kurulmasına engel olarak Türkiye'yi görmüş, Laeken

Zirvesi'nde, AGSP'ye Türkiye'nin katılımını düzenleyen uzlaşma metnini reddetmiştir (Hürriyet, 2001).

Bu yıllarda yaşanan bir diğer gelişme Avrupa Acil Müdahale Gücü konusuna ilişkindir. Ankara, AGSP çerçevesinde kurulacak olan bu güç için ABD ve İngiltere ile görüşüp anlaşmaya varmasına karşın Yunanistan bu anlaşma ile Ege ve Kıbrıs'ın Türkiye'nin çalışmaları neticesinde Avrupa Acil Müdahale Gücü yetki alanından çıkartıldığını ve bu durumda ulusal çıkarlarını zedelediği gerekçesiyle alınan bu kararı veto edebileceğini belirtmiştir (AA Basın Bülteni, 13 Aralık 2001).

Siyasi konularda sürekli olarak anlaşmazlığa düşen Türkiye'nin ve Yunanistan'ın ekonomik alanlarda işbirliği yaptıklarında büyük bir avantaj elde edebilecekleri görülebilir. 2001 yılında gayri safi milli hasılası 132.7 milyar Euro olan Yunanistan, nüfusu baz alındığında mühim bir dışalımçı ve mevcut ekonomik pazarı gelişmiş görülebilecek bir devlettir. Başlangıçta dış ticaret rotasını AB ülkelerine kaydıran Yunanistan 2000'li yılların başından itibaren Balkan ülkeleri, Karadeniz ve Kuzey Afrika ülkeleri ile de ticareti geliştirmeye yönelik hedefler belirlemiş ve bu yönde adımlar atmıştır. Yunanistan'ın ekonomik potansiyeli ele alınıp Türkiye ile olan coğrafi yakınlığı, Yunanistan'ın Birlik üyesi sıfatına karşılık Türkiye'nin Gümrük Birliği bağı ile AB'nin bir parçası olması aslında oldukça önemlidir. Zira iki ülkenin yapacağı ekonomik işbirliği ile coğrafyadaki diğer ülkelere karşı ortak hareket etmek ekonomik üstünlük sağlayabileceği gibi, bu zamana kadar sekteye uğrayan diğer alanları, özellikle ticari ve turizm yönüyle telafi edebilecek bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

Keza önceki yıllara oranla iki ülke arasındaki ticaret hacmi artmıştır. Veriler baz alındığında "İki ülke arasındaki yıllık ticaret hacmi 1990'ların başında ortalama 250 milyon Dolar civarındadır. Türkiye'nin Yunanistan'ın dış ticaretindeki payı 1992 yılında % 0.8, Yunanistan'ın Türkiye'nin dış ticaretindeki payı ise % 0.9'dur (2000 yılında bu rakamlar sırasıyla, %1.9 ve % 1.6'dır. 2001 yılında Yunanistan'ın toplam Türkiye'nin ihracatı içindeki payı % 1.5'tir)." (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Turizm, ilişkileri güçlendiren bir diğer adım olmakla birlikte bu yılın Temmuz ayında alınan bir karar turizmi canlandırmıştır. Türk vatandaşlarının Ege'de beş Yunan adasına 1 günlük

olmak koşuluyla ziyaret yapmalarına imkan doğuran sınırlı süreli Schengen Vizesi 1 yıllık bir anlaşma dahi olsa turizm pazarının büyümesine yetmiştir (Oran, 2013, s. 626). Türkiye ve Yunanistan arasında ticaret hacminde büyüme turizm konusuyla da desteklenirken aynı ilerlemenin birincil sorunlarda da gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

4.5. Türkiye’de İktidar Değişikliği ve İkili İlişkilere Yansımaları

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde 1999 yılında başlayan yumuşama sürecinin etkileri kendini 2002 yılında da göstermiştir. Ancak diğer yıllarda olduğu gibi bu yılda da Ege Denizi’ndeki sorunlar ve Kıbrıs sorunu iki ülke arasında önemini korumaya devam etmiştir.

Yakınlaşma yönünde atılan adımlar Türkiye’de 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (Ak Parti) iktidara gelmesiyle hız kesmemiştir. Bu durum da yeni hükümetin yumuşama yanlısı politikaları sürdüreceği fikrini kuvvetlendirmiştir. Bu fikri kuvvetlendiren adımlardan biri karşılıklı ziyaretlerin devam etmesidir. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan ikinci dış ziyaretini Yunanistan’a yaparak dostluk mesajı vermiştir. “Recep Tayyip Erdoğan ve Kostas Simitis’in ilk görüşmesinde temel konulara yer verilmiş, Türkiye’nin AB üyeliği, Kıbrıs, AGSP ve kıta sahanlığı konuları ele alınmış ve taraflar kendi tezlerinin içeriklerini paylaşmışlardır.” (T.C.Avrupa Birliği Başkanlığı, 2002).

Görüşmenin ardından Kostas Simitis’in yaptığı açıklamaya dayanarak görüşmede başta kıta sahanlığı konusu olmak üzere, AB konusunun da oldukça yer tuttuğu sonucuna varılmıştır. Kostas Simitis Türkiye ve AB ilişkilerine ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuş ve AB’nin Brüksel’de almış olduğu kararlar çerçevesinde hareket etmesi ve Türkiye’ye bir tarih vermesi gerektiğini savduklarını, müzakerelerin artık nihai bir sonuca ulaşması, ancak bu sonuca gidebilmek için Türkiye’nin de bir takım şeyler yapması gerektiğini, Kopenhag kriterlerinin bu yönde etkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Helsinki kararlarını da hatırlatan Kostas Simitis Kıbrıs konusu başta olmak üzere Helsinki kararlarının uygulanması gerektiğini vurgulamıştır (Hürriyet, 2002). İki ülke arasında yumuşama yönünde atılan adımlara

gelen eleştiriler birincil konulardan ziyade çevre, turizm, ticaret ağının güçlendirilmesi gibi ikincil derecede ehemmiyet arz eden konulara öncelik verilmesi üzerineydi. Ancak yukarıdaki örnekten hareketle zamanla birincil meseleler konuşmaya başlanmış ve taraflar karşılıklı adım atılması gerekliliğini vurgulamışlardır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı Atina seyahati iki ülke arasında yaşanan yumuşama sürecinin yeni hükümet döneminde de süreceği yönünde bir düşünce uyandırmış, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun 3 Aralık 2002 tarihinde yaptığı Ankara seyahatinin ilişkilerde baş gösteren yumuşama döneminin hız kesmeyeceği fikrini bir kez daha kanıtladığı yorumu yapılmıştır.

Güven artırıcı önlemler kapsamında askeri ilişkiler önemli olduğundan 3 Haziran'da Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı bir açıklama yayınlamış ve açıklamada Ege'de yapılması planlanan tatbikatlardan biri olan Efes-2002'nin uluslararası ortamdaki durumlardan dolayı iptal edildiğine yer verilmiştir (Oran, 2013, s.564). Efes tatbikatının iptal edilmesinin Yunanistan açısından olumlu bir durum olup her fırsatta tarafların silahsızlanmaya yönelik yaptığı çağrı adına küçük bir adım dahi olsa önemli bir dostluk göstergesi olduğu düşünülebilir. 1999 yılından 2002 yılına kadar geçen süreçte Yunanistan'dan Türkiye'ye hizmet ihracatı 4 kat artarken Türkiye açısından aynı duruma bakıldığında Türkiye'den de Yunanistan'a hizmet ihracatı aynı şekilde 4 kat artış göstermiş buna paralel olarak turizm sektörü de iki ülke arasında canlanmaya devam etmiştir (Oran, 2013, s.625). Turizm hareketlerine bakıldığında 1991 yılında Türkiye'ye gelen Yunanlı kişi miktarı 138.918 iken 2002 senesiyle rakam 228.865 olarak kayıtlara geçmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2002).

Ticari yönden de gelişmelerin kaydedildiği bu yılda Doğalgaz Enterkoneksiyonu ile Philippi-Babaeski Elektrik Enterkoneksiyonuna ilişkin Mutabakat Muhtıralarını imzalamak için 28-29 Mart 2002 tarihlerinde Türkiye-Yunanistan yeniden bir araya gelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2002).

Bu yılda yaşanan gelişmeler sadece olumlu anlamda olmamış, zaman zaman yapılan açıklamalar olumlu yönde seyreden ilişkilerin gidişatını sekteye uğratmıştır.

Yunanistan'ın sık sık şikayet ettiği bir konu olan hava sahası ihlalleri 2000 yılında azalmış ama bu azalış kendini 2002 yılında artış olarak göstermiştir. Yunanistan, Türkiye'nin bu yılda 3.240 kez kendi hava sahasını ihlal ettiğini açıklamıştır. Bu açıklamalar ilerleyen yıllarda da devam etmiş ve Yunanistan duruma Avrupa Konseyi'ni dahil edecek hamleler yapmıştır (Oran, 2013, s.586). 2003 yılına bakıldığında Annan Planı'nın etkisiyle Kıbrıs odaklı bir yol izlenmeye başlanmış, bunun yanı sıra ekonomik konular başta olmak üzere çeşitli konularda işbirliği çalışmaları da devam etmiştir (Oran, 2013, s.564).

Ege sorunları kapsamında atılan çeşitli adımlar da hız kazanmış, bunda Helsinki Zirvesi oldukça etkili olsa da kapsamlı bir çözüme ulaşmak mümkün olmamıştır. Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu Türkiye'nin Yunan hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Ankara'yı AB'ye şikayet ederek Türkiye ve Yunanistan arasında var olan yumuşama sürecinin aksine bir tutum sergilemiştir (Milliyet, 2006).

Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın AB Komisyonu'na gönderdiği mektupta Türkiye- Yunanistan ilişkilerinde atılan olumlu adımlara karşın Türk savaş uçakları ve gemilerinin yumuşama politikasına uymayan ihlallerinden bahsedilmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri faaliyetlerini azaltmadığı ve bu durumun yumuşama politikasına zarar verdiği söylenmiştir. Önceki yıllara nazaran sınır ihlallerinin arttığını savunan Yunanistan Dışişleri Bakanı, Türk pilotların tavırlarına da değinerek; Türk pilotlarının saldırgan bir tutum içerisinde olduğunu, Yunan adaları üzerinde uçuş gerçekleştirdiklerini yazmıştır (Hürriyet, 2003).

5 Mayıs'ta Türk savaş uçaklarının Rodos adasının güneydoğusunda, Yunan askeri tatbikatı "Triena" için Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) yardımıyla kendisi için ayrılan bölgelere intikal ettiklerine dikkat çeken Papandreu yeni bir iddiada daha bulunmuştur. Nitekim tatbikatın sürdürüldüğü zaman içerisinde olan 13 Mayıs tarihinde Kuzey Ege Bölgesi'nde Türk savaş uçaklarının tatbikata katılan Yunan uçaklarını taciz ettiklerini bununla birlikte bu ihlalin 44 kez tekrarlandığını söylemiştir (Hürriyet, 2003).

Yorgo Papandreu mektubunda Yunanistan'ın yumuşama yönünde attığı adımlara karşın Türkiye'nin aksi askeri tutum sergilemesinin AB'ye aday olan ve AB'ye girmek için yoğun çaba gösteren Türkiye'nin bu tutumunun kendi iç politikasıyla da çeliştiğini belirterek mektubunu noktalamıştır (Hürriyet, 2003). Yunanistan'ın Türkiye'yi AB'ye şikayet etmesi AB'yi bu konuda bir kez daha ikili ilişkilere dahil etme çabası olarak değerlendirilebilir. Yunanistan'ın Türkiye'yi AB Komisyonu'na şikayet etmesinin ardından Türkiye de Yunanistan'a aynı suçlamaları yöneltmiştir.

Siyasi ilişkiler ve buna bağlı olarak askeri ilişkiler gerginliğini konusu da Eylül 2003'de sınırdaki topraklarda anti-personel mayınlarının temizlenmesini amaçlayan bir anlaşma imzalanmış, bunun yanı sıra bu anlaşmadan bir ay sonra Abdullah Gül ve Yorgo Papandreu Yunanistan'ın Toksotis-Nikifaros, Türkiye'nin ise Barbaros-Toros tatbikatının 2003'de yapılmayacağını söyleyen bir açıklama yapmışlardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Bu yılda da ekonomik ilişkilerde istikrar iki ülke arasında korunmaya devam etmiştir. Buna bağlı olarak 2 Aralık 2003 tarihinde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın ardından Maliye Bakanı Kemal Unakıtan yaptığı açıklamada, "Bu anlaşma bu tür ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacak, ekonomik ve ticari ilişkilerin ilerletilmesinden kaynaklanabilecek sorunlara bir takım çözümler getirecektir" demiş ve Türk ve Yunan müteşebbislerin ilişkileri daha ileriye götüreceğini de sözlerine eklemiştir (Hürriyet, 2003).

Yunanistan Maliye Bakanı Nikos Christodoulakis'de tıpkı Türkiye Maliye Bakanı gibi uzlaşmayı temel alan bir konuşma yapmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması'nı aslında daha önce imzalanması gereken bir anlaşma olarak değerlendirerek, bahsi geçen anlaşmanın imzalanması için oldukça gayret ettiklerini belirtmiş ve bu tarihle birlikte ticaretle uğraşan kimselerin haddinden fazla vergi ödemesi zorunluluğunda bırakılmayacağını söyleyerek gerek Türkiye gerek Yunanistan ekonomisinin yükselişte olduğunu, hatta Yunan ekonomisinin AB'de en yüksek büyüme oranına sahip olduğunu belirtmiştir. İki ülkenin yapısı düşünüldüğünde bir araya gelerek şimdiye kadar var olan ilişkilerin seyrini çok

daha iyi bir boyuta taşıyabilecekleri bir potansiyelin var olduğunu dile getirmiştir (Hürriyet, 2003).

2004 yılına gelindiğinde Yunanistan da kendi içinde önemli siyasi gelişmeler yaşamıştır. Nitekim Yunanistan'da değişen hükümet sonucu dış politikada Türkiye'ye karşı olan tavırda bir değişme olup olmayacağı merak edilmiştir. Yumuşama politikasının devam edeceğinin ilk sinyalleri aslında Yunanistan'da henüz seçimler olmadan önce kendini göstermeye başlamıştır. Zira Yunanistan'ın genel seçimler döneminde o yıllara kadar alışılagelmiş olan Türkiye aleyhi vaatlerin aksine 2004 yılındaki seçimlerde partilerin Türkiye ile uzlaşma vaatleri yer almıştır.

4 yıllık Dışişleri Bakanlığı döneminde en dikkat çeken işlerinden biri Türkiye ile yumuşama politikası olan Yorgo Papandreu ve bir önceki yıl AK Parti kongresi için gittiği Ankara'da, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşükten sonra, AB'de Türkiye'nin üyeliğini istemeyen ve bu konuda olumsuz yorumlarda bulunan Hıristiyan Demokratların aksi yönde fikirlere sahip olma yani Türkiye ile sıcak ilişkiler geliştirme ve Türkiye'ye bakış açısını değiştirme konusunu kendine görev edinen Karamanlis de, kampanyalarında Türkiye ile iyi ilişkiler, Türkiye - AB ilişkileri, Kıbrıs ve Batı Trakya Türk azınlığı konularında iddialı vaatlerde bulunmuştur (Milliyet, 2004). Yorgo Papandreu başbakan olması halinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşüp savunma harcamalarını karşılıklı olarak azaltmayı önereceğini, Türkiye ile başlatılan diyalogun geliştirilmesini, Ege ve kıta sahanlığına ilişkin sorunlarda yeni adımlar atacağını, Türkiye'ye üyelik müzakerelerinin başlaması için AB tarafından tarih verilmesi ve müzakerelerin en kısa sürede başlaması gerektiğini ifade etmiştir. (Milliyet, 2004). Türkiye'nin AB üyeliği çabasını, Kıbrıs'ta ise Annan Planı temelindeki müzakereleri desteklediğini belirten Kostas Karamanlis de, Batı Trakya Türk azınlığı konusunda Papandreu ile aynı şekilde düşündüğünü göstermiştir (Milliyet, 2004).

Buradan hareketle görülmektedir ki iki farklı siyasi lider seçim kampanyalarını yürütürken Türkiye ile sürdürülebilir bir dostluk kurmanın oy potansiyelini artıracaklarını düşünmüş ve seçim vaatlerini sunarken Ege ve kıta sahanlığı sorunları başta olmak üzere olumlu gelişmelere olanak sağlayacak adımlar atacaklarını halka anlatmaya

çalışmışlardır. Netice itibariyle seçimleri kazanan Yeni Demokrasi Partisi olmuş, Kostas Karamanlis vaatlerine uygun olarak Türkiye ile ilişkilerini ılımlı olarak sürdürmüştür. Aynı yılın 6 Mayıs tarihinde Recep Tayyip Erdoğan başbakan sıfatıyla ilk kez Yunanistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyareti kapsamında Gümölcine'ye gidecek olması 51 yıl sonra bir ilk olmuştur (Hürriyet, 2004).

Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis 21 Mayıs tarihinde yaptığı konuşmasında iki ülke arasındaki ılımlı havayı sürdüreceği açıklamalarda bulunmuş, Türkiye'nin AB içerisinde yer almasının Yunanistan'ın çıkarlarına olduğunu söylemiştir. Yorgo Papandreu'da, Kostas Karamanlis'e göre farklı bir fikir beyan etmemiş özellikle Türkiye'nin AB ile girişeceği imtiyazlı ilişkinin, Yunanistan'a yarar sağlamak bir yana zarar getireceğini, dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasının Yunanistan'ın çıkarlarına daha uygun olduğu konusunda Karamanlis ile hemfikir olmuştur. Nitekim Türkiye'nin üzerine herhangi bir yükümlülük almadan ayrıcalıklara sahip olması beraberinde Yunanistan için zorluklar getirecek, Türkiye iki ülke arasında temel meseleler olarak görülen Kıbrıs meselesi, Gayrimüslim azınlıklar gibi konularda çözüm odaklı yaklaşımdan kaçınacak diye düşünülmüştür (Oran, 2013, s.580).

Bu yılda ekonomik işbirliği yoğunlaşmış olup, senelik düzenlenen ortaklık görüşmelerinde Türkiye-Yunanistan İş Konseyi Başkanı Selim Egeli, Yunanistan iki ülkenin ekonomilerindeki gelişim ve karşılıklı ekonomik etkileşimin arttığını belirtmiş ve buna örnek olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki ticari etkileşimin 2004 senesinde İki Milyar Dolara çıktığını göstermiştir. Türk-Yunan Konseyi Başkanı Panagiotis Koutsikos da, Selim Egeli ile paralel konuşarak 1999 senesinden 2003 senesine kadar ticari etkileşimin dört senede yedi kat yükseldiğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2004). 17 Aralık 2004 senesinde düzenlenen AB Zirvesi'nde de Karamanlis Türkiye - Yunanistan ilişkilerine bir kez daha vurgu yapmıştır. Karamanlis iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi sürecinin Avrupa'nın denetiminde bulunacağını, Türkiye'nin tavrının sadece AB değil, Atina tarafından da kontrolde tutulacağı ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Yunanistan için Heybeliada Ruhban Okulu'nun

eğitime başlaması ve Patrikhane sorununa ilişkin konularının kritik olan konuların başında geldiğini dile getirmiştir.

2005 yılında ilişkiler bir önceki yıllardakinden farklı olmamış, bu tarihe kadar geçen sürede Helsinki politikası uygulanmaya başlanmış; 1999'dan 2005 yılına kadar, Türkiye-Yunanistan iş hacmi on katına çıkarak, 2005 yılında 2.1 milyar dolara yükselmiştir (Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2005). Karamanlis, iktidara geldiğinden bu zamana kadar başta söylediği Türkiye'nin AB'ye üyeliğini destekleyen tutumunu değiştirmemiş ve bu yılda da aynı politikasını sürdürmüştür.

Ancak bu yılda Ege'deki sorunlar ufak çaplı krizler doğurmuş, bu krizlerden bir tanesi de Yunanistan Dışışleri Bakanı Petros Molivyatis'in, Nisan ayında düzenlediği Ankara ziyareti sırasında patlak vermiştir. Ankara'da Petros Molivyatis ve Abdullah Gül arasında yapılan görüşmede Ege Denizi'nde yaşanan hava sahası ihlallerine ilişkin sorunların önlenmesi için, yapılan tüm uçuşları kontrol eden iki merkez olan Eskişehir ve Larissa arasında doğrudan iletişim hattı kurma kararı alınmıştır. Böylece uçuş öncesi karşılıklı bilgilendirme ile sınır ihlallerinin azalacağını düşünölmüştür. Bununla beraber iki ülke arasında güven artırıcı önlemler kapsamında; askeri doğal afet birimleri arasında ortak tatbikat yapılması, askeri kurumlardaki lisan eğitimlerine askeri personelin katılması ve askeri okullar arasında spor karşılaşmaları düzenlenmesi kararları alınmış ancak aynı tarihte yaşanan bir hadise yılın genel olarak olumlu ilişkilerin hakim olduğu havaya gölge düşürmüştür (Sabah, 2005). Zira Kardak Kayalıkları yakınlarında iki ülkenin sahil güvenlik botlarının yaklaşması sonucu kısa süreli bir gerginlik yaşanmış, ancak gerginliğin ilişkilere uzun vadede etki etmemesi adına Petros Molivyatis temasları kesmeden ziyaretine devam etmiştir (Hürriyet, 2005). Olumsuz gelişmelerin yanı sıra olumlu gelişmeler de yaşanmış, TBMM Başkanı Bülent Arınç düzenlediği basın toplantısında Yunanistan'la dostluklarını pekiştirmek istediklerini, bu dostluğu pekiştirmek adına 1995 yılında TBMM'den geçen *casus belli*¹⁴ kararının kaldırılması gerektiğinden söz etmiştir (Oran, 2013, s.565). Bunun yanı sıra Yunanistan Güney Kıbrıs'ın önerdiği ortak askeri tatbikata katılmamış, Güney

¹⁴ Türkiye 1995 yılında Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasını savaş nedeni olarak saydığına dair TBMM'nin aldığı karardır. Yunanistan ilerleyen yıllarda bir çok kez bu karardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Kıbrıs'ın tek başına düzenlemek zorunda kaldığı bu tatbikata gözlemci dahi göndermeyi uygun bulmamıştır (Oran, 2013, s.565).

3 Ekim 2005 tarihinde AB Konseyi'nin Türkiye ile tam üyelik başlatması önemli bir dönem noktasını oluşturmuştur (Aksu, 2007, s.28). AB'nin bu kararını Yunanistan desteklemiştir. Yunanistan'ın desteğinin temelini bir önceki yılda açıklama yapan Karamanlis'in konuşmasının özetlediği düşünülebilir. Zira Yunanistan'ın temelde çözmek istediği meseleler, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum konusunda zorunluluk geldiğinde çok daha kolay bir şekilde çözümlenebilecektir. Bu çerçevede özellikle Ege ve Kıbrıs konusunda, karşısında saldırgan bir Türkiye görmek istemeyen Yunanistan için olumlu bir adımdır. Yunanistan'ın bu kapsamda müktesebata uyma zorunluluğu olan Türkiye'ye, gerek 1963 Ankara Anlaşması'nı göstererek gerek Uluslararası Deniz Hukuku'nu örnek vererek daha etkin bir çözümleme stratejisi oluşturmayı amaçladığı düşünülebilir. Türkiye ve Yunanistan arasında olumlu gelişmelerin yanında zaman zaman ikili ilişkilerde sorunlar yaşandığı ancak karşılıklı çabalar ile sorunların derinleştirilmediği görülebilir.

4.6. Yunanistan'da Kabine Değişikliğinin İkili İlişkilere Etkisi

2006 yılında Yunanistan'da değişen kabineyle beraber Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Dora Bakoyanni, Abdullah Gül ile birlikte Türkiye ile ilgili yürütülen ılımlı politikaları derinleştirme adına Üçüncü Güven Artırıcı Önlemler Ek Paketi'ni açıklamışlardır (Oran, 2013, s.565). Bu kapsamda Yunan diplomatik kaynağına göre, görüşmede Bakoyanni Türk mevkidaşına Türkiye'ye ait havaalanları ile limanlarını Kıbrıs uçak ve gemilerine açarak, Birliğe karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmesi çağrısında bulunmuş ve Ankara'nın reformlarını daha hızlı bir şekilde sürdürmesini teşvik etmiştir. Bakoyanni Kıbrıs ile Gümrük Birliği ve Patrikhane'nin dini birliği sağlayan hakları ile ilgili iddiasına saygı duyulması konusunu ön plana almış, öte yandan Mayıs ayında imzalanan Güven Artırıcı Önlemler paketinden de verimli sonuçlar çıktığını, bu sebeple yeni bir paket hazırlığının olacağını söylemiştir. Abdullah Gül ise Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerine vurgu yaparken; Trakya'da müftülerin seçimi ile ilgili bilinen Türk tezlerinden söz etmiştir (Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2006).

2006 yılını Türkiye-Yunanistan ilişkileri açısından gergin kılan hadisenin başını hava sahası sorunu çekmiştir. İlk olarak Ege Denizi'nin uluslararası sularında 10 Mayıs tarihinde arama kurtarma çalışmasıyla vazifeli sivil ve askeri kurumların eşgüdümünü gerçekleştirmeyi hedefleyen Türk uçak ve helikopterlerini Yunan uçakları taciz etmiş ardından Türkiye, Yunan uçaklarına müdahale etmiştir. Henüz bu olayın üzerinden çok geçmeden Rodos Adası açıklarında gerçekleşen Türk ve Yunan savaş uçakları arasında gerçekleşen "it dalaşı" olarak tabir edilen manevra sonrasında iki uçak çarpışmış ve olay Yunanlı pilotun ölümüyle sonuçlanmıştır. Olayın ardından taraflar arasında büyük bir gerilim yaşanmakla birlikte hem Türk tarafı hem de Yunan tarafı birbirini suçlayan açıklamalarda bulunmuşlardır. Türkiye Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül yaptığı açıklamada yapılan uçuşun NATO'ya bildirilmiş bir uçuş olduğunu söylerken Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı yaptığı yazılı açıklamada çarpışmanın Atina FIR hattı içinde olduğunu ve Türkiye'nin kuralları ihlal ettiğini iddia etmiştir (Hürriyet, 2006). Gerginliği azaltan girişimler iki ülke dışişleri bakanlarının ortak çabasıyla gelmiş, ancak Yunanistan 7 Haziran tarihinde yaptığı açıklamada hava sahası sorununu UAD'a şikayet edeceğini açıklamıştır (Oran, 2013, s.587). Pek olumlu bir havanın hakim olmadığı 10 Haziran tarihinde Abdullah Gül ve Bakoyyani yeniden bir araya gelmiştir. Bu görüşme sonrasında Eskişehir ve Larissa arasında doğrudan haberleşme hattının işlerlik kazanacağı tarihi 1 Temmuz 2006 olarak belirlemişlerdir (Milliyet, 2006).

Gerginleşen ilişkileri yumuşatma yönünde atılan bir diğer adım 26 Temmuz 2006 tarihinde Yunan Genelkurmay Başkanı Panoyotis Hinofotis'in Ankara ziyareti ile atılmıştır. İki ülkenin Genelkurmay Başkanları arasında süren görüşmede Ege'de yaşanan çarpışma ve Yunanistan Kara Harp Okulu'nda yaşanan Türk Bayrağının tahrip edilme konuları ele alınmış, bu konuların unutulmasına ve işbirliğini perçinlemek adına, iki ülke Genelkurmay Başkanları arasında çekilecek kırmızı hattın oluşturulması konusunda hem fikir olmuşlardır (Vatan, 2006).

2007 yılında Dışişleri Bakanlığı görevini devralan Ali Babacan 3 Aralık tarihinde yaptığı Atina ziyaretinde 5 maddeden oluşan yeni bir güven artırıcı önlemler paketini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Ali Babacan, Bakoyanni ile yaptığı

görüşmelerde iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik konuları da ele almıştır. Ali Babacan'ın Atina'da yaptığı temaslarından biri de Gümülcine Seçilmiş Müftüsü İbrahim Şerif'i ziyaret etmek olmuştur. Ali Babacan daha sonra beraberindeki Türk işadamlarıyla birlikte Gümülcine Ticaret Odası'nı ziyaret ederek Batı Trakya'ya Türk işadamlarının yatırım yapması konusunda görüş alışverişinde bulunmuş, Ali Babacan'ın Gümülcine Türk Gençler Birliği'ni ziyaret etmesi de Türkiye'nin Yunanistan'da kapatılan bu kuruma destek olduğu şeklinde düşünülmüştür (Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu, 2007)

2006 yılında gerçekleşen Türk ve Yunan F16 uçaklarının çarpışması olayı etkisini 2007 yılında da sürdürmüştür. İlk olarak Aralık ayında özellikle Kardak bölgesinde gerçekleşen, Yunanistan'ın Türkiye karasularını 25 kez ihlal ettiği verileriyle hareket eden Türkiye, aynı zamanda 2006 yılındaki uçak çarpışmasında Yunanistan'ın özür dilemesi ve karasuları ihlallerini sonlandırması adına Yunanistan'a nota vermiştir.

Askeri alanda gerginlik sürse dahi ekonomik alanda işbirliği bu yılda da varlığını sürdürmüştür. Zira bunun en büyük örneklerinden birinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki doğalgaz boru hattı olduğu düşünülebilir.

Avrupa Birliği INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) Programı kapsamında geliştirilen Güney Avrupa Gaz Ringi'nin ilk aşaması Türkiye ve Yunanistan doğal gaz şebekelerinin entegrasyonunu ile doğal gazın Türkiye'den ve/veya Türkiye üzerinden Yunanistan'a arz edilmesine olanak sağlayan boru hattı ile iki ülke arasında işbirliği güçlenmiştir. Projenin sonraki aşamasında boru hattının Yunanistan'dan İtalya'ya uzatılması tasarlanmış ve bu konuda Türkiye, Yunanistan ve İtalya arasında 26 Temmuz 2007 tarihinde bir Anlaşma imzalanmıştır. (T.C.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2007)

Buna ilaveten Türkiye Hazine Müsteşarlığı kaynakları 2007 yılında Türkiye'de bilişim teknolojileri, tarım, balıkçılık, eczacılık, inşaat gibi sektörlerde 294 Yunanistan menşeli firmaların aktif olarak yer aldığını göstermiştir.

2008 yılı Türkiye'nin, Yunanistan Başbakan Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Bakoyanni'yi ağırladığı yıl olmuştur. Böylelikle 1959 senesinden bu tarihe kadar ilk

defa bir Yunanistan başbakanı Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur (Oran, 2013, s.566). Ziyaret çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan başta çözüme kavuşması gereken temel sorunlar; Kıbrıs meselesi, Ege problemi, Ankara ile AB ilişkileri, Batı Trakya Türkleri'nin tabi tutulacağı sistem değerlendirilmiştir. Bu konuların yanı sıra ekonomi, enerji kaynaklarının kullanımı ve iktisadi, bankacılık alanlarında yapılacak uzlaşma haritası da gündemde tutulmuştur. Görüşmelerde sadece ikili sorunların değil aynı zamanda bölgesel manevra alanları ve uluslararası sorunların da tartışılması problemlerin çözümünde yeni metodlara başvurulması hız kazanılmak istendiği fikrini doğurabilir.

2008 yılında yapılan bu ziyarette AB konularının dikkat çekici olduğu söylenebilir. Nitekim Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması'nın Ek Protokol hükümlerini uygulamak konusunda görevlerini çoğunlukla yerine getirmesinin akabinde özellikle Kıbrıs meselesi, müzakereler süresince Türkiye ve AB ilişkileri bu konuya oldukça bağlı kalarak şekillenmiştir. Bu anlamda 2006 yılından bu tarihe dek süren durgunluk Karamanlis'in Türkiye ziyareti ile birlikte hem içeride hem dışarıda olumlu olarak karşılanmıştır. Bu durum da iki ülke arasında ilişkileri güçlendirmek adına bir şans olarak değerlendirilebilir. Karamanlis'in ziyaretinde dikkat çektiği nokta Türkiye'nin Birlik üyesi olmasının sadece Türkiye açısından değil Avrupa açısından da çok önemli olduğu hususu üzerine olup Türkiye'nin bu bilinçle AB müktesebatına uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirmesini; müktesebatın kurumsal, ekonomik ve demokratik ilkelerine uygun davranması gerektiğinden söz etmiştir (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2008).

4 Ekim 2009 yılı Yunanistan için bir kez daha erken seçim yılına işaret etmiştir. Yorgo Papandreu başbakan olduktan sonra Türkiye ile olan ilişkileri derinleştirmek adına geçici bir süreyle Dışişleri Bakanlığı görevini de üstlenmiştir (Oran, 2013, s.567). Güney Kıbrıs'ta iki konu üzerinde duran Papandreu, Kıbrıs sorununun çözümünde AB'nin rol oynaması gerekliliğine vurgu yapmış olmasının yanı sıra Türkiye'nin konunun çözümünde AB ile olan ilişkilerini etkileyeceğine de değinmiştir. Kıbrıs sorununun çözümünün AB'nin ve Türkiye'nin çıkarına olduğunu kaydeden Papandreu'nun konuşmalarının dikkat çekici yanları şu şekilde sıralanabilir:

1. Türkiye'nin olası bir Birlik üyeliği sadece Türkiye'nin değil AB'nin de çıkarınadır. Bunun aksine Türkiye ile oluşturulabilecek bir imtiyazlı ortaklık Yunanistan'ın çıkarları ile bağdaşmamaktadır.

2. Kıbrıs sorunu AB'nin doğrudan müdahil olması gereken ve karşılıklı çıkarların gözetilerek Türkiye'nin de soruna ılımlı yaklaştığı zaman fayda sağlayacağını Türkiye'ye AB tarafından empoze edilmesi gerekmektedir.

3. Bu anlamda Türkiye Kıbrıs sorununu çözmek istiyorsa Kıbrıs'ın egemenliğini tanımalı ve bağımsızlığına saygı duymalıdır.

4. Türkiye, Güney Kıbrıs'ın egemenliğine saygı duyduğunda AB süreci çok daha hızlı işleyecek ve bundan kazançlı çıkacaktır (Hürriyet, 2009).

Türkiye'nin üyelik kapsamında yeni bir yol haritasına ihtiyacı olduğunu düşünen Papandreu Türkiye'nin AB'ye duyduğu ilgiyi artırma sürecini tamamladıktan sonra Kıbrıs sorununun çözümünde AB üzerinden Türkiye'ye baskı kurmayı amaçlamıştır (Oran, 2013, s.567). Yunanistan her fırsatta Kıbrıs konusunu gündeme getirerek, Türkiye'ye Kıbrıs sorununu çözmeden AB'ye üye olamayacağı AB'ye de Türkiye'nin bu sorunu çözmesi için hatırlattığı düşünülebilir.

Bu yılda bir diğer dikkat çeken konu Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Yunanistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'ya yazdığı mektuptur. 30 Ekim tarihli hazırlanan mektupta, Ankara'nın Atina ile diyaloglarının her konuda ilerletilmesi hususunda Türk Hükümeti'nin kararlı olduğu gibi bu yönde olumlu düşüncelere sahip olduğu, mevcut sorunları yapılacak işbirliği ile çözmeyi amaçladıkları konularına yer verilmiş olup ülkelerin egemenliğine saygı duyulduğu takdirde ilişkilerin gelişeceği bu durumun da bölgeye barış, güç ve istikrar getireceğine vurgu yapılmıştır (Vatan, 2009).

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler 2009 yılında 2008 yılına oranla düşüş göstermiş olsa dahi 2000'li yılların başı esas alındığında oranlar ılımlı havanın sürdüğünü göstermektedir.

Tablo 3
Türkiye-Yunanistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri

(Milyon Euro)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2005	864,7	557,2	307,5	1.421,8
2006	1.229,2	800,0	429,2	2.029,2
2007	1.647	691,4	956,4	2.339
2008	1.645	783,8	861,2	2.428,8
2009	1.171	808	362,9	1.979

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı

Tablo 3'te de görüldüğü üzere yıllar içinde ihracatta Türkiye'nin payı daha yüksek görünse dahi, Yunanistan zaman zaman ithalat ve ihracat arasındaki dengeyi yakalamayı başarmıştır. 2009 yılı dengenin hemen hemen yakalandığı bir yıl olmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı kaynaklarına göre; Yunanistan'ın Türkiye'den aldığı ürünlerin başını sanayi ürünleri, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar, makine parçaları, pamuk ipliği, kağıt ve karton, cam, kumaş, deri gibi ürünler oluştururken; Türkiye'nin Yunanistan'dan aldığı ürünleri daha çok pamuk, mineral yakıt ve yağlar, petrol ürünleri oluşturmuştur. Turizm bu yılda da önemli rakamlara ulaşmış 616.489 kişi Yunanistan'dan Türkiye'ye gelmiş aynı yıl Türkiye'den Yunanistan'a 200.348 gitmiştir (Turkish Greek News, 2009). Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Yunanistan'da, Atina ve Gümölcine olmak üzere 2 şubede hizmet sunmaya başlamıştır (Ziraat Bankası Faaliyet Raporu, 2016, s.32).

Papandreu'nun Erdoğan'a cevap niteliği taşıyan mektubu 25 Ocak 2010 yılında gelmiştir. Mektupta öncelik verilen konular siyasi sorunlara dairdir. Nitekim temel hedef çözüme kavuşturulamayan siyasi sorunlara çözüm aramak olduğu dile getirilmiş olup; Ege, Kıbrıs, Türkiye-AB ilişkileri, Müslüman- Türk azınlık, yasadışı göç konuları detaylandırılmıştır (Oran, 2013, s.568).

İki ülkenin başbakanlarının mektuplarında yer verdikleri konularda somut adımlar atabilmek adına ilk olarak Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Dimitris Durutsas 2010 yılının Nisan ayında Ankara'ya gelmiştir (Oran, 2013, s.568). Durutsas'ın Ahmet Davutoğlu ve AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış ile yaptığı görüşmede Türkiye ve Yunanistan arasındaki Yüksek Düzeyli Strateji İşbirliği

Konseyi'nin çalışmaları ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Yunanistan'a gidişi gündeme alınmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2016). Davutoğlu-Drutsas görüşmesinin ardından Başbakan Erdoğan, beraberinde 10 bakan ve çok sayıda bürokrat ile 14 Mayıs 2010 tarihinde Atina ziyaretini gerçekleştirmiştir (Oran, 2013, s.571). Papandreu ve Erdoğan'ın konuşmasından sonra Türkiye-Yunanistan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) Toplantısı'nda konuşan Erdoğan ve Papandreu şu konuların üzerinde durmuşlardır:

1. İki ülke arasında yaşanan sorunların çözümünde en önemli adım kararlı olmaktır. İki devlet karşılıklı sorunları çözmeye kararlı oldukları taktirde yıllardır süregelen sorunlar teker teker çözülebilecek durumdadır.

2. Azınlıklara ilişkin konuların yer verildiği toplantıda Sen-Sinod Meclisi üyeliği için müracaat eden yabancı uyruklu kişiler için çözüm olarak Recep Tayyip Erdoğan bu kişilere Türk vatandaşlığı hakkı sağlayarak problemi ortadan kaldırmayı istediklerini dile getirmiş, Batı Trakya için din adamlarının seçimle getirilmemesi hususunda rahatsızlık verici olduğunu belirtmiştir.

3. Yunanistan Başbakanı Papandreu, Yunanistan'da yaşayan Müslüman azınlığa yönelik uyguladığı politikalar eleştirildiğinde bu düşünceye katılmadığını belirtmiş, insan haklarını koruyan uluslararası antlaşmalara uyumlu davrandıklarını ve ülkelerinde yaşayan Müslümanların demokratik bir ortamda yaşadıklarını açıklamıştır (Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu, 2010).

Bu yıllarda ikili ticari ilişkiler yürütülmesinin yanı sıra. turizm, kültürel faaliyetler ve siyasi konularda da ilişkilerin güçlendirilmesi adına çalışmaların yapıldığı görülebilir.

4.7. Yunanistan Ekonomik Krizinin Derinleşmesi ile Yaşanan Gelişmeler

2011 yılı Yunanistan'da ekonomik krizin artışı gözler önüne seren bir yıl olmuştur. Nitekim Yunanistan'da 2009 senesinde yapılan seçimlerle görevi devralan hükümet ülkenin ekonomik durumuna ilişkin istatistiklerin halkla doğru şekilde paylaşılmadığını söyleyerek ekonomik krizin varlığını kabul etmiştir. Bu söylem içte ve dışta çeşitli etkileri de beraberinde getirmiştir. Yunanistan, bir yandan ülkesindeki

toplumsal olaylarla mücadele ederken öte yandan AB ve IMF ile yoğun diplomatik ilişkilere girmiştir (Maliye Dergisi, 2011, s.304).

Yunanistan ekonomik kriz ile mücadele ederken, bu yılda da Türkiye-Yunanistan ilişkilerini etkileyen gelişmeler olmaya devam etmiştir. Bunlarda belirleyici faktörlerden biri İsrail olmuştur. Çünkü aynı dönem tek tek ele alındığında Türkiye açısından Aralık 2008, Ocak 2009 Gazze saldırısı, 2010 büyükelçi krizi, Mayıs 2010 Mavi Marmara olayı ile Türkiye ve İsrail arasında ilişkiler büyük oranda sekteye uğramıştır. Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkiler oldukça gergin bir seyirde ilerlerken 2009 yılına kadar İsrail'i en çok eleştiren ülkelerden başı çeken Yunanistan, İsrail ile yakınlaşmaya başlamış ve bu yakınlaşma 2011 yılında yoğunlaşmıştır. Yakınlaşma sadece Yunanistan ve İsrail arasında olmamış, Güney Kıbrıs da yakınlaşmanın bir diğer ayağını oluşturmuştur (Kırlıdökme, 2014, s.156).

Yakınlaşma üç ülke arasında devam ederken Türkiye ve Yunanistan arasında 2011'in ilk gerginliği kendini 25. Uluslararası Kış olimpiyatlarında göstermiştir. “Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreu, Üçüncü Büyükelçiler Konferansı ve 25. Dünya Üniversiteler Kış Oyunları tesislerinin açılışına katılmak üzere Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak Erzurum'ü ziyaret etmiştir.” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011). Yorgo Papandreu burada yaptığı konuşmada 8 Türk uçağının küçük bir Yunan adası üzerinde uçuş yaptığını belirtip konuyu Kıbrıs'a getirerek Kıbrıs'ta “işgal” sürdükçe Türkiye'nin AB üyesi olamayacağını söylemiştir. Türk tarafı Yunanistan'ın açıklamalarının ardından karşılıklı bir çözüm önerisi sunulmadıkça sorunun çözümünün mümkün olamayacağını belirtmiştir (Hürriyet, 2011).

İkinci kriz Meis Adası ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Ahmet Davutoğlu, Meis Adası problemi ile ilgili yaptığı açıklamada istikşafı görüşmeleri ile Ege'de anlaşmazlık yaratan konuları çözüme hedefi olduğundan Ege konusuna yoğunlaştıklarını belirtmiştir. Meis Adası konusunda uluslararası hukuk ve Lahey Adalet Divanı'na vurgu yapan Ahmet Davutoğlu hukuki kurulların Türkiye'yi destekler nitelikte olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 2011) Güney Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de 19 Eylül 2011 tarihinde petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını başlatması üzerine, Türkiye karşı atakta bulunup, imzalan

bu anlaşmaya istinaden 21 Eylül 2011 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile “Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması” imzalamıştır.

Söz konusu anlaşmayla beraber uluslararası hukuk kuralları gözetilerek, Türkiye ile KKTC kıta sahanlıklarını yeniden belirlemişler bunu yaparkende yirmi yedi koordini noktanın oluşturduğu hattı esas almışlardır. Mevcut anlaşma ile birlikte Türkiye önemli avantajlar elde etmiştir. Anlaşmanın özellikle dikkat çeken yanlarını 3 ve 4. Maddelerin oluşturduğu söylenebilir. Nitekim Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm bulunacağı konusundaki kararlılığa dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu anlaşma Türkiye’ye, KKTC’nin 12 mil açığında petrol arama imkanı doğurmuştur. Anlaşmanın, iki topluluğa da eşit oranda haklar tanıdığı ve kıta sahanlığından doğan tüm yan haklarında garantisinin oluşmasına olanak sağladığı yorumu yapılabilir.

Bu arada, ilişkilerin AB düzeyini etkileyen önemli bir başka olayı da yine Kıbrıs’la ilgilidir. Güney Kıbrıs’ın AB Dönem Başkanlığı görevini 1 Temmuz 2012 tarihinde alması sebebiyle (Temmuz-Aralık 2012) Türkiye bu süre boyunca AB ile olan ilişkilerini Avrupa Komisyonu üzerinden yürütme kararı almıştır (bbc.türkçe haberler, 2012).

2012 yılında yaşanan bir başka gelişme de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne (KKTC) içme suyu sağlayacak olan KKTC Su Temin Projesi’nin deniz altından geçecek olan boru hattı temelini 13 Ekim’de atılmasıdır (Hürriyet, 2012). 21 Haziran 2012’de AB Konseyi İçişleri ve Adalet alanında işbirliğini geliştirmek için Türk vatandaşlarına Vize Muafiyeti sağlanması amacına yönelik Komisyon’a müzakereleri başlatmak için yetki vermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012)

2013 yılında gerçekleşen Yüksek Düzeyli İşbirliği Konferansı’nın ikincisi 4 Mart tarihinde gerçekleşmiş ve kültürel yaklaşımların adımları tarihi eserlerin rotasyonu ve korumasına ilişkin konularla perçinlenmeye çalışılmış olup, Türkiye Kültür ve Turizm Bakanı ile Yunan mevkidaşı bir araya gelmişler ve UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi ışığında Kültür değerlerinin tespit edilmesi, muhafaza edilmesi ve sürecin işlerliği konusunda birlikte hareket edeceklerine dair isteklerini bir tasarıda imza etmişlerdir. Diğer bir kültürel katkı ise, bir süredir restorasyon işlemleri süren

Atatürk'ün evinin 16 Ağustos tarihinde yeniden ziyarete açılmış olmasıdır. Eğitim alanında da adımların atıldığı bu yılda karşılıklı olarak verilen yüksek burs olanaklarıyla çok sayıda öğrenci bir diğer devlette okuma şansı elde etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013, md C). İki ülke arasında siyasi konularda sorunlar yaşanırken ticari ve kültürel alanlarda çalışmaların devam etmesi iki ülkenin yakınlaşmasına ve zamanla siyasi konularda da olumlu çalışmalara zemin hazırlayacak pozitif gelişmeler olarak düşünülebilir.

4.8. 2014-2017 Yılları Arası Dönem

“Yüksek Düzeyli İşbirliği Konferansı'nın üçüncüsü 6 Aralık 2014 tarihinde yapılmış olup bu yılda gerçekleşen ticaret hacmi 2010 yılında elde edilen rakamların iki katına işaret etmiştir. Zira bu yıl içerisinde Türkiye'nin Yunanistan ile ticaret hacmi 5.58 milyar ABD Doları olarak kayıtlara yansımıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014).

2015 yılı da tıpkı bir önceki yıl gibi ticari ilişkiler anlamında dikkat çeken bir yıl olmuştur. TÜİK'in raporları doğrultusunda durum ele alındığında farklılık rakamların azalması yönündedir. 2015 ve 2016 yıllarında ikili ticaret hacminde 2014 yılına kıyasla bir düşüş olmuştur. Yunanistan'ın 2015 yılı dış ticaret rakamlarına göre, Yunanistan ile Türkiye'nin 2015 yılındaki dış ticaret hacmi 2014 yılına kıyasla yüzde 41,6 azalarak 2,964 milyar Avro'ya düşmüştür. “Yunanistan İhracat Araştırma Merkezi'nin (KEEM) açıkladığı 2015 yılı verilerine göre ise, Yunanistan'ın ülkemize ihracatı 2014 yılına kıyasla yüzde 47,6 oranında azalarak 1,710 milyar Avro'ya gerilemiş, ülkemizin Yunanistan'a toplam ihracatı içindeki payın 2014'te yüzde 12,1 iken 2015'te yüzde 6,7'ye düşmüştür. Bu bağlamda, 2014'te Yunanistan'ın en büyük ihracat ortağı olan Türkiye, 2015 yılında Yunanistan'ın İtalya ve Almanya'dan sonra en çok ihracat yaptığı üçüncü ülke olmuştur.” (atina.be.gov.tr, 2015).

Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı iki ülkenin ticaret hacmindeki ivmeyi düşürmeye devam etmiştir. Buna ek olarak petrol fiyatlarında meydana gelen düşüşle beraber iki ülke ticaret hacmi aşağı çekilmiş olup konu YDİK toplantısında ele alınmış ve hedef olarak 10 milyar Dolar'lık ticaret hacmine ulaşılması amaçlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016). Her ne kadar bu yıllar ticaret hacminin

düşüşüne işaret etse dahi iki ülkenin ekonomik ilişkileri geliştirmek yönündeki kararlılıkları gelecekte yaşanabilecek muhtemel sorunları çözmek adına umut vaat ettiği söylenebilir.

22 Mayıs 2017 tarihinde İstanbul'da Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) 25. Yıldönümü Devlet /Hükümet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiş olup, Yunanistan Cumhurbaşkanı Pavlopulos da bu zirveye katılmıştır. Bu görüşme 1952 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan'ı ziyaret etmesinden sonra cumhurbaşkanları düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olması açısından önemlidir. 19 Haziran 2017 tarihinde ise Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, Yunanistan'a bir çalışma ziyaretinde bulunmuş ve Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ile sağladığı diyalogun ardından bu görüşmeler bakanlar ve müsteşarlar arasında devam etmiştir. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

2012 yılında başlatılan Türkiye ve Yunanistan arasındaki vize uygulaması iki ülkenin de turist sayılarının artmasına katkı sağlamış olup, 2017 yılında da Rodos, İstanköy, Meis, Sakız, Sisam, Midilli ve Sömbeki adalarını içerecek şekilde 1 Nisan– 30 Eylül tarihleri arasında uygulanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017).

2017 yılı iki ülke arasında gerginliklerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 3 Temmuz 2017 tarihinde Türk bayraklı kuru yük gemisine Ege Denizi'nden açılan ateş iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Yunanistan tarafı geminin limana yanaşması istekleğine kaptanın uymadığı gerekçesini sunarken, Türk tarafı 2 Sahil Güvenlik botu ve 1 hücumbot göndererek geminin Marmaris'e getirildiğini, incelemenin sürdürüleceğini açıklamıştır (NTV Haber, 2017) Bunun dışında Yunanistan'ın Türk gemilerine yüksek miktarda cezalar keserek, gemi kaptanlarını tutuklamalarının devam etmesi akabinde beyaz bayrak olan Türkiye'nin gri bayrağa düşerek statü kaybetmesinin ardından Türkiye ticari yat ve teknelerinin Yunan adalarına çıkışını yasaklamıştır¹⁵ (Akşam, 2017).

¹⁵ Paris Memorandumu'na göre devletler beyaz, gri ve siyah bayrak olarak gruplandırılırlar. Bu gruplandırma son 36 yılın tutulma sayıları ve denetimleri esas alınarak yapılmaktadır. Yıllık performanslar dikkate alınarak yapılan bu uygulama ile beyaz bayrak prestijdir. Gri beyaz olmak performansın ortanın üzerinde olduğunu gösterir. Siyah bayrak ise riskli durumlar ve düşük performans demektir. (T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2018). Bir yat veya

Türkiye ve Yunanistan arasında yumuşama dönemi olarak adlandırılan bu süreçte dahi temel meseleler çözümsüzlüğünü korurken başta turizm olmak üzere uzlaşma ortamının sağlandığı konularda olmuştur. Turizm konusunun yayılma etkisi ile bankacılık, ihracat ve üretim, enerji gibi alanlarda da işbirliği eğilimi görmek yanlış olmayacaktır (Göral, 2004, s.65-66). Ancak iki ülkenin temel iç politika yönelimleri ve dış politikada edinmek istedikleri kazanımlar bir diğerinin manevra alanına müdahale ettiği için yukarıda bahsi geçen konularda yaşanan olumlu diyalogların temel meseleleri yumuşatmaya yetmediği yorumu yapılabilir. İki ülke arasında dinamizmini koruyan ilişkilerin seyrinde AB'nin yadsınamaz bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple bir sonraki bölümde iki ülke arasında bahsi geçen durumlara karşı AB'nin oynadığı rol anlatılmaya çalışılacaktır.

4.9. Türkiye- AB İlişkilerinde Yunanistan'ın Etkisinin Genel Bir Değerlendirmesi

1999 yılı Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde bir yeni evre olarak değerlendirilse dahi iki devlet arasında görülen yakınlaşmanın Türkiye'nin AB ile ilişkilerine aynı oranda olumlu etki oluşturduğu tartışmalıdır. Zira özellikle Yunanistan'ın ikili sorunlarda kritik önem taşıyan başlıca sorunları çözmeye çalışırken, AB'yi arkasına aldığı düşüncesi onu sorunları ikili ilişkilerle çözmekten ziyade AB çatısı altında çözmeye itmiştir.

AB'nin iki ülke arasında zaman zaman köprü, zaman zaman taraf olarak çizdiği çizgi Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin AB ile ilişkilerine etkisi olduğu kadar, AB'nin tutumunun da Türkiye- Yunanistan ilişkilerine yön verdiği yorumu yapılabilir. Nitekim bu durumun üç farklı dinamiğin birbirini daimi surette etkilediği bir tabloyu ortaya çıkardığını söylemek yanlış olmayacaktır. Örnekleme gerekirse AB üyesi olan Yunanistan, Birlik üyeliğinin ardından AB'nin desteğini yanında hissettiğinden dolayı Türkiye'ye yönelik olarak yaptığı savunma harcamalarını azaltma yoluna gitmiş, askeri harcamalar yerine ekonomik yatırımlarına hız kazandırmayı tercih etmiştir (Kurubaş, 2002, s.19).

geminin dahi tutulması Türkiye'nin beyaz bayraktan gri bayrağa geçişine neden olacağı için böyle bir karar alındığı düşünülebilir.

Yunanistan'ın bu hamlesinin bazı açılardan doğru sonuçlar doğurduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak Yunanistan ekonomisine ağırlık vererek hem AB'nin ekonomik kriterlerine büyük ölçüde uyum sağladığını göstermiş olacak, aynı zamanda Türkiye ile ilgili olan sorunlarını AB'ye taşımanın getirdiği güvenle Türkiye'nin Birliğe üyeliğini desteklemeye başlayarak hem ikili ülke ilişkisini yumuşatmaya başlamış olacak hem de Türkiye'nin kendisine gösterdiği tepkileri azaltmış olacaktır. Yunanistan'ın görüşünün bu denli yumuşamasının diğer nedeninin Kıbrıs olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Birlik içerisinde artık Güney Kıbrıs'ın oluşuyla Türkiye'yi muhtelif kararlarda Yunanistan'ın yerine veto edebilecek olması Atina lehine gelişen bir durumdur.

Yunanistan'ın bu hamlesinin Türkiye için kısmen olumlu sonuçlar doğurabileceği yorumu yapılabilir. Yunanistan'la ilişkileri geliştirmek AB'ye üye olmak isteyen Türkiye'nin lehine bir durum olduğu gibi Yunanistan'la yaşadığı sorunlar çerçevesinde Birliğin Yunanistan'ın lehine sürdürdüğü tutumu değiştirmemesi halinde Türkiye'nin Birliğe üyelik sürecinin yine askıda kalabileceği düşünülebilir.

Ayrıca, doksanlı yıllar boyunca ortaya çıkan genişleme dalgasında Kıbrıs'ın Güney'deki Rum tarafı üzerinden üyeliğinin gerçekleşme yoluna girmeye başlaması da önemli bir etken olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, Kıbrıs'ın üye olması halinde zaten veto edeceği düşünüldüğünde Yunanistan'ın ikinci bir veto ile Türkiye ile olan ilişkileri germesine gerek kalmadığı da düşünülebilir.

4.9.1. İlerleme Raporlarında Geline Son Durum

AB, her yıl Birliğe katılmak isteyen ülkelerin üyelik süreçlerini analiz ettiği İlerleme Raporları hazırlamaktadır. Avrupa Parlamentosu rapor ve kararları ile başta Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve uluslararası finans kuruluşları olmak üzere uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini baz alarak hazırladığı bu raporlar aday ülkenin Birlik ile olan ilişkilerinin hangi aşamaya geldiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 744). Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde oldukça etkili olan Yunanistan ve

ona bağılı oluşan sorunlar kendini gerek İlerleme Raporlarında gerekse AB Zirvelerinde açıkça göstermektedir.

Komisyunun 1998'den bugüne yayınladığı İlerleme Raporları genişleme sürecinin şekillenme aşamasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. "Kopenhag Kriterleri'nin (demokratik kurumların işlemesi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı, işleyen bir piyasa ekonomisi, müktesebata uyum konusunda ilerleme) yerine getirilmesi konusunda görüş bildiren AB Komisyonu'nun takdiri, söz konusu kriterler pek çok konuda belirsiz ifadeler içerdiği için, çok önem kazanmaktadır." (Dinçkol, 2005, s.87). Tüm bunlara ek olarak Komisyon aday ülkenin hali hazırda kriterleri yerine getirdiğinden hareketle müzakerelere geçilmesi gerektiği yorumunda bulunursa Konsey de bu raporlar doğrultusunda söz konusu aday devlet veyahut devletlerle müzakere açılmasına kanaat getirebilmektedir (Dinçkol, 2005, s.87).

Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin AB ilişkilerine olan etkileri Komisyon'un hazırladığı İlerleme Raporlarında, Parlamento Raporlarında ve Zirvelerde kendisini göstermektedir. İlk olarak İlerleme Raporları ele alınırsa 2000 yılında hazırlanan İlerleme raporunda Kıbrıs konusunda AB'nin fikirlerinin Türkiye'nin yaklaşımıyla paralellik arz etmediği söylenebilir (İlerleme Raporları, 2000).

2001 yılındaki İlerleme Raporu yine Kıbrıs konusuna vurgu yapmış, BM nezaretinde yapılan barış görüşmelerinin bir nihayete varamaması önemli yer tutmuştur. Barış görüşmelerine istinaden yapılan çabada somut bir ilerleyiş olmadığı yorumu Kuzey Kıbrıs lideri Rauf Denktaş'ın BM gözetimde düzenlenen uzlaşma görüşmelerinden çekilmesinden kaynaklanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2001, s.30). Kıbrıs hususunda olumsuz bir yorum oluşmuş olmasına karşın Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerin gelişesi ve buna bağılı olarak dışişleri bakanları arasında hızlı temas kuracakları bir hat inşa edilmesi, Ege Denizi'nde yapılacak askeri tatbikatlara ilişkin her iki ülkenin bir diğerine haber vermesi, ve bu tatbikatların ne zaman tatbik edileceğine yönelik programın paylaşılması, kara mayınlarının ortadan kaldırılması gibi güveni yükselten önlemlerin olması olumlu yönde bir gelişme olarak yorumlanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2001, s.30).

Brüksel Zirvesi'ne sunulmak üzere 2002 yılında hazırlanan İlerleme Raporu'na bakıldığında Kıbrıs konusunun önemini koruduğunu görmek mümkündür. Kıbrıs Türk Liderinin katılım müzakereleri tamamlanmadan önce Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin anlaşmaların Türkiye tarafından teşvik edilmesi hususu dikkat çekmiştir (Avrupa Komisyonu, s.34). Sınır anlaşmazlıklarına da değinilen raporda Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkinin geldiği noktanın memnuniyet vermeye başladığı özellikle iki ülke dışişleri bakanlarının ortak çabalarıyla yapılandırılan çevre ve ekonomiye ilişkin yeni anlaşmalarla ilişkilerin taçlandırılması iyi yönde gelişmelere örnek gösterilmiştir. Mart ayı içerisinde imzalanan Hazar Denizi doğalgazının Türkiye üzerinden Yunanistan'a aktarılmasını düzenleyen anlaşma da sembolik bir öneme sahip olmuştur (Avrupa Komisyonu, 2002, s.35).

Türkiye'nin "Kıbrıs konusunda sürdürülebilir bir çözüme uygun davranması konusu" dile getirilen 2003 İlerleme Raporu'nda olumlu görüşlere de yer verilmiştir. Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs ile Gümrük Birliği üzerine bir anlaşma imzalanması akabinde bu anlaşmanın uluslararası geçerliliğinin olmayacağı yorumu yapılmıştır. Bunun üzerine Türk Hükümeti'nin bu anlaşmayı onaylamayacağı ve yürürlüğe sokmayacağını bildirmesi başta söylenen olumsuz yorumları olumlu yorumlara dönüştürmüştür. Nitekim Türkiye Kuzey Kıbrıs ile olan bu anlaşmayı geçerli kılmak için çabalamak yerine AB'nin tavrı doğrultusunda hareket etmiş, Birliğin görüşüne uygun olarak hareket etmiştir. Bununla birlikte rapora olumlu olarak yansıyan bir diğer gelişme mülkiyet haklarıyla ilgili konuyu kapsayan ve davacının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurduğu dava üzerine olmuştur. Bu davada Güney Kıbrıs Rum vatandaşı olan Loizidou, 1974'de KKTC'de olan mülklerini bırakmak zorunda kaldığını, bunun Avrupa İnsan Hakları sözleşmesine aykırı olduğunu beyan etmiştir. (Turan, 2010, p.4-5). Taraflardan Loizidou Kuzeyde kaldığını iddia ettiği mülkleri üzerinde hiç bir hakkının kalmadığı miras bırakma, satma, elinde tutma gibi temel haklarından da mahrum bırakıldığını ileri sürmüştür. Türk Hükümeti ise bu tip konuların ancak iki devlet arasında oluşturulacak diyalogla çözüleceğini dile getirmiştir. Bu dava neticesinde AİHM'nin kararı sonucu Türkiye'nin aleyhine hükmedilen tazminata ilişkin, Türkiye 1998 yılında ödeme yapmamış ancak Haziran 2003'de

mevcut ödemenin aynı yılın Ekim ayında ödeneceğini açıklamıştır. Bu açıklama Komisyon tarafından olumlu olarak karşılanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2002, s.35).

Bu tarihe kadar bakıldığında başta Kıbrıs konusu olmak üzere Yunanistan'ı kapsayan diğer sorunlar her zaman AB'nin gündeminde yerini korumayı başarmıştır. 2004 yılı Kıbrıs'ın tüm adayı temsilen AB'ye dahil olması Yunanistan'ın elini güçlendirmiştir. Bu durumun Türkiye'nin çok daha kapsamlı politikalar üretmesi gerekliliğini oluşturduğu yorumu yapılabilir. Zira Kıbrıs'ın Birlik üyesi olarak edineceği haklardan biri olan "veto etme" hakkını Türkiye'nin aleyhine kullanabilme ihtimali mümkündür. Nitekim bu ihtimali kuvvetlendiren açıklamalardan biri AB'nin İlerlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Günter Verheugen'a aittir. "Kıbrıs'ta çözümsüzlük, Türkiye'nin AB beklentileri önünde önemli engel teşkil edebilir" açıklaması Kıbrıs konusunun kilit öneme sahip olduğu yönünde yorumlanabilir. AB Genişleme Komisyonu yetkilileri müzakereler için bir çok etmenin önemli olduğunu Kıbrıs'ın tek başına etken olamayacağını açıklamışlardır fakat çözüm olmadığı sürece bunun engelleyici bir unsur olabileceği konusunda da hemfikir olmuşlardır (Işıksal, 2006, s.301). Özetle, Kıbrıs konusunda tarafların tutumu ve çözüme yönelik attığı adımlar AB tarafından yakından takip edilmiş, bu noktada BM'nin çözüm önerileri ışığında gösterilen tutum, ilerleme raporlarında dile getirilmeye devam etmiştir. Nitekim bunun bir diğer örneğini 2004 İlerleme Raporu'nda görmek mümkündür.

Mayıs 2004 tarihinde Türkiye, Gümrük Birliği'ni tüm Birlik üyesi devletleri de içine aldığını beyan eden bir kararnameyle genişletmiş, ancak Kıbrıs'ı bu kararname kapsamının dışında tutmuştur. AB, Annan Planı çerçevesinde Türkiye'nin gösterdiği yapıcı tutumun gözden kaçmadığını ancak Kıbrıs'ın artık bir Birlik üyesi olduğu gerçeğinden hareketle Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni uygularken kapsama Kıbrıs'ı da dahil edeceği beklentilerini dile getirmiştir (Avrupa Komisyonu, 2004, s. 43).

2005 İlerleme Raporu bir önceki yıla göre değerlendirildiğinde daha az sayıda konu üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak raporun içeriği incelendiğinde ise az sayıda konunun daha detaylı olarak ele alındığını görmek mümkündür. Bu da zaman ilerledikçe AB'nin detaylar üzerine ağırlık verdiğini göstermektedir (Dinçkol, 2005, s.93).

İlerleme Raporu Kıbrıs konusunu değerlendirirken BM nezdinde sorunlara çözüm arayışını olumlu karşıladığını belirtmeye devam etmiştir. Burada dikkati çeken noktanın 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla genişleme çerçevesinde 10 yeni ülkenin daha genişlemeye dahil edilmesi olduğu söylenebilir. Zira yukarıda da belirtildiği gibi burada kritik nokta Kıbrıs'ın genişlemeye dahil ülkelerden birisi olmasıdır. Bu noktada Türkiye Ek Protokol imzalayarak Kıbrıs'ı tanıdığı sonucu çıkarılmaması gerektiğine dair deklarasyon yayınlamış bu beyan AB tarafından hoş karşılanmamıştır. AB'nin bu durumu hoş karşılamadığını AB'nin Türkiye'nin deklarasyonunun tek taraflı olduğu ve protokolün kapsadığı yükümlülükleri üzerinde Türkiye'nin yasal bir etkisi olmadığını belirten bir karşı deklarasyonda görmek mümkündür (Avrupa Komisyonu, 2005, s.40).

Aslında bu zamana kadar genel hatlarıyla ele alındığında Türkiye'nin Birliğe üye olmak yolunda yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin çoğunu uygulamaya aldığını ve büyük oranda ilerleme kaydettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak detaylara inildiğinde Kıbrıs ve sınır sorunlarıyla ilgili olarak AB'nin Türkiye'den daha olumlu olması gereken beklentiler içinde olduğunu görmek mümkündür. Bunun bir örneği de 2006 İlerleme Raporu'na yansımıştır. Kıbrıs'ın tüm adayı temsilen Birlik üyesi olması Türkiye- AB ilişkilerini etkilemeye devam eden bir unsur olarak aslında var olan bir soruna da boyut kazandırmıştır. Çünkü ilerleme raporları çerçevesinde Türkiye'nin BM nezdinde sorunu çözmek konusundaki kararlılığı takdir edilmesine karşın, Ankara Anlaşması'nı AB'ye katılan ve Türkiye'nin problem yaşadığı Kıbrıs'ın da kapsadığı on yeni ülkeyi içeren Ek Protokolü tam olarak kurallara uygun olarak tatbik etmek ve ivedi bir şekilde ülke farkı gözetmeksizin üyelerle ilişkilerini düzeltmek adına girişimde bulunmasını belirtmişlerdir (Avrupa Komisyonu, 2006, s.22).

Türkiye açısından durum ele alındığında Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanı bir çok kez Kıbrıs Türk Toplumuna uygulanan uzaklaştırma politikası sürdürüldüğü taktirde Ek Protokol'e göre hareket etmenin mümkün olmadığını ifadelendirmişlerdir. Türkiye Dışişleri Bakanı tarafından Ocak ayında sunulan "Kıbrıs Konusunda Eylem Planı" da açıklamaları destekler nitelikte olmuştur. AB temsilcileri Türk Hükümetine Protokolün yürürlüğe alınmasının bir tercih olmadığını hukuksal

olarak uygulamak zorunda olduğunu belirtmişlerdir (Avrupa Komisyonu, 2006, s.22). Böylesi bir durumda her ne kadar AB bir yasal zorunluluktan bahsetmiş olsa dahi Türkiye'nin konuyu Kıbrıs Türk Toplumundan ayrı düşünemeyeceği yorumu yapılabilir.

Raporun Kıbrıs dışındaki konular kapsamında değerlendirme yapıldığında ise yorumların memnuniyet verici olduğu söylenebilir. Özellikle iki ülke arasında askeri ilişkilerin geliştirilme çabaları, genelkurmay başkanlarının sürece verdikleri destek sürdürdükleri tutumun yapıcı olduğu görüşüne yer verilmiştir. (Avrupa Komisyonu, 2006, s.23).

2007 İlerleme Raporu'nun aslında Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs ilişkilerinde yaşanan açmazın AB'ye ne denli yansıdığını gösteren bir rapor niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim bir önceki yıl AB'nin Türkiye'den beklediği Kıbrıs'ı diğer ülkelerden ayırt etmeden Ek Protokolü uygulamasıydı. Türkiye'nin Ek Protokolü AB'nin istediği doğrultuda uygulamamasının sonuçları da 2007 İlerleme Raporu'na yansımıştır. Türkiye'nin, Ortaklık Anlaşmasına Ek Protokol hükümlerini tümüyle ve ayırım gözetmeden uygulamak yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebiyle Konsey Türkiye'nin aleyhine bir karar almıştır.

Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirdiği Komisyon tarafından kesinleştirilene kadar Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik kısıtlamalarını ilgilendiren sekiz fasılda müzakerelerin açılmamasını ve herhangi bir faslın geçici olarak kapatılmamasını kararlaştırmıştır. Buna ilaveten Konsey, 21 Eylül 2005 tarihli Deklarasyon kapsamındaki konuları izlemeyi kararlaştırmış ve bu çerçevede Komisyon'dan özellikle 2007, 2008 ve 2009 yılları olmak üzere yıllık raporlarında bu konuya yer vermesini talep etmiştir. (Avrupa Komisyonu, 2007 s.24).

Türkiye, AB'nin aldığı bu karara istinaden herhangi bir girişimde bulunmamış, Kıbrıs'ı protesto etmeye devam etmiştir. Bu gelişmeyle beraber Yunanistan elini Kıbrıs üzerinden güçlendirirken Türkiye'nin, Yunanistan'ın aksine AB ile olan ilişkilerinde olumlu rüzgarı durağanlaştırdığı yorumu yapılabilir. Nitekim AB net bir şekilde Birliğe üye olmak isteyen Türkiye'nin önünde Kıbrıs konusunun olduğunu belirtmiş ve

ilişkileri yeniden düzene sokmak adına Türkiye'ye Ek Protokole uygun olarak hareket etmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

2008 İlerleme Raporu'nda Yunanistan ve doğrudan bağı olan Kıbrıs ile ilgili bölümün sürpriz bir içeriğe sahip olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira 2006 yılından beri AB'nin açıkça ifade edip Türkiye'den beklentilerini dile getirdiği konularda Türkiye herhangi bir adım atmamış, buna bağlı olarak İlerleme Raporu Türkiye'nin çözüme ilişkin somut adımlar atması gerektiği konusuna değinmeyi sürdürmüştür (Avrupa Komisyonu, 2008, s.28).

2009 yılında İlerleme Raporu hazırlandığı dönemde Yunanistan Türkiye'yi sınır ihlalleri yaptığı konusunda şikayet etmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ikili ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda hiç bir girişiminde bulunmaması, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni Silah İhracatı Davranış İlkeleri ve Çift Kullanımlı Malzeme konusundaki Wassenaar Düzenlemesi gibi düzenlemelere üyeliğini veto etme hususunda kararlılığını sürdürmesi de AB açısından olumlu karşılanmamıştır (Avrupa Komisyonu, 2009, s.32).

2010 yılı İlerleme Raporu yazılırken Yunanistan bu kez hava sahasında iddia ettiği sınır ihlallerine ek olarak karasularını da eklemiş ve Türkiye'yi resmi olarak çok kez şikayet etmiştir. Yunanistan'ın yanı sıra GKRY de Yunanistan'ın politikasını takip etmiş, karasularında ve hava sahasında Türkiye tarafından ihlaller gerçekleştirildiğini bildirmiştir. Bunun akabinde AB Türkiye'nin olumlu anlamda bir ilerleme kaydetmediğini raporuna yansıtmıştır (Avrupa Komisyonu, 2010, s.36).

2011 yılı İlerleme Raporu incelendiğinde Kıbrıs sorunu fasıl açma müzakerelerindeki en önemli sorun statüsünde gösterildiği görülmektedir (Toygür, 2011, s.4). GKRY Türkiye'yi şikayet etmeye devam etmiş, bu şikayetleri Yunanistan da sürdürmüştür. Türk Hükümeti'nin yetkilileri, AB Dönem Başkanlığını görevinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde olduğu süre boyunca Kıbrıs meselesine detaylı bir çözüm taslağı oluşturulamaması durumunda, AB Dönem Başkanlığıyla olan diyalogun 1 Temmuz 2012 tarihinden itibaren 6 ay durdurulacağını beyan etmişlerdir (Avrupa Komisyonu, 2011, s.43). Buna bağlı olarak Türkiye bu düşüncesinden geri adım

atmayacağını sürdürmüş, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi AB Dönem Başkanlığının başkanlık edeceği toplantılara katılmayacağını da beyan etmiştir. Türkiye'nin bu beyanı 2012 İlerleme Raporu'na AB'yi kaygılandıran bir durum olarak yansımış ve Türkiye'ye Ankara Anlaşması'nda öngörüldüğü şekli hatırlatılarak AB'nin temel kurumsal yapılarından biri olan AB Dönem Başkanlığının sıfatına tam olarak saygı göstermesi çağrısında bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2012, s.5).

Aslında İlerleme Raporları genel olarak ele alındığında AB'nin en temel kaygılarının başını Kıbrıs sorununun çektiği söylenebilir. Kıbrıs sorunu ve sınır anlaşmazlıklarından kaynaklı sorunların devamlı surette İlerleme Raporları'na yansıyor oluşuyla Yunanistan'ın sorunları uluslararası platforma taşımakla kendi lehine bir politika sürdürerek başarılı olduğu yorumu yapılabilir. Nitekim bu durumun getirdiği sonuçları son yıllardaki İlerleme Raporlarında da görmek mümkündür.

Özellikle 2013 ve 2014 yılında rapora yansıyan konuların başında hidrokarbon aramaya ilişkin problemler göze çarpmıştır. Türkiye'nin GKRY'nin tüm Kıbrıslıların menfaatine olduğunu düşündüğü Münhasır Ekonomik Bölge içerisinde hidrokarbon arama faaliyetlerine karşı sert tutum almasının ardından AB, “üye devletlerin, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi dâhil, uluslararası hukuka ve AB müktesebatına uygun olarak, diğerleri yanında, ikili anlaşmalar yapma, doğal kaynaklar ile ilgili arama yapma ve bunlardan yararlanmayı da kapsayan egemenlik hakları olduğunu vurgulamıştır.” (Avrupa Komisyonu, 2013, s.17). Buna ek olarak Yunanistan'ın GKRY ile karasularının ihlal edildiğine dair şikayetlerini sürdürmesi AB tarafından endişe ile karşılanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2013, s.18). AB'nin endişesi 2014 yılında da sürmüştür. Zira Kıbrıs sorunu çerçevesinde olumlu hiç bir gelişmenin yaşanmadığı vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2014, s.18-19).

2015 ve 2016 yılları da AB tarafından çok olumlu olarak yorumlanmamıştır. Konsey, Müzakere Çerçeve Belgesi'ne ve geçmiş AB Zirvesi ile Konsey sonuçlarına uygun olarak, Türkiye'nin kati olarak BM'nin önerileri doğrultusunda iyi komşuluk ilişkilerine ve sorunların barışçıl şekilde köklü çözümler üretmesi gerekliliğine bağlı kalması durumunda olduğu gerçeğini vurgulamıştır (Avrupa Komisyonu, 2016, s.31-32).

4.9.2. Avrupa Parlamentosu Raporlarında Türkiye-Yunanistan Sorununun Etkileri

Konsey ile birlikte yasama yetkisini paylaşan ve AB'nin diğer organları üzerinde siyasi denetim yetkisi bulunan Avrupa Parlamentosu Birliğe üyelik başvurusu yapan ülkelerle ilgili raporlar da yayınlamaktadır. Buna bağlı olarak Parlamento Komisyonun hazırladığı raporların akabinde kendi görüşlerine ilişkin Türkiye yorumlarına yer veren raporlar ele almıştır. Raporlar incelendiğinde bu raporların ortak yönünün Türkiye- Yunanistan ilişkilerinin gelişmesi ve sürdürülebilir çözümler üretmeleri konusunu desteklediğini söylemek yanlış olmayacaktır. İçerik açısından 2001 yılında üzerinde durulan konuların neredeyse söylem olarak hiç değişmeden ilerleyen yıllarda da devam ettiğini görmek mümkündür. 2004 yılındaki AP kararlarında bir kez daha Yunanistan'ın etkisini görmek ve Kıbrıs konusundaki tutumunun kendi lehine sonuçlandığı yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Nitekim AP Kıbrıs meselesine yönelik, Ankara'nın Kıbrıs Cumhuriyeti'ni resmi olarak kabul etmemesinden doğan problemlerin bitmediğini ve Türk askerinin hali hazırda Kuzey Kıbrıs'ta varlığını sürdürdüğünü belirterek bu konuda kaygılı olduklarını ifade etmişlerdir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2004). 2005 yılında AP'nin bu söylemlerinin artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Aynı yıl içinde Birliğin Türkiye İlerleme Raporunda ele aldığı genişlemeye ilişkin ek protokolün imzalanmasının akabinde Türkiye'nin bir deklarasyonla GKRY'yi tanımadığını açıklamış olmasının getirdiği olumsuz yorumlar AP'ye de olumsuz bir ayrıntı olarak yansımıştır. AP raporunda Türkiye'nin Kıbrıslı Rumların demokratik haklarına saygı duyması ve Kıbrıs sorununa Annan Planı ve AB'nin dayandığı temel ilkeler çerçevesinde kalıcı bir çözüm geliştirmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Aynı yıl Yunanistan Dışişleri Bakanı Petros Moliviyatis'in tüm tarafların Kıbrıslı Rumların bir yıl önce reddettiği bir BM önerisi temelinde Kıbrıs'ın yeniden birleştirilmesi konusundaki müzakerelere yeniden başlamaya hazır olduğunu söylemesi Yunanistan'ın barış yanlısı bir tutum içerisinde olmaya çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. 2008 Yılı AP raporunda Yunanistan ve Türkiye arasında geliştirilen komşuluk ilişkilerine dikkat çekilmiş, iki ülke yetkili kişilerinin sağlamaya çalıştığı diyalog, özellikle Karamanlis'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret gelecek için umut verici olarak yorumlanmıştır (Avrupa Parlamentosu, 2008, s.9).

2009 yılı AP raporu Türkiye açısından aslında olumsuz yorumların ağırlıkta olduğu bir rapor niteliği taşımaktadır. AP, Yunanistan'la olan diyalogun olumlu yönde ilerletilmesi, iki devletin problemleri sulh içinde nihayete vardırılması için atılan adımların önemli olduğunu vurguladıktan sonra 2008 yılında yayınlanan İlerleme Raporundan bu yana Türkiye adına bazı konularda cesaret verici hiçbir gelişmenin olmadığı söylenmiştir. Bunlardan ilki Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Yunan nüfusun eğitim ve mülkiyet haklarına ilişkin olan konuyla ilgilidir. AP, burada yaşayan Yunan nüfusun hala eğitim ve mülkiyet hakları konusunda sorun yaşadığını belirterek Türk Hükümetini bu konuda çözüm bulmaya davet etmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2009, s.6).

AP'nin Türkiye'yi eleştirdiği diğer nokta "casus belli" ile ilgilidir. Türkiye'ye komşularıyla iyi diyaloglar geliştirmesi hususunda tavsiyeler verilmesinin ardından Türkiye-Yunanistan ikili ilişkilerini geliştirmede elde edilen sınırlı ilerlemeye dikkat çekmiş, Türkiye'yi casus belli tehdidini geri çekme çağrısında bulunmuş ve Türk Hükümeti'nin Yunan hava sahasında devam ettiğini düşündüğü ihlallerini sona erdirmesi konusunda beklentisini dile getirmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2009, s.8). AP'nun Türkiye'ye yaptığı bu eleştiri ve çağrı bir sonraki yıl da yinelenmiş, Türkiye her ne kadar Yunanistan ile olan ilişkilerinde gelişme kat etmeye çalışsa dahi Türkiye'nin Yunanistan üzerinden "casus belli" tehdidini çekmediği yinelenmiştir (Avrupa Parlamentosu, 2010, s.10). AP tarafından Yunanistan'a karşı yapılan casus belli ilanının kaldırılması için Türkiye'ye çağrıda bulunulmasından sonra dikkat çeken detay askeri aktivitelerden kaynaklanan gerilimlerin, Yunan ulusal hava sahası ve Atina FIR hattı ihlallerinin iyi komşuluk ilişkilerini büyük ölçüde zedelediği ve bütün bunların Türkiye'nin Birliğe katılım sürecini negatif etkileyebileceği ihtimaline dikkat çekmesidir. Üstelik AP'nun bu hususta yaptığı hatırlatmalar ve uyarılar sonraki yıllarda da devam etmiştir. AP, Türkiye ve Yunanistan'ın ikili ilişkilerini geliştirmeye yönelik devam eden çabalarına dikkat çektikten sonra her seferinde yinelediği şey "casus belli" konusunda Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit ettiği yönündedir. Karasuları ve hava sahası sorunları da gündemdeki yerini korumuş, sınır ihlalleri konusunda Türkiye bir kez daha uyarılmıştır (Avrupa Parlamentosu, 2011, s.9).

Bu noktalar detaylı olarak ele alındığında AP'nin ne derece objektif olarak yorumlama yaptığı tartışmalara açık bir konudur. Zira AP'nin özellikle üzerinde durduğu hava sahası sorunun da bahsi geçen alanın gri bölge olduğu göz önüne alındığında AP'nin iki ülkenin de çıkarlarını ayrı ayrı gözeterek bu yoruma ulaştığını söylemek pek mümkün gözükmemektedir (Yazan, 2012, s. 207). Nitekim bahsi geçen bölge üzerinde hem Türkiye'nin hem Yunanistan'ın iddia ettiği haklar vardır. Her iki ülke de bu hakları iddia ederken farklı tezleri savunmaktadırlar. Konu o zamandan bu zamana hala çözüme kavuşturulamamış olup bu sınırlar hala resmi olarak bir ülkeye ait kabul edilmemektedir. Oysa Ege Denizi üzerinde yapılan uçuşlar, AP tarafından Türkiye'nin yaptığı ihlaller olarak değerlendirilmiştir. AP'nin gri alanları ihlal olarak değerlendirmesi onun objektifliğine gölge düşürmüş olup aynı zamanda Yunanistan'ın AP üzerindeki baskın etkisi ortaya çıkmıştır (Yazan, 2012, s.207).

AP'nin daimi surette Türkiye'ye kabul ettirmek istediği diğer konu tüm bu çözümsüzlüklerin UAD'a taşınmasıdır. AP'nin bu söyleminin aslında Türkiye'nin ilk kez karşılaştığı bir çözüm metodu olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır, nitekim Yunanistan'ın en başından beri ikili sorunları uluslararası platforma çözüme isteği göz önünde bulundurulduğunda AP'nin bu tutumuyla, Yunanistan'ın lehinde davrandığını göstermektedir.

AP'nin üzerinde durduğu diğer bir konu Türkiye'yi çözüm için çaba sarf etmesidir. Ancak AP aynı çabayı Birlik üyesi olan Yunanistan'da bekliyor mu sorusu Türkiye için yeni bir soruyu da beraberinde getirdiği yorumu yapılabilir. (Yazan, 2012, s. 208).

Kısaca AP'nin genel tutumu ve yaptığı raporlamalar ve akabinde aldığı kararlar incelendiğinde Komisyon'un yaptığı açıklamalara göre biraz daha sert tutum sergilediği sonucuna varılabilir. Bunun yanı sıra AP'nin bir çok alanda Yunanistan'ı destekler yorumlarda bulunması ve henüz çözümlenemeyen sorunlarda sadece Türkiye'ye bulunduğu çağrılar objektifliği konusunda şüpheleri de beraberinde getirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Tarihsel perspektifte ele alındığında Türk- Yunan ilişkilerinin çok uzun zaman öncesine dayandığını görmek mümkündür. Uluslararası konjunktürde değişen dengelere bağlı olarak şekillenen ilişkilerde Türkiye ve Yunanistan zaman zaman işbirliği içinde olsa dahi genellikle iki ülke arasındaki sorunlar işbirliği süresini kısaltmıştır.

Sorunların başlangıç tarihini Osmanlı Devleti'nin dağılması olarak gösterilebilir. Nitekim Osmanlı Devleti egemenliğinde uzun yıllar kalması, ardından bağımsızlığını ilan etmesiyle Yunanistan kendi politikalarına yeni bir yön vermiştir. Lozan Barış Antlaşması ile başlayan süreçte çözümlenemeyen bir takım sorunlar dönemin devlet adamları sayesinde ele alınmıştır. Özellikle Atatürk ve Venizelos döneminde çözümlenemez sorunlar dikkat çekmemiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında temelde en belirgin sorunlardan bir tanesi Kıbrıs olmuştur. Özellikle adada İngiliz hakimiyetinin zayıflaması ile Rumlar adanın Yunanistan'a ilhakı için harekete geçmiş, Türkiye'nin çabaları ile bu durum engellenmiştir. Sürecin Kıbrıs Barış Harekatına uzandığı dönemin ardından Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği de yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Çünkü Kıbrıs bir çok açıdan oldukça önem teşkil etmektedir. Güvenlik ve Akdeniz'in kontrolünün yanı sıra Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz rezervleri kıyıdaş ülkeleri karşı karşıya getirmektedir.

İki ülke arasında oldukça önemli bir diğer sorun Ege Denizi ile ilişkili olarak ortaya çıkan karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, adaların silahlandırılması üzerinedir. Türkiye'nin bu deniz üzerindeki haklarını kendine tehdit unsuru olarak yorumlayan Yunanistan Ege denizindeki haklarını çoğaltmak adına tezini oluştururken uluslararası hukukun kendi lehine yorumlanabilecek maddelerini ele almış, Türkiye'nin bu konuda yaptığı hamleleri yeni bir tehdit olarak nitelendirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında çözüme kavuşmayan bir diğer konu azınlıklar üzerinedir. Yunanistan'ın, ülkesinde yaşayan Türk azınlıkları ülke bütünlüğüne karşı Türkiye tarafından kullanılabilir bir unsur olarak algıladığı söylenebilir. Ancak tarihsel süreçte ele alındığında Yunanistan'ın ülke bütünlüğünü tehdit edecek herhangi bir durum yaşanmamasına karşın Yunanistan sert azınlık politikaları oluşturmuş,

müftülük seçimlerine kadar müdahalede bulunmuştur. Türkiye Lozan Barış Antlaşması'nın doğurduğu haklar neticesinde bölgede bulunan azınlıkların haklarını korumakla mükelleftir.

Türkiye ve Yunanistan arasında temelde günümüze kadar gelen bu sorunların çözümünde Yunanistan meseleyi ikili ilişkiler çerçevesinde çözmekten ziyade konuları uluslararası platformlara taşımayı ve uluslararası kamuoyunu arkasına almayı amaçladığı yorumu yapılabilir. Nitekim iki ülke kıyaslandığında Yunanistan gerek coğrafi konum ve ekonomik kaynaklar gerek ise askeri güç olarak Türkiye'ye oranla daha zayıf olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden sorunları çözerken uluslararası destek alması oldukça önemlidir. Tek başına sürdüreceği bir mücadele elde etmeye çalıştığı hakların önünde bir risk unsurunu oluşturmaktadır. Özellikle Yunanistan AB çatısı altında bir ülke konumuna geldikten sonra uluslararası kamuoyunu arkasına aldığını düşünerek askeri harcamalarını azalttığı ve ekonomik kalkınmaya önem vermeye başladığı görülebilir.

Yunanistan'ın uyguladığı diğer strateji Türkiye'nin sorun yaşadığı ülkelerle işbirliği yapma üzerinedir. Tezde temel yıl alınan 1999 yılı hem Türkiye- Yunanistan açısından hem de Türkiye- AB ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Nitekim Türkiye Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile ilgili Yunanistan'ın terör örgütüne destek verdiğini kanıtlamıştır. Bu gelişmenin ardından Yunanistan daimi surette arkasına almak istediği uluslararası kamuoyunun desteğini kaybetme endişesi ile Türkiye'ye karşı sürdürdüğü sert politikayı yumuşatmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu durumu kendi lehine kullanmasının yanı sıra Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesi Ankara için bir diğer önemli gelişme olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı söylemini yumuşatmasının bir diğer sebebinin Kıbrıs'ın AB'ye üye olması olarak nitelendirilebilir. Çünkü Birlik içerisindeki Kıbrıs Yunanistan yerine Türkiye'yi veto edebilecek, Yunanistan'da hem Türkiye'yi karşısına almamış olacak hem de kendi politikalarını istediği ölçüde sürdürmüş olacaktır.

AB'nin tüm bu süreçte iki ülkeye yaklaşımı elbette farklı olmuştur. Yunanistan başvurusundan kısa bir süre sonra bir çok koşulu yerine getirememiş olmasına karşın Birliğe dahil olurken Türkiye açısından durum aynı şekilde devam etmemiş, Türkiye'ye

kriterleri tamamlaması için süre verilmiştir. Yunanistan'da yaşanan darbenin ardından Yunanistan'da demokrasiyi yeniden tesis etmek için Yunanistan'ın Birliğe girmesi makul bulunurken, Türkiye'de aynı olayın vuku bulmasının ardından Ankara'nın Birlik ile olan ilişkileri zedelenmiştir.

AB'nin iki ülkeye farklı yaklaşmasının temelinde elbette kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bölgesel bir güç unsuru olan Türkiye'yi Birliğe dahil etmek olumlu olarak görünse de ülkenin nüfusu, ekonomik durumunun AB için endişe verici olduğu söylenebilir. İlaveten Birlik üyesi devletler Türkiye için hala ortak paydada yer alamamaktadır. Bu sebeptendir ki Ankara'nın Birliğe üye olması önünde koşul olarak sürülen üye ülkelerle olan sorunlarını çözme şartı Birliğin Türkiye ile ilgili nihai kararını netleştirene kadar tepki çekmemek adına bir bahane olarak değerlendirilebilir.

Türkiye ve Yunanistan uzun yıllardır süregelen sorunları çözme konusunda kararlı olup, bölgesel ihtilafları rekabet güdüsüyle çözmek yerine işbirliğini esas aldıkları taktirde Türkiye kendisi için tehlike arz eden Ortadoğu politikasında, Yunanistan ise sorun yaşadığı Balkan coğrafyasında manevra alanını genişleteceği yorumu yapılabilir. İki ülke arasında kalıcı barışı sağlamak adına AB'ye büyük bir rol düşmektedir. Nitekim NATO'da aynı çatı altında bulunan iki ülke silahlanma konusunda durdurulabildiği düşünüldüğünde, çok daha kapsamlı konuları ele alan AB, Türkiye'yi Birlik çatısı altına alarak iki ülke arasında kalıcı barışı tesis edebilecek konumdadır.

KAYNAKLAR

- Ahmetbeyoğlu, A ve E. Afyoncu. (2001). *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. İstanbul: TATAV.
- Aksu, F. (2007). *Türkiye Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları*. Ankara: Alp Yayınları.
- Aksu, F. (2018). *Ege Denizi'ne İlişkin Sorunlar, Hava Sahası ve FIR Sorunu*. (turkishgreek.org p.15) <http://www.turkishgreek.org/iki-uelke-arasindaki-temel-sorunlar-ve-taraflarin-yaklasimlari/ege-denizi-ne-iliskin-sorunlar/hava-sahas-ve-fir-sorunu>
- Anadolu Ajansı Basın Bülteni*. (22.12.2005). 2005 Yılında Türkiye – Yunanistan İlişkileri Atina, Sayı: AA 0122.
- Arı, T. (1993). “Ege Sorunu ve Türk Yunan İlişkileri: Son gelişmeler Işığında Karasuları ve Hava Sahası Sorunları”, *Ankara Üniversitesi Dergiler*, Ankara.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2001). *Türkiye 2001 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2002). *Türkiye 2002 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2003). *Türkiye 2003 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2004). *Türkiye 2004 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2005). *Türkiye 2005 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2006). *Türkiye 2006 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2007). *Türkiye 2007 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2008). *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2009). *Türkiye 2009 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2010). *Türkiye 2010 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2012). *Türkiye 2012 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2013). *Türkiye 2013 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2014). *Türkiye 2014 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2015). *Türkiye 2015 İlerleme Raporu*, Brüksel.

- Avrupa Birliği Komisyonu. (2016). *Türkiye 2016 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2017). *Türkiye 2017 İlerleme Raporu*, Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2003). *Türkiye 2003 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2004). *Türkiye 2004 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2005). *Türkiye 2005 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2006). *Türkiye 2006 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2007). *Türkiye 2007 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2008). *Türkiye 2008 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2009). *Türkiye 2009 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2010). *Türkiye 2010 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2011). *Türkiye 2011 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2012). *Türkiye 2012 Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Parlementosu. (2013). *Türkiye 2013 Raporu*. Brüksel.
- Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları Annan Planı ve Referandum Süreci*. Ankara: Asil Yayınları.
- Balta,E. (2016). *Küresel Siyasete Giriş*. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Başdemir, M. (2007). “Türkiye’nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan ile Olan Karasuları Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Ankara.
- Başeren, S. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüдав Yayınları.
- Batur, N. (2004). *Yürekten Gülerekten Yürüdüm*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Belen, N. (1995). *Ege Denizi ve Adaları*. İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi.
- Birand, M.A. (1996). *Türkiye’nin Gümrük Birliği Macerası (1959-96)*. İstanbul: Ade Yayıncılık.
- Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes*. London: Cvendish Pub.,
- Bölükbaşı, S. (1997). “Türkiye’nin Yakınındaki Avrupa ile İlişkileri: Türk-Yunan Sorunları”, *Türkiye ve Avrupa*. Eralp, A. Ankara: İmge Kitabevi.
- Brown,C. (2008). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*.İstanbul:Yayın Odası.

- Bulut, G. (2012). "Ege Hava Sahası Sorunları Çözülmüş Olanlar ve Sorunların Geleceği", *Dergipark*, Ankara.
- Cem, İ. (2004). *Türkiye Avrupa Avrasya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceyhan, A. (1991). *Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Çubukçu, T. ve S. Taşhan. (1983). *Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri*. Ankara: Dış Politika Dergisi.
- Dağı, İ (2008). *Devlet, Sistem ve Kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları*
- Demir, N. (2005). "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ.
- Demirtaş Coşkun, B. (2002). *Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar Yeni Arayışlar*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Denktaş, R. (2004). *Kıbrıs Girit Olmasın*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dinçkol, A. (2005). "Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul.
- Dinçkol, A. (2005). "Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.2, Sayı.8.
- Eralp, A. (1997). *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eralp, A. (2007). *Devlet ve Ötesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erçin, E. (2002). *Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye*. İstanbul: İKV Yayınları.
- Erdal, L. ve S. Çolakoğlu. (2007). "Siyasi Kriterler Açısından Yunanistan, Polonya Ve Türkiye'nin AB Üyelik Sürecinin Değerlendirilmesi", *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Ankara.
- Erdem, G. (2015). "12 Eylül Darbesinin Türkiye'nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri", *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.14, Sayı.1, Ankara.
- Fırat, M. (2002). "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci", *Türkiye'nin Komşuları*. M.Türkeş ve İ. Uzel. Ankara: İmge Kitabevi.
- Fırat, M. (2009). "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt.1. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı. (1975), *Türk- Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Göral, E. (2004). Avrupa Entegrasyon Modelinde Türk Yunan İlişkileri.*Stratejik Öngörü Dergisi*.1.3,57-67. İstanbul: TASAM Yayınları
- Gözen,R. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Gülcan, S. (2004). *Kıbrıs: Doğu Akdeniz’de Egemenlik Mücadelesi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gümrükçü, H. (2002). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkisinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü*. Ankara: Avrupa Türkiye Enstitüsü Yayınları.
- Gündüz, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Günüğur, H. (1995). *AB Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)*. Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları.
- Gürel, Ş.S. (1993). *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993)*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Hakgüden, F. ve O. M. Öztürk. (1995). “Türkiye’nin Ege Karasuları Üzerine”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- Harp Akademileri Komutanlığı. (1994). *Türk Yunan İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları.
- Hatip, E. (2014). Kıbrıs Sorununda Avrupa Birliği’nin Rolü (1990-2004). *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi SBE.
- Hayta, N. (2006). Ege Adaları Sorunu (1911’den Günümüze). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çoban, B. (2008). “Karasuları Sorunu”, *Türk Yunan İlişkilerinde Ege Sorunları*. İ.K.Ülger. İstanbul: Derin Yayınları.
- Heraclides, A. (2002). *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kabaalioğlu, H. (1979). “Ege’de Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığında Ortaya Çıkan Hukuki Sorunlar ve Lahey’de Savunulan Yunan Görüşleri”, *Danıştay Dergisi*, Ankara.
- Kalelioğlu, O. (2008). “Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara.

- Kardaş,Ş. ve A,Balcı. (2017). *Uluslararası İlişkilere Giriş*.İstanbul: Küre Yayınları.Karluk, R. (1996). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları.
- Karluk, R. (2003). *Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikasına Bir Bakış*
- Kılıç, H.(1992). *Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler*. Ankara: Dışışleri Bakanlığı Yunanistan Dairesi Başkanlığı.
- Kırlıdökme, U. (2014). *Yunanistan İsrail Yakınlaşmasının Türkiye ve Balkanlara Etkisi*. İstanbul: BİLGESAM.
- Koç, S. (2005). *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Kohen, S. (1997). "Şimdi Ne Yapmalı?", *Milliyet*, 17.7.1997
- Kurubaş, E. (2002). "Türk Yunan İlişkilerinde Neodetant Dönemi ve İlişkilerin Geleceği", *Türkiye Yunanistan Eski Sorunlar Yeni Arayışlar*. B. Demirtaş Coşkun. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Kurumahmut, A. (1998). *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kut, Ş. (2004). "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu", *Türk Dış Politikasının Analizi*. F. Sönmezöglü. İstanbul: Der Yayınları.
- Oran, B. (2004). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (1919-1980)*. Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (1980-2001)*. Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (2001-2012)*. Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öksüz, H. (2006). *Batı Trakya Türkleri*. Çorum: Karam Yayınları.
- Önder, A. (2008). Türk Yunan İlişkileri Kıta Sahanlığı Meselesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Önel, M. (2008). "Havasahası ve Fır Hattı", İrfan Kaya Ülger (Ed.), *Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunları*, İstanbul: Derin Yayınları, s: 93-127.
- Özsöz, M. (2013). *Türkiye'nin AB Üye Ülke Vatandaşlarına Uyguladığı Vize Politikası: AB Üye Ülke Vatandaşlarının Türkiye'ye Vizesiz Seyahatine İlişkin Senaryo*, İktisadi Kalkınma Vakfı, Değerlendirme Notu, No. 66.

- Pazarcı, H. (1986). "Kıta Sahanlığı Hakkında Hukuksal Görüşler", *Ege'de Deniz Sorunları Semineri*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF.
- Sazak, D. "Bizans İhya Edilemez", *Milliyet*, 01.12.2005.
- Sazak, D., "Fener Rum Patriği Bartholomeos ile Söyleşi", *Milliyet*, 01.12.2005.
- Soydal, F. (1992). *Avrupa Topluluğu Komisyonunun Yunanistan, İspanya, Portekiz ve Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu karşısındaki Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi ATAUM.
- Soysal, M. (2007). "Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu", *Konferans Notları*. Gümölcine: BTAYTD Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2005) *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tamçelik, S. (2012). "Kıbrıs'ta Gobi ve Gali Planlarına Göre Harita Meselesi". *International Journal of Human Science Dergisi*, Ankara.
- Tamçelik, S. (2013). "BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)". *International Periodical for The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/12, Ankara.
- Tekeli, İ. ve S. İlkin. (2000). *Türkiye ve Avrupa Birliği*. Cilt.3. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Toprak, B. (2002). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923*. Cilt 3, 1961-1980. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Toygür, İ. (2011). *İkv Değerlendirme Notu, Avrupa Komisyonu'nun 2011 İlerleme Raporu: Bir Ritüelden Fazlası mı?*. İstanbul: İKV Yayınları.
- Tuncer, H. (2005). *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Turan, A. (2010). *Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu Louzidou ve Orams Kararları*. İstanbul: BİLGESAM
- Uslu, A. (1996). *Gümrük Birliği'nin Olası Etkileri ve Türk Tekstil Sektörüne İlişkin Değerlendirme*. Ankara: Dış Ticaret Eğitim Merkezi Yayınları.
- Uysal, C. (2001). "Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Antalya.
- Ünay, B. (2007). *Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası yumuşama Dönemi. Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi SBE.
- Varlı, B. (2003). *Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara: TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi.

Yazan, Y. (2012). “Türk Yunan Ege Denizi Sorunlarının Avrupa Birliği Komisyonu’nun ve Parlamento’sunun Bakış Açıları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Dergipark*, Ankara.

Yıldırım, M. (2006). “Dünden Bugüne Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu ve Etrafındaki Tartışmalar”, *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adana.

Yücel, S. (2010). “Ege’de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Ankara.

Ziraat Bankası Faaliyet Raporu, 2016, 32, (25.10.2017)

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Bakanlığı, (22. 06.1993) Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi <https://www.ab.gov.tr/302.html> (12/06/2017)

Avrupa Birliği Bakanlığı, Ortaklık Konseyi Kararı(Gümrük Birliği Kararı) <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (21.12.2015)1/95 (28.04.2019)

Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu. “Dışişleri Bakanı Ali Babacan Yunanistan’ı ziyaret etti”. 07.12.2007. <https://abttf.org/html/index.php?link=detay&id=1351&l=tr>. (28.03.2017)

Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu. 16.05.2010. <https://www.abttf.org/html/?link=detay&id=2740&l> (09.11.2017)

Akşam haberler. *Ekonomi. Akşam Haberler*. www.aksam.com.tr.(21.11.2017).

Anadolu Ajansı. Haber, Dünya Haberleri. NTV Haber, Anadolu Ajansı. <https://www.ntv.com.tr>. 3 Temmuz 2017 Pazartesi.(21.11.2017).

Anadolu Ajansı Basın Bülteni. 05.04.2004. atina.be.mfa.gov.tr, ShowInfoNotes.aspx?ID=142067 (16.02.2019)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu İlerleme Raporları. www.avrupa.info.tr/ilerleme-raporlari, 744 (16.04.2019)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. www.avrupa.info.ilerleme-raporlari.744. (03.04.2018)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. 08/02/2011.(Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004, s.1). (05.06.2017)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (22.06.1993) *Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi* Sayfa 1 p Güncelleme: 08/02/2011(/Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004). (05.06.2017).

Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 20260. (01.02.2017). www.byegm.gov.tr/turkce-haber.Türk Yunan ilişkileri,diplomatik soğukluk ekonomik sıcaklık, 20165. (3.01.2016)

bbc.türkçe haberler www.bbc.com/turkce-haberler-dunya-4121927.Stelyo Berberakis Selanik 10 Eylül 2017 (23.11.2017).

bbc.türkçe haberler (02.07.2012) www.bbc.com/bbc.com/turkce/haberler/2012/07/120702_cyprus_eu.shtml (16.11.2017)

E-tarih. www.e-tarih.org.tr, 2015 (20.12.2017)

- Hürriyet* (14.04.2005)Kardak Krizini Aynı Anda Çekilelim Sözü Çözdü. Yorgo KIRBAKİ,Atina. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kardak-krizi-ni-ayni-anda-cekilelim-sozu-cozdu-311578> (28.04.2019)
- Hürriyet*. Haber. Gündem. (18.08.2008). Yardım Yağıyor. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yaritim-yagiyor-39096785> (27.11.2015).
- Hürriyet*. Haber. Gündem.. (11.09.1999).AKUT’aNobel <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/akuta-nobel-39101239> (27.11.2015).
- Hürriyet*. Gündem. (30.11.2001). Laeken Zirvesi'nin gündemi AGSP. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/laeken-zirvesinin-gundemi-agsp-38284692> (08.11.2017)
- Hürriyet*. Dünya.(18.11.2002). HaberlerDünya HaberleriErdoğan'dan Simitis'e "Rakip değil ortak olalım <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/erdogandan-simitise-rakip-degil-ortak-olalim-110370> (25.10.017).
- Hürriyet*, (18.05.2003). Hürriyet. Haberler. Gündem. Türkiye'yi şikayet ett <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyeyi-sikayet-etti-38464187> (01.11.2017).
- Hürriyet*, (02.12.2003). Haberler *Ekonomi Haberleri*Yunanistan ile çifte vergilendirme önlendi. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yunanistan-ile-cifte-vergilendirme-onlendi-187150> (25 .12.2015)
- Hürriyet*, (30.04.2004). Haberler>Gündem>51 yıl sonra Erdoğan'dan Gümölcine'ye ilk ziyaret <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/51-yil-sonra-erdogan-dan-gumolcine-ye-ilk-ziyaret-38599371> (01.11.2017).
- Hürriyet*, (24.05.2006). Haberler>Gündem>Türk ve Yunan savaş uçakları it dalaşında çarpıştı <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-ve-yunan-savas-ucaklari-it-dalasinda-carpisti-4459697>Mustafa SARIİPEK- Yaşar ANTER/DALAMAN (Muğla), İZMİR, (DHA) (20.03.2017).
- Hürriyet*, (08 01 2011). Haberler>Gündem>Yorgo'ya 'Dadaş'lı AB ayarı <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yorgo-ya-dadas-li-ab-ayari-16711823> Ümit ÇETİN-Zeynep ŞAFAK / ERZURUM (20.11.2016).
- Hürriyet*. 07.03.2011HaberlerDünya HaberleriAtina ile Meis kriz Yorgo KIRBAKİ / ATİNA <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/atina-ile-meis-krizi-17201340> . (21.11.2016).
- Hürriyet*, (13.10.2012). HaberlerEkonomi Haberleri KKTC için Akdeniz'e su borusu döşenecek Mithat ÜNAL/ANAMUR (Mersin)- (DHA) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kktc-icin-akdenize-su-borusu-dosenecek-21690880> (16.11.2017).

- Dokuz Eylül Üniversitesi hukuk.deu.edu.tr. <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz-12-ozel/3-kamu/9-> . (12.10.2017). *Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi* Arş.Gör.Müge VATANSEVER,
- İktisadi Kalkınma Vakfı ikv.org.tr, www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=263.p.4-6, (22.11.2017)
- İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl.4, Sayı.8, 2005/2, s.87. (11.10.2017)
- KKTC Cumhurbaşkanlığı. kktcb.org.(2015, s.1 p.3)..kktcb.org, 2015, (08 11 2017)
- Maliye Dergisi Maliye Dergisi*, Sayı.160, Ocak -Haziran 2011 syf:304 (08.11.2017)
- Mevzuat Dergisi*. com/2000. “Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelere Yönelik Mali Yatdımları ve Türkiye”. Yıl 3, Sayı 35, Kasım2000.(10.04.2019)
- Milliyet*, (29.06.1999) (<http://www.milliyet.com.tr/1999/06/29/dunya/dun01.html>, (27.05.2017), “Atina’dan Barış Paketi”, Serpil ÇEVİKCAN. *Milliyet*, 29 Haziran 1999, s. 16. (18 11 2017)
- Milliyet*, Dünya (06.03.2004).Seçim Kozları Türkiye.Yorgo KIRBAKİ,Atina. <http://www.milliyet.com.tr/2004/03/06/dunya/adun.html> (25.10.2017).
- Milliyet*, (12.06.2006)., “Atina Tırmandırıyor”, Güven ÖZALP, *Milliyet*, _İstanbul, 12 Haziran 2006, s.15. (20.03.2017).
- NTV Haber*, <https://www.ntv.com.tr> > Haber > Dünya Haberleri NTVHaber, Anadolu Ajansı 3Temmuz 2017 Pazartesi, 21.11.2017.
- NTV Haber*, <https://www.ntv.com.tr> > Haber > Dünya- “Ege Denzinde Türk Gemisine Ateş Açıldı”04.07.2017, (10.04.2019)
- Sabah*, Siyaset (13.04.2005). Güven Zirvesinde Kardak Gölgesi Evren MESCİ Ankara <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/13/siy111.html>(03.01.2016).
- Sabah*, 12.10.2017, [https://www.sabah.com.tr/.../10/.../son-dakika--tekne-yasaginda-flas-gelis..Sabah internet Ekonomi Haberleri](https://www.sabah.com.tr/.../10/.../son-dakika--tekne-yasaginda-flas-gelis..Sabah%20internet%20Ekonomi%20Haberleri), (21.11.2017).
- Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, (TASAM), 29.01.2008. , http://www.tasam.org/trTR/Icerik/780/yunanistan_basbakani_kostas_karaman_lisin_turkiye_ziyareti.(05.11.20017)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/site/media/htm/up-2004> Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye ilişkin raporlar, 7/20, madde 66. (28.11.2015)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-yunanistan-arasindaki-ticari-ve-ekonomik-iliskiler.tr.mfa> (30.11.2015)

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-yunanistan-ticari-ve-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> 2 (25.10.2017)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (21.06.2012). Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler. <http://www.mfa.gov.tr>. (30.11.2015)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, makaleler. (05.11.2017). Yunanistan vize <http://www.mfa.gov.tr/yunanistan.tr.mfa>, <http://www.mfa.gov.tr/haziran2017.tr.mfa> 19.06.2017
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, Türkiye Yunanistan Ticari ve Ekonomik İlişkileri, 2009. (10.04.2019)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. [http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/Abdullah Gul_makaleleri.pdf](http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/Abdullah%20Gul_makaleleri.pdf) (25.10.17)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr. /Türkiye- Yunanistan İlişkileri madde C: Kültür ve eğitim Alanındaki İlişkiler (07.04.2019)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/ocak_.tr.mfa 08.01.2011 Cumartesi 00:33 (Güncellendi: 08.01.2011 Cumartesi 00:37) T.C. Dışışleri Bakanlığı, 06.01.2011, (09.11.2017)
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. www.mfa.gov.tr. T.C.Dışışleri Bakanlığı, p, 3-4, (17.11.2017).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı www.mfa.gov.tr › Dış Politika › Bölgeler › Avrupa › Yunanistan T.C. Dışışleri Bakanlığı, p, 9, (21.11.2017).
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. 26.07.2007<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> . (05.11.2017)
- T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı www.udht.gov.tr. Necip Fazıl KAYBAL Tez, Ankara, 2018. (07.04.2019)
- Vatan*, 04.11. 2009. <http://www.gazetevatan.com/-yunanistan-ile-acilim--mektubu-268912-siyaset> ANKA | 04 Kasım 2009 Çarşamba - 12:18 | Son Güncelleme : 04 11 2009 - 12:18 (02.04.2017)
- Vatan*, 26.07.2006. <http://www.gazetevatan.com/karargah-ta-ilk-kez-yunan-bayragi-dalgalandi-82916-gundem/> Murat GÜRGEN | 26 Temmuz 2006 (25.03.2017)
- Turkish Greek. News (2009) *Türk-Yunan Ekonomik ve Ticari İlişkileri* <http://www.turkishgreeknews.org/tr/book/export/html/3238>. (20.04.2019)